



Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

Літаратура Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНнікаў БССР

ПЯТНІЦА, 21 ліпеня 1989 г. № 29 (3491) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

Дзяржаўны экзамен

У Маскве працягвае работу першая сесія Вярхоўнага Савета СССР. Галоўным вынікам мінулых тыдняў стала фарміраванне Саветаў уладаў на падставе прынятага Вярхоўным Саветам Закона аб унясенні змяненняў у Закон СССР «Аб Саветах Міністраў СССР».

Прадстаўляючы новаму парламенту прапановы па персанальным складзе ўрада, Старшыня Савета Міністраў СССР М. І. Рыжкоў паведаміў, што колькасць міністэрстваў скарачаецца ў параўнанні з 1984-м годам на сорок працэнтаў. Пры гэтым кожны трэці з кандыдатаў на пост міністра прадстаўляецца ўпершыню. Сярэдні ўзрост кандыдатаў — 55 гадоў.

Але галоўнае, падкрэсліваў М. І. Рыжкоў, — не ў колькасці і персанальных зменах, не ў механічным злішчы ведамстваў, а ў змяненні іх функцый ва ўмовах эканамічнай рэформы, у адмаўленні ад камандна-адміністрацыйных метадаў, пераадаванні ведамаснага маніпалязму, у развіцці самастойнасці прадпрыемстваў, пераходзе на гаспадарскіх рэспублік і рэгіёнаў. Такі шлях павінен у перспектыве прывесці да ліквідацыі большай часткі міністэрстваў і ведамстваў.

Вярхоўны Савет СССР зацвердзіў больш чым пяцьдзесят міністраў і кіраўнікоў дзяржаўных камітэтаў, персанальны склад калегій Пракуратуры СССР, Вярхоўнага Суда СССР, калегій Дзяржарбітражу СССР, Народнага кантролю СССР. У ходзе абмеркавання не былі зацверджаны адзін з намеснікаў Старшыні Савета Міністраў СССР, два міністры і адзін з першых намеснікаў старшыні Вярхоўнага Суда СССР. Кандыдат на пост першага намесніка Старшыні Савета Міністраў, старшыні Камісіі па харчаванні і закупках, кандыдатуры шасці кіраўнікоў ведамстваў і старшыні Дзяржбанка СССР не атрымалі неабходных рэкамендацый яшчэ ў ходзе работы камітэтаў і камісій Вярхоўнага Савета, праз якія прайшлі ўсе будучыя члены ўрада.

Кандыдатуры на вакантныя пасады будуць прадстаўлены пазней.

Варта нагадаць, што на сесіі былі ўзгоднены і канчаткова зацверджаны склад камітэтаў Вярхоўнага Савета і камісій яго палат. У іх уключаны разам з членамі Вярхоўнага Савета дэпутаты, якія не ўваходзяць у цяперашні склад парламента. У камітэтах і камісіях, дзе адбываецца асноўная, можна сказаць, чарнавая работа вышэйшага заканадаўчага органа краіны, ёсць і прадстаўнікі

(Працяг на стар. 2).

Нарада ў ЦК КПСС

18 ліпеня ў Цэнтральным Камітэце КПСС адбылася нарада першых сакратароў ЦК кампартый саюзных рэспублік, крайкомаў і абкомаў партыі, на якой былі разгледжаны некаторыя пытанні партыйнай работы ва ўмовах перабудовы.

З дакладам на нарадзе выступіў Генеральны сакратар ЦК КПСС М. С. Гарбачоў.

Па абмеркаванаму пытанню выступілі: С. Г. Аруцян — першы сакратар ЦК Кампартыі Арменіі, Л. М. Зайкоў — сакратар ЦК КПСС, першы сакратар Маскоўскага гаркома КПСС, А. М. Масаліев — першы сакратар ЦК Кампартыі Кіргізіі, А. С. Мякота — першы сакратар Палтаўскага абкома Кампартыі Украіны, Д. С. Ядгароў — першы сакратар Бухар-

скага абкома Кампартыі Узбекістана, І. Г. Пастаронка — першы сакратар Івана-Франкоўскага абкома Кампартыі Украіны, Н. А. Назарбаев — першы сакратар ЦК Кампартыі Казахстана, Л. Ф. Бабыкін — першы сакратар Сяродлоўскага абкома КПСС, В. І. Вяляс — першы сакратар ЦК Кампартыі Эстоніі, В. К. Месяц — першы сакратар Маскоўскага абкома КПСС, А. П. Панамароў — першы сакратар Белградскага абкома КПСС, Я. П. Паграбняк — першы сакратар Львоўскага абкома Кампартыі Украіны, Я. К. Ліганчоў — сакратар ЦК КПСС; В. І. Міроненка — першы сакратар ЦК ВЛКСМ, А.-Р. Х. Везіраў — першы сакратар ЦК Кампартыі Азербайджана, М. І. Рыжкоў — Старшыня Савета Міністраў СССР,

Ю. А. Маньенкаў — першы сакратар Ліпецкага абкома КПСС, А.-М. К. Бразеўскас — першы сакратар ЦК Кампартыі Літвы, Б. М. Валодзін — першы сакратар Растоўскага абкома КПСС, В. А. Мядзведзеў — сакратар ЦК КПСС, К. Салькоў — першы сакратар Каракалпакскага абкома Кампартыі Узбекістана, В. І. Варатнікоў — Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета РСФСР, М. І. Малькоў — першы сакратар Чыцінскага абкома КПСС, К. М. Махкамаў — першы сакратар ЦК Кампартыі Таджыкістана, В. Б. Цемірбаев — першы сакратар Чымкенцкага абкома Кампартыі Казахстана, Я. Я. Вагрыс — першы сакратар ЦК Кампартыі Латвіі.

З заключным словам выступіў М. С. Гарбачоў.

На нарадзе была аднадушна падтрымана прапанова пералічыць у Дзяржаўны бюджэт СССР мэтавым прызначэннем 500 млн. рублёў партыйных узносаў на фінансаванне мерапрыемстваў, звязаных з павышэннем пенсій для малазабяспечаных слаёў насельніцтва.

У рабоце нарады ўдзельнічалі т. Ніканаў В. П., Чэбрыкоў З. М., Шэварднадзе Э. А., Шчарбіцкі У. В., Якаўлеў А. М., Бірукова А. П., Лук'янаў А. І., Маслюкоў Ю. Д., Разумоўскі Г. П., Язюў Д. Ц., Бакланаў А. Д.

У нарадзе таксама прынялі ўдзел намеснікі Старшыні Савета Міністраў СССР, прадстаўнікі сродкаў масавай інфармацыі, рэдактары партыйных выданняў, начальнікі палітупраўленняў ваенных акруг, адказныя работнікі апарату Цэнтральнага Камітэта КПСС.

ТАСС.

Іграй, гармонік!

Мяняецца мода на музычныя інструменты — слых далёкіх і блізкіх продкаў у розныя часы лашчылі гукі то ліры і жалейкі, то скрыпкі і гітары, але

З розных куткоў Беларусі на свята з'ехалася больш за 250 чалавек. Былі запрошаны самадзейныя выканаўцы, народныя майстры па вырабе музычных інструментаў, спецыялісты-музыказнаўцы і выкладчыкі навучальных устаноў, кіраўнікі вядучых самадзейных калектываў. Напярэдадні свята ў Палацы культуры і тэхнікі лёгкая прамысловасці была адкрыта выстаўка беларускіх музычных інструментаў, на якой былі прадстаўлены не толькі экспанаты з музеяў, але і прыватныя. На жаль, прозвішчы многіх майстроў ужо не захаваліся. Вось ліра і дуда канца XIX, цымбалы пачатку XX стагоддзя, а вось басэля вядомага майстра другой паловы XIX ст. С. Русака з Капыльшчыны. Шырока былі прадстаўлены на выстаўцы калекцыі акарынаў Ф. Целішоўскага з Івянца, сістулук З. Жылінскага з Пружанскага раёна, Г. Сіманькова з г. п. Дуброўна Віцебскай вобласці, М. Ржавуцкага з в. Нёманіца Барысаўскага раёна. Свае інструменты дэманстравалі кіраўнік праслаўленага ансамбля «Круціцкія музыкі» У. Гром, вядомы майстар па вырабе скрыпак з Баранавіч І. Дударэвіч. У тым, што такая цікавая выстаўка адбылася, заслуга І. Назіной, старшага навуковага супрацоўніка Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР, якая не толькі дапамагла сабраць, але і прывезці многія інструменты з асабістай калекцыі.

На выстаўцы працавала творчая лабараторыя народных майстроў і спецыялістаў, тут была ўтворана Асацыяцыя народных майстроў, якая возьме на ўлік нашых майстроў, прывядзе інвентарызацыю ўсіх зберажоных інструментаў, ста-



не каардынацыйным і метадычным цэнтрам. Наступную выстаўку запланавалі правесці ў Мінску ў 1990 годзе ў час IV фестывалю мастацкай самадзейнасці сацыялістычных краін.

А само свята выйшла на пляцоўкі Віцебска. Шмат глядачоў і ўдзельнікаў сабраў імправізаваны конкурс «Хто каго...». Музыкі імкнуліся заняць месца на невялікай пляцоўцы, якая пад напорам цікаўных звужалася і звужалася. Вось у цэнтры браты Ярохавы, Аркадзь і Аляксандр, з Клімавіцкага раёна, людзі ўжо сталага ўзросту. Але колькі ў іх вачах радасці, захаплення, што іх мастацтва так кранае сэрцы слухачоў! Вось яшчэ адна цікавая сустрэча. Ля мікрафона І. Сушко з Маладзечна рэжа на новым гармоніку Маладзечанскай фабрыкі музычных інструментаў вясковую кадрылю. Музыканта мы

«вечным моднікам» на нашай зямлі застаецца самы, здавалася б, непрыкметны інструмент — гармонік. Ды ў апошнія гады наш гармонік, на жаль, страчвае свае пазіцыі. Магчыма, гэта акалічнасць і была адной з прычын правядзення першага рэспубліканскага свята гарманістаў «Іграй, гармонік», якое адбылося ў Віцебску.

добра ведаем як мастацкага кіраўніка ансамбля песні і танца «Спадчына». Пасля выступлення яго акружылі многія музыкі — вельмі ж спадабаўся гармонік. Значыць, моцць рабіць добрыя інструменты і сёння...

Заклучны канцэрт свята меў назву «Запрашаем на вяселле». Гаспадары запрашаюць на традыцыйнае беларускае вяселле гасцей з усёй рэспублікі. А кожны госць прыпас для маладых свой, асаблівы падарунак. Тут прыпеўкі і велічальныя абрадавыя песні, вясковыя полькі і пераплясы, у цэнтры — гарманіст. Побач з вядомымі ў рэспубліцы ансамблямі — «Лявонь» з Воранава, «Бараўлянскі гармонік» з Мінскага раёна, — выканаўцы, якія ўпершыню выйшлі на такую вялікую сцэну. Удзячныя глядачы не пашкадавалі капядыментаў, а пасля канцэрта шчаслівыя ўдзельнікі прымалі віншаванні і ўзнагароды. Шчыра падзя-

каваў і запрасіў усіх яшчэ раз у гасці першы сакратар Віцебскага абкома Ю. В. Грыгор'еў.

Па выніках свята плануецца выпусціць буклет і набор паштовак пра музычныя інструменты і народных майстроў, лепшых выканаўцаў. Найбольш цікавыя і арыгінальныя музыкі будуць запісаны на спецыяльную пласцінку, прымуць удзел у рэспубліканскім свяце «Звіняць цымбалы» ў Гродне. А наступнае, другое свята гарманістаў плануецца правесці ў Магілёве. Гэтыя і іншыя свята арганічна ўвойдуць у сістэму мерапрыемстваў па падрыхтоўцы да Міжнароднага фестывалю фальклору, які адбудзецца ў рэспубліцы ў 1992 годзе.

Т. СТРУЖЭЦКІ,
начальнік упраўлення ўстановаў культуры і народнай творчасці Міністэрства культуры БССР.

Свята дружбы

Сёння ў Магілёве завяршаюцца Дні савецка-іранскай дружбы ў Беларусі, прысвечаныя нацыянальнаму святу Іранскай рэспублікі — Дню рэвалюцыі. На працягу шасці дзён у нашай рэспубліцы знаходзілася дэлегацыя Таварыства іранска-савецкай дружбы на чале з міністрам асветы Іранскай Рэспублікі Абдэльназір Ізедзінам Хамудзі.

Дні пачаліся ў Мінску. Адрозна па прыездзе ў мінулы нядзелю госці зрабілі экскурсію па горадзе, наведалі Дом-музей І. З'езда РСДРП, пабылі на мемарыяльным комплексе «Хатынь» і Кургане Славы, дзе ўсклалі кветкі.

У Цэнтральным парку культуры і адпачынку імя М. Горькага мастацкі калектывы выступілі з цікавым канцэртамі.

У панядзелак адбылася сустрэча ў Беларуска-іранскай таварыстве дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі, на якой

прысутнічалі намеснік міністра народнай адукацыі БССР Л. Сухнат, першы сакратар праўлення СП БССР Н. Гілевіч, дырэктар Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР С. Марцэлеў, старшыня Камітэта маладзёжных арганізацый БССР А. Нікішын і іншыя прадстаўнікі грамадскасці, журналісты.

У гэты ж дзень дэлегацыя была прынята ў Савецкі Міністраў БССР.

Вечарам адбыўся ўрачысты сход прадстаўнікоў грамадскасці горада Мінска, прысвечаны Дням савецка-іранскай дружбы.

У наступныя дні іранскія госці наведалі пільнерскі лагер Мінскага вытворчага аб'яднання «Гарызонт», мелі гутарку ў Міністэрстве народнай адукацыі БССР, пазнаёміліся з экспазіцыяй Дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, Выстаўні дасягненняў народнай гаспадарні БССР, гу-



Выступае іранскі мастацкі калектыв. Фота А. КАЛЯДЫ.

тарылі з навуковымі супрацоўнікамі Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР, прысутнічалі на канцэртце ансамбля «Харошкі» ў Палацы культуры і спорту Чыгунач-

нікаў імя Ільіча. У чацвер і пятніцу іранская дэлегацыя знаёмілася з Магілёвам, мела гутарку ў аб'явіцкаме.

НАШ КАР.

жаўных і партыйных пасадах? Ва ўсякім выпадку, пытанне аб павазе да парламента ўзнімалася на сесіі з усёй вострыяй.

Між тым, лёс тых або іншых кандыдатаў рашаўся, надаралася, усяго некалькімі галасамі. Часам адно пытанне, адно выступленне маглі рэзка змяніць настрой залы. А некаторыя на значэнні, або неназначэнні выклікалі вострую дыскусію ўжо... пасля таго, як рашэнні прымаўся. Так здарылася, у прыватнасці, з кандыдатамі У. М. Каменцава, прапанаванай на пост намесніка Старшыні Саўміна, старшыні Камісіі па знешнеэканамічных сувязях, да якой дэпутат уярталіся некалькі разоў. Стварылася ўражанне, што ў цэнтры ўвагі дэпутатаў быў не столькі сам прэтэндэнт, колькі... дэпутат А. А. Сабчак, які прад'явіў кандыдату на важны пост сур'ёзныя абвінавачванні. Запозненыя пратэсты выклікалі адхіленне кандыдатуры М. С. Кошарава на пост міністра шляхоў зносін. А вось К. З. Церах, на якога дэпутаты абрынулі шквал крытыкі ў сувязі з цяжкім становішчам у гандлі, быў выбраны міністрам пераважнай колькасцю галасоў!

Здаралася і так, што кандыдатура з самага пачатку не выклікала сумненняў, але праблема галіны або сферы дзейнасці міністэрства ўяўляліся настолькі важнымі, што дэпутаты не адпускалі кандыдатаў з трыбуны літаральна гадзінамі. Можна прывесці ў прыклад выступленні старшыні Дзяржплана СССР Ю. Д. Маслюкова, старшыні Камісіі па эканамічнай рэформе акадэміка Л. А. Абалкіна, старшыні бюро Саўміна па сацыяльным развіцці А. П. Біруковай, міністра ўнутраных спраў В. В. Бакаціна, міністра аховы здароўя Я. І. Чазова. Па-за чаргой былі разгледжаны і зацверджаны кандыдатуры міністра замежных спраў Э. А. Шэварднадзе, міністра фінансаў В. С. Паўлава, міністра абароны Д. Ц. Язава.

Трэба сказаць, што дэпутаты не вельмі губляліся перад аўтарытэтам нават самых грозных ведамстваў. Нямаюць вельмі вострых пытанняў паступіла і

Д. Ц. Язава, і старшыні Камітэта дзяржаўнай бяспекі У. А. Кручкова.

І яшчэ адзін характэрны момант. Нехта з карэспандэнтаў тэлебачання назваў новы савецкі парламент адным з самых «зьялёных» у свеце. Меўся на ўвазе, зразумела, не ўзрост дэпутатаў, а іх імкненне прыняць самыя радыкальныя меры па палітычнай экалагічнай сітуацыі ў краіне. Недастатковая ўвага да гэтых праблем, думаецца, стала галоўнай прычынай адхілення кандыдатуры М. І. Бусыгіна на пост міністра лясной прамысловасці. Надзвычай драматычным было і абмеркаванне кандыдатуры Ю. А. Ізраэля, прызначанага на пост старшыні камітэта па гідрамэтаралогіі, які ён узначальвае ўжо шмат гадоў. Многія пытанні кандыдатуры тычыліся праблем Чарнобыля, і не на ўсе ён змог даць ясны і пераканаўчы адказ. Некаторыя дэпутаты напамінілі прэтэндэнту, што інфармацыя Дзяржкамгідромета ў першыя дні пасля аварыі ў Чарнобылі, мякка кажучы, не адпавядала сапраўднасці.

Не знайшла падтрымкі прапанова групы дэпутатаў-аграрыяў вынесці на абмеркаванне кандыдатуру на пост міністра водагаспадарчага будаўніцтва П. А. Палад-зада, які раней быў першым намеснікам нядойбай памяці Міністэрства меліярацыі і воднай гаспадаркі. Супраць гэтага катэгорычна выступілі Камітэт па пытаннях экалагіі і рацыянальнага выкарыстання прыродных рэсурсаў і Камітэт па пытаннях будаўніцтва і архітэктуры.

Спэчкі, іншы раз бурныя, паміж дэлегатамі — членамі розных камітэтаў і камісіі — паказалі, што пошук рашэнняў у Вяроўным Савец будзе нялёгкім. Але знаходзіць патрэбныя рашэнні, шуквае шляхі да кампрамісаў неабходна.

Пры ўсёй сваёй важнасці, фарміраванне ўрада — нават не пачатак, а толькі пераход да пачатку цяжкай работы па выхадзе нашага грамадства з крыві. На парадку дня сесіі Вяроўнага Савета — прыняцце новых Законаў.

Віталь ТАРАС.

Дзяржаўны экзамен

(Пачатак на стар. 1.)

нашай рэспублікі — партыйныя і савецкія работнікі, дзеячы культуры і навукі.

Старшыні Камісіі Савета Нацыянальнасцяў па нацыянальнай палітыцы і міжнацыянальных адносінах, як паведамлялася раней, выбраны Старшыня Прэзідыума Вяроўнага Савета БССР Г. С. Таразевіч.

У Камітэт па пытаннях абароны і дзяржаўнай бяспекі ўвайшоў пісьменнік В. У. Быкаў, у Камітэт па міжнародных справах — кампазітар І. А. Лучанок, у Камітэт па навуцы, народнай адукацыі, культуры і выхаванні — загадчык лабараторыі электронікі АН БССР У. С. Бальбасаў, у Камітэт па справах жанчын, аховы сям'і, мацярынства і дзяцінства — галоўны рэдактар часопіса «Работніца і сялянка» М. І. Карпенка, у Камісію Савета Нацыянальнасцяў па пытаннях развіцця культуры, мовы, нацыянальных і інтэрнацыянальных традыцый, аховы гістарычнай спадчыны — мастак У. І. Стальмашонак і дызайнер А. В. Чарнышоў. Старшыні падкамісіі па цэнах Камісіі Савета Саюза па пытаннях працы, цэн і сацыяльнай палітыкі стаў эканаміст з Мінска А. Р. Жураўлёў. Гэты спіс можна прадоўжыць.

Факт пазнапазнага, усебаковага і грунтоўнага — на працягу некалькіх тыдняў — абмеркавання кандыдатаў у члены кабінета міністраў не мае прэзідэнтаў у нашай гісторыі. І гэта можна зразумець, калі ўлічыць надзвычайную сацыяльна-эканамічную і палітычную сітуацыю ў краіне, маштаб і складанасць задач, якія ставіць жыццё перад вышэйшымі органамі ўлады.

У гэтыя дні ў сценах Крамля адбываўся строгі публічны экзамен. Яго трымалі і прэм'ер, якому даводзілася не раз (і не

заўсёды з поспехам) адстойваць кандыдатаў у члены свайго кабінета, даваць тлумачэнні парламента, уступаць у нялёгкія спрэчкі з дэпутатамі. Экзамен трымалі і кандыдаты ў міністры, ад якіх патрабаваліся не толькі кампетэнтнасць і даканаласць ведання спраў у сваёй галіне, але і ўласная канцэпцыя вырашэння праблем, умненне адстойваць сваю пазіцыю, таксама, як і ўменне ўлічваць настрой залы, трапіна адказваць на «калючыя» пытанні.

Але ж экзамен трымалі і самі дэпутаты. Яны на ўласнай практыцы вучыліся адрозніваць запыт ад пытання, вучыліся лаканічна і правільна іх фармуляваць, стрымліваць эмоцыі, шукаць разумныя кампрамісы, але пры ўсім пры тым — цвёрда і паслядоўна адстойваць інтарэсы сваіх выбаршчыкаў. Як ні дзіўна, некаторыя дэпутаты часам выступалі не ад імя, а ад імя... ведамстваў, у якіх яны працавалі. (Так было, у прыватнасці, пры абмеркаванні праблем вугальнай прамысловасці, металургіі і іншых галін). Такая пазіцыя, зразумела, не знайшла падтрымкі ў парламенце, таксама як і спробы асобных дэпутатаў выступаць у ролі «штурхачоў» і забеспячэнцаў мясцовага маштабу.

Выявілася і такая акалічнасць. Пры галасаванні па важных пытаннях, асабліва на пачатку работы, часам не было кворуму. Давялося нават прымаць адпаведны рэгламент, згодна якому рашэнні сесіі правамоцныя пры наяўнасці дзвюх трэціх складу Вяроўнага Савета. Некаторыя дэпутаты ставілі пытанне аб пакаранні «злосных парушальнікаў» парламенцкай дысцыпліны, якія рэгулярна адсутнічалі на пасяджэннях. Ці не з'явілася гэтая сітуацыя вынікам абрання ў Вяроўны Савет вялікай колькасці дэпутатаў, якія надзвычай заняты на сваіх дзяр-

лася, што гэта толькі для адміністрацыйна-каманднай сістэмы не існуе розніцы паміж законамі і ўказами. Сапраўды, няма ўказаў было праштампавана сталінска-брэжнеўскім Вяроўным Саветам. У часы застою менавіта ўказы былі ледзь не асноўнай формай законатворчасці. Аднак ці можна лічыць гэта сапраўднай законатворчасцю цяпер, калі ідзе размова аб стварэнні прававой дзяржавы? Калі ідзе падрыхтоўка да прыняцця новых Асноў крымінальнага правадэўства? Калі многія аўтарытэтыныя юрысты, у тым ліку і народныя дэпутаты СССР, заклікаюць перагледзець

ую сістэму прававых актаў застойных часоў і многія законы і ўказы скасаваць? Ці, можа, паважаныя таварышай з МУС гэтыя пытанні проста не цікавяць?

Не абцяжарваючы асабліва сябе пошукамі доказаў, яны кідаюць яшчэ адно абвінавачванне: «В заключение вынуждены констатировать, что «ЛіМ» не в первый раз публикует столь безответственные, тенденциозные выступления по правоохранительным вопросам, не разобравшись в сути дела. Якія, цікава было б ведаць, публікацыі маюцца на ўвазе ў гэтым строгім вокрыку? Справаздача аб сустрэчы пісьменнікаў з міністрам унутраных спраў БССР В. А. Піскаровым («ЛіМ» за 24.02.89 г.)? Гутарка з першым намеснікам пракурора рэспуб-

лікі У. К. Кандрацьевым («ЛіМ» за 9.06.89 г.)? Ці, можа, судовыя нарысы, якія не раз з'яўляліся на старонках нашай газеты?

Так, магчыма, не ўсім падабаюцца некаторыя нашы публікацыі. У прыватнасці, тыя, дзе газета выступае супраць злужывання сілай, за тое, каб як пісалі нядаўна «Известия», «безошибочно чувствовать и не преступать черту, за которой кончается пресечение вседозволенности и начинается пресечение демократии». Але пры чым тут «безадказнасць, тэндэнцыйнасць»?

А што датычыць сцвярдзення нашых апанентаў наконт назіранняў за жыццём праз акно рэдакцыйнага кабінета, то яго можна ўспрыняць і так, што газета адмаўляецца, калі стварыць

Водуці, палеміка

ЯШЧЭ РАЗ ПРА ДВУХМОЎЕ

З цікавасцю прачытаў артыкул «Адчуць сябе гаспадаром» доктара эканамічных навук У. Кулажанкі, змешчаны ў «ЛіМ» за 7 ліпеня, і хачу выказаць некалькі заўваг.

Мне ўжо прыходзілася гады паўтара-два таму гаварыць і пісаць аб надзвычайнай шкодзе двухмоўя ў нацыянальнай культуры, аб сталінскіх карэніях гэтай бюракратычнай палітыкі ў галіне мовы. Рэчаіснасць паказвае, што ў палітычнай асіміляцыйнай падапаліцы тэзісу «двухмоўя» шмат хто ўжо разабраўся. Істотна зразумець таксама дэструктыўную антыкультурную сутнасць МАСАВАГА білінгвізму, што спараджае паўмоўе і звязаную з ім паўкультуранасць.

Паўмоўе, трэба расцэньваць як культурна-нацыянальную катастрофу. Паўмоўны чалавек не валодае ніводнай мовай і гаворыць на моўнай сумесі з розных моў, на своеасаблівым крэалізаваным сургацеце. «Паўмова» не мае структуры адзінства, у ёй парушаны адзватнасці паняццяў, поўнасцю адсутнічаюць верхнія інтэлігентныя моўныя пласты, стылістыка і г. д. Высокая культура на «паўмоўе» не ствараецца, а чалавечая асоба не можа гарманічна развіваць свае інтэлектуальныя магчымасці. (Паколькі мова з'яўляецца інструментам фарміравання абстрактных паняццяў і дзіяцыі, а «паўмова» — гэта сапсаваны інструмент).

Білінгвізм можа даваць станоўчыя вынікі на індывідуальным ці сацыяльным лакалізаваным узроўні, прытым у адукаваных інтэлігентных пластах грамадства пры асэнсаванай сістэме выхавання. Трэба мець на ўвазе, што поўнае двухмоўе практычна неадсягальнае нават на верхніх прыступках разузнага грамадства, а небяспекі ў сабе зойтаўца не менш, чым пераваг. (Успомнім клопаты Грыбаедава, рускіх грамадзян, вучоных, лінгвістаў, з непакоеным франкаманіяй, дэградацыяй рускай мовы і грамадскай свядомасці ў двухмоўнага рускага дваранства). Абсалютнае двухмоўе неадсягальнае з прычыны неаднароднасці і спецыфікі самога грамадства. Культуралогічны вынік атрымаўся адваротны прапагандысцкім мэтам, дзеля якіх (на словах) насардаеца двухмоўе. Замест культурнай гармоніі нараджаецца хімемер, няздольная да развіцця.

Выхад з паўмоўнай «траснікі», што распаўсюдзілася на Беларусі, — толькі ў дзяржаўнасці беларускай мовы, у паслядоўным і мэтанакіраваным усабленні гэтай дзяржаўнасці ва ўсіх сферах жыцця, у стварэнні ўсебаковых варунаў развіцця і адроджэння нацыянальнай мовы, што запатрабуе самаадданай працы ўсяго грамадства рэспублікі.

Чалавек ад прыроды дадзена адна мова, мова народа, да якога ён належыць. Усе астатнія мовы, акрамя роднай, калі выказвацца лінгвістычна правільна, з'яўляюцца не роднымі, замежнымі. Калі дзіця вучыцца гаварыць і думаць, жывучы ў двухмоўным асяроддзі, важна, каб было ўзроставае размежаванне ў пасягненні моў. Заўважана даследчыкамі, што дзіцянак, які пачынае асэнсоўваць гаворку і чужадрозду дзве мовы, робіцца нервовым, плаксавым, замаруджываецца ў сваім моўным і разумовым развіцці. Становіцца палляшваецца, калі стварыць

Мы таксама за правапарадак

Як вядома, рэпліка — жанр лаканічны. Таму мы не збіраліся развіваць усебакова тэму ў рэпліцы «Разаб'ёмся на атрады» («ЛіМ» за 30.06.89 г.). Мы, па сутнасці, толькі паставілі пытанне, наколькі стварэнне так званых рабочых атрадаў па ахове правапарадку адпавядае ідэі прававой дзяржавы.

Аднак у «рэпліцы на рэпліку», аперацыйна змешчанай 5 ліпеня ў газеце «На страже Октября» пад назвай «О чем тревожится «Лімавец»», ёсць некалькі момантаў, якія, лічым, нельга пакінуць без увагі. Аўтары публікацыі — намеснік начальніка ўпраўлення ахо-

вы грамадскага парадку МУС БССР падпалкоўнік міліцыі В. Апанасевіч і інспектар палітупраўлення МУС БССР капітан міліцыі В. Калужкі абвінавачваюць, што называецца, з парога, аўтара рэплікі і заадно рэдакцыю ў юрыдычным невуцце. «Указ, — цытуем, — это тот же закон. Не зная этого и тиражировать невежество в газете — честь автору не делает». Не будзем тут спрачацца па сутнасці самога ўказа аб народных дружныхах, наконт таго, у якой меры ён дапамог знізіць злачыннасць (яна, як бачым, нешта не вельмі зніжаецца). Скажам адно: нам здава-

варуны моўнага размежаваня. (Снажам, калі дзіця з маці будзе гаварыць на адной мове, а з бацькамі на другой). Але ўсё роўна, гэта вялікая нагрузка на лсінку дзіцяці, якое толькі фарміруе свае слуховыя паняцці і мысленніцкія катэгорыі. Тут могуць быць злымы, бо шмат залежыць ад бацькоў і здольнасці дзіцяці. Найлепшы ўмовы дасягаюцца тады, калі малыя чалавечыя выхавальцы ў сферы адной мовы да пэўнага ўзросту, пакуль не сфарміруецца яго моўны апарат, сістэма думанняў у роднай моўнай структуры, умённе фарміраваць абстрактныя паняцці і адэкватна выўляць іх у словах і гаворцы.

Дарэчы, гэтымі днямі старшыня Дзяржаўнага камітэта па народнай адукацыі Г. А. Ягудзін катэгарычна зазначыў з трыбуны сесіі Вярхоўнага Савета СССР, што не навука чыць дзяцей на роднай мове ў школе першай ступені значыць «забіваць гэтую мову».

Чалавек авалодвае асноўнай структурай - стратыграфічнай (акрамя верхніх стылістычных пластоў) і меладычна-рытмічнай сістэмай мовы і мыслення дзясці ва ўзросце 11-12 гадоў. Менавіта з гэтага ўзросту найбольш бяспечна пачынаць вывучэнне замежных моў. Пры ўмелай педагогіцы, праўда, можна пачынаць і раней.

Сутнасць, аднак, не ў тым, каб рускую мову «вывучаць з ранняга дзяцінства», як паслешна мяркуюць некаторыя, а ў тым, каб аднавіць беларускія школы, адродзіць нацыянальную сістэму асветы і раздзяліць, рэгламентаваць навучанне, пазбегнуць «змяшання моў і народаў» як найвялікшага зла, як катастрофы для культуры, пра што ведалі яшчэ старажытныя біблейскія жыхары.

Рускі абывацель пачатку бягучага стагоддзя, выхаваны ў атмасферы самадзяржаў «едной і неделимой», не сумняваўся, што імперыі патрэбна адзіная руская дзяржаўная мова. Гэты тэзіс для шматнацыянальнай «турмы народаў» быў настолькі недэмагратычны, што У. І. Ленін знайшоў магчымым спецыяльна абвергнуць яго ў асобным артыкуле. Няма нічога дзіўнага, што сталінскі ГУЛАГ, які прышоў на змену «турме», адміністрацыйна-бюракратычнай сістэмай рэаніміраваў погляды самадзяржаўнага абывацеля. У 70-х гадах яны склалі аснову нацыянальнай палітыкі брэнжэўскай унітарнай дзяржавы, якая паспяшала абвясціць аб стварэнні «новай гістарычнай агульнасці людзей» - «савецкага народа». Менавіта тады, з пачатку 70-х гадоў, з «гістарычнага» XXIV з'езда КПСС разам са сцвярджэннем пра «бурное развіццё нацыянальных культур і языкоў» «в нашэй краіне» пачынаецца назойлівае паўтарэнне тэзіса аб рускай мове як «ВАЖНЫМ СРЕДСТВЕ МЕНІНАЦИОНАЛЬНОГО ОБЪЕДИНЕНИЯ СОВЕТСКИХ ЛЮДЕЙ». У часопісе давалася растлумачэнне гэтага паняцця: «Эта язык коммунистов и всех прогрессивных людей мира, язык грядущей эпохи коммунизма». («Коммунист Белоруссии», 1972, № 1, с. 22).

Выказанню падобных гэтаму, было нагаворана безліч за апошнія 15-18 гадоў. Іх можна пачуць з вуснаў партыйнага кіраўніка і дробнага функцыянера, аблашчанага ўладай членора, акадэміка, прафесара і навучанага ім студэнта, з вуснаў ветэрана, адстаўніка, ці старшыні «заорнага» калгаса і г. д. Усе яны выўляюць уніфікаваныя погляды бюракраты на функцыю мовы. Бюракратыя імкнецца заканадаўча замацаваць гэты тэрмін і палажэнне аб рускай мове, увесці яго ў Канстытуцыю СССР і саюзных рэспублік. Проста дзіўна дашся, як бюракратызм навучыўся ашукваць народы. І вось У. Кулажанка піша: «Палажэнне аб рускай мове як мове міжнацыянальных зносін павінна быць замацавана ва ўсіх канстытуцыйных саюзных рэспублік. Таму рускую мову трэба вывучаць з ранняга дзяцінства...» і г. д.

Але ў тым і справа, што не павінна (прытым катэгарычна не павінна) гэтае палажэнне замацавацца ў Канстытуцыі СССР і ў Канстытуцыйных саюзных рэспублік, бо гэта будзе юрыдычным замацаваннем часовай і да таго ж рухомай і значнай ступені штучнай сітуацыі; гэта будзе прававым замацаваннем прывілеі для рускай мовы, яе вялікадзяржаўнага права.

Мова міжнацыянальных зносін (правільней было б сказаць - міжрэспубліканскіх) не зацвярджаецца Канстытуцыяй, а выўляецца сама сабой у выніку культурна-нацыянальных і эканамічных дачыненняў паміж народамі. Яна прымаецца добраахвотна і не замацаваецца ўказамі па той прычыне, што ў гэтым няма патрэбы, калі маюцца на ўвазе дачыненні.

Акрамя таго, адна мова «міднацыянальных дачыненняў» пры нармальным развіцці ўзаемаадносін з цягам часу можа змяніцца на іншую; можа існаваць некалькі міжрэспубліканскіх моў і г. д.

Тут трэба дадаць, што кіруючая бюракратыя, якая імкнецца да цэнтралізацыі дзяржавы і уніфікацыі дзяржаўнага апарату, зацікаўлена ў адзінай унітарнай дзяржаўнай мове, ЯК СРОДКУ КАМУНІКАЦЫІ. Функцыя мовы ЯК СРОДКУ КУЛЬТУРЫ яе не цікавіць, гэтак жа як і нацыянальнае мовы рэспублік. Сцвярджэнне універсальнасці рускай мовы ў СССР вынікае не з «патрыятызму», а са «звышінтэрнацыяналізму» бюракратыі, што выўляе яе імкненне да нацыянальнага (насамалітычнага) стану. Пры гэтым яна застаецца абывацкай да рускай культуры, гісторыі і рускай мовы як гістарычнай з'явы, як творчага феномена народа.

Мне менш за ўсё хацелася б, каб прафесар У. Кулажанка падумаў, што я крытыкую яго добры артыкул. Лічычы сябе мыслячымі, прагрэсіўнымі людзьмі, не прымаючы бюракратызм розумам і сэрцам, мы часам нават не здагадаем, які адбыта папай ён на нашы паводзіны і мысленне. Найцікавей паўважыцца ад стэрэатыпаў, накіталі такога: «рускую мову трэба вывучаць, валодаць ёю і з эканамічнага пункту гледжання». Справа ў тым, што Беларусія ССР уваходзіць ва ўсеагульную народна-гаспадарчы комплекс. На Беларусі і з Беларусі в'язуць з усіх і ва ўсе куткі краіны ды і свету. Забяспечыць патрэбы развіцця эканомікі на аснове ўжывання толькі роднай мовы - немагчыма.

Гэта не толькі элементарна магчыма, але і неабходна, бо нацыянальная мова з'яўляецца ўмовай і вынікам эканамічнага фарміравання нацыі.

Абгрунтаваць неабходнасць для ўсіх валодаць менавіта рускай мовай, выходзячы з эканамічных меркаванняў, - звыскоўна. «Усеагульны народна-гаспадарчы комплекс», куды ўваходзіць БССР, - гэта спаруджэнне камандна-адміністрацыйнай сістэмы, закладзенай сталіністамі. Ён сфарміраваны па загадна-бюракратычным прычыне, а не развіўся па эканамічных законах, якія ў ім не дзейнічаюць, а калі пачынаюць дзейнічаць, то ўсё ляціць дагары нагамі.

Дык ці варта такім бюракратычна-эканамічным комплексам абгрунтаваць прывілеі рускай мовы? Сутнасць жа цераперашняй палітыкі дэмакратызцыі грамадства - каб яна перабудоваць гэты комплекс, адродзіць эканамічныя законы функцыянавання гаспадаркі рэспублік. Свабоднае развіццё эканомікі рэспублік, усталюванне іх суверэнітэту, павышэнне ўзроўню культуры, пашырэнне ўзаемадачыненняў, разгортванне дэмакратыі - усё з часам паставіць на сваё месца.

Мы жывём у час, калі вырашаецца лёс нацыі і народаў. Трэба вызначыць і дагаворваць усё да канца. Памыляк тут не павінна быць, бо часу на іх выпраўленне гісторыя можа нам не пакінуць.

Зянон ПАЗНЯК.

сваё бачанне, свой пункт гледжання. Небяспечна, думаем, нешта іншае. Менавіта ведамасны падыход, калі на першы план выходзіць абарона ўласнага мундзіра, абмяжоўвае круггляд памерамі службовых кабінетаў.

Аўтары «рэплікі на рэпліку» настойліва нагадваюць, як многа работы ў міліцыі, асабліва ў апошні час. Між іншым, у гэтым ніхто і не сумняваецца. І рэпліка ў «ЛіМе», варта напамініць, зусім не скіравана на тое, каб кінуць цень на ахову парадку, на нашу слаўную міліцыю. Шкада, што за іранічнай формай рэплікі нашы апаненты не ўбачылі галоўнага - думкі аб тым, што будаваць сапраўды дэмакратычнае грамадства трэба не шляхам канфрантацыі, супрацьпастаўлення адных

слаёў другім, а шляхам кансольдацыі ўсіх яго лепшых сіл. Вось тады словы «права» і «парадак» складуць непарыўную аднасць.

І апошняе. Дзякуючы прамой тэлетрансляцыі, мы ўсе маглі гэтымі днямі назіраць прызначэнне В. В. Бакаціна на пост міністра ўнутраных спраў СССР, выслушаць яго праграму. У ёй многа сказана пра тое, як якім чынам мяркуюцца змагацца са злчыннасцю, умацоўваць правапарадак у краіне. Але ў праграме гэтай, у новай канцэпцыі перабудовы органаў міліцыі нічога не сказана пра... рабочыя атрады. Відавочна, што не ў іх, не ў гэтым кірунку бачыць кіраўнік МУС шляхі палішвання становішча. Выходзіць, не без падставы ўстрымажыўся лімавец?

ВАМ НЕ ДАВОДЗІЛАСЯ быць у Бешанковічах? Сімпацічны, зялёны гарадок аж з трыма паркамі, адзін з якіх, з векавымі дубамі і ліпамі, некалі належыў графу Агінскому. Праўда, не славу таму кампазітару, а яго далёкаму родзичу, чым усё роўна ганарыцца жыхары пасёлка. Наогул, я заўважыў, ім уласцівы свой мясцовы патрыятызм. Многія, з кім я гутарыў, з гонарам разказвалі мне, што ў Бешанковічах зараз жыве аж сем тысяч чалавек.

Што я хутка ўсвядоміў, дык гэта тое, што ў гарадскім пасёлку амаль усе ведаюць адзін аднаго. Ва ўсякім разе трыццацігадовага Мікалая Турчанава, памочніка бешанковіцкага пракурора (для тых, хто не ведае, растлумачу, што ў пракурорскай іерархіі ён другая па

сць у ім падазронае. Хоць бы вось такія пункты: «Вечар рускага рамана». (Сапраўды, ці да раманаў зараз?) «Пэтычны свет Гумілёва». (Зноў жа, многія ведаюць, што Гумілёў быў «не наш чалавек». Хоць і паэт, але царскі афіцэр, расстраляны органамі ЧК). Яшчэ пункт: «Белыя плямы гісторыі - абмеркаванне твораў А. Рыбакова, «Дзеці Арбата», «35-ы год і іншыя», кнігі Д. Валкагонава «Трыумф і трагедыя», публіцыстычных артыкулаў М. Шмялёва». Вось бачыце... Я пацікавіўся, як праходзіць гэтыя «зборышчы». Жанчыны ажывіліся, пачырванелі ад задавальнення: «Вельмі цікава, людзі рыхтуюцца, выступаюць, спрачаюцца...».

— Усё, што пляткараць аб Турчанава, я лічу лухтой, — сказаў мне ў час нашай даволі

пытала яна ў малодшага калегі. — Пішы тлумачэнне».

У гэтую сваю камандзіроўку наведаў я і абласную пракуратуру, доўга гутарыў з Лідзіяй Дзмітрыеўнай, так што падрабязнасці той «гісторыі» ведаю і з яе вуснаў. А было, значыць, так: выклікаў яе да сябе пракурор вобласці Генадзь Апанасавіч Маладцоў і кажа: «Звабілі з абкома партыі, пытаюцца, што ў мяне за кадры, маўляў, памочнік бешанковіцкага пракурора Турчанаў стварыў арганізацыю нефармалаў, патрабавалі разабрацца».

Лідзія Дзмітрыеўна зараз гаворыць, што адразу зразумела: усё гэта пустыя плёткі, якія некаму спатрэбіліся ў раёне, але быў загад патрабавана тлумачэнне, і яна вымушана была выканаць яго.

ДАДАЗРЭННЕ

ТОЛЬКІ ПАДАЗРЭННЕ У «ІНШАДУМСТВЕ», «ПАДТРЫМЦЫ НЕФАРМАЛАУ» СТАЛА ПРЫЧЫНАЙ НЕПРЫЯЗНІ, ЯКУЮ АДЧУУ ПАМОЧНИК ПРАКУРОРА БЕШАНКОВИЦКАГА РАЕНА МІКАЛАЙ ТУРЧАНАУ З БОКУ МЯСЦОВЫХ І НЕ ТОЛЬКІ МЯСЦОВЫХ УЛАД.

значэнні фігура ў пракуратуры) ведаюць тут вельмі многія. Наогул, чалавек ён у раёне прыкметны. Не толькі таму, што сімпатычны знешне — высокі, сінявокі, белазубы, а і таму яшчэ, што лічыцца эрудзіраваным, ды да таго яшчэ вельмі прычэповым юрыстам. Так мне ахарактарызаваў Мікалая Пятровіча яго непасрэдны начальнік пракурор раёна Уладзімір Сяргеевіч Зябло.

Анкета ў Турчанава, што трэба. Пасля сярэдняй школы працаваў на Віцебскім заводзе гадзінічавых дэталей, камсамольскі актывіст, на грамадскіх пачатках супрацоўнічаў з органамі аховы грамадскага парадку. Ад абласной пракуратуры і атрымаў ён накіраванне ў Харкаўскі юрыдычны інстытут, пасля заканчэння якога размеркаваўся на Віцебшчыну ў Бешанковіцкую пракуратуру. Два гады працаваў следчым, а вось ужо тры — памочнік пракурора. Мае жонку, дачку. Калі яшчэ нешта гаварыць аб асабістых якасцях Турчанава, дык, як мне разказвалі, ён добры спявае, іграе на гітары, шмат чытае, работнікі раённай бібліятэкі ахарактарызаваў яго, як аднаго з самых актыўных чытачоў.

Але ўсё-такі, пры ўсіх сваіх станоўчых якасцях, М. П. Турчанаў сёлета зрабіў адзін памылковы крок. Які? Ён, ведаеце, запісаўся ў літаратурны клуб «Субяседнік» пры раённай бібліятэцы... «Ну і што?» — спытае вы. Як гэта — што? Амаль адразу па райцэнтры, па ўсім раёне папаўзілі чуткі: клуб — гэта для прыкрыцця, на самай справе тут збіраюцца нефармалы, і Турчанаў у іх завадатар.

Быў, быў я ў гэтай раённай бібліятэцы, гутарыў з сімпатычнымі яе працаўнікамі — дырэктарам Ларысай Мікалаеўнай Качан, кіраўніком клуба, загадчыцай аддзела абслугоўвання бібліятэкі Зінаідай Фёдаравнай Каняпелка. Строга я ў іх спытаў, чаму пад дахам бібліятэкі звіль сабе гняздо нефармалы, і трэба было бачыць, як са слызамі на вачах пачалі яны гаварыць мне, што ім не да жартаў, што клуб, які дзейнічае ўжо трэці год, прыйдзецца закрываць, бо на іх у гарадку ледзь не паказваюць пальцамі, маўляў, вунь яны, патуральніцы антыграмадскіх элементаў. Прадставілі мне жанчыны план работы «Субяседніка» на гэты год. Ведаеце, усё-такі нешта

працяглай гутаркі У. С. Зябло, — але, усё-такі, я яму параіў, каб кінуў ён гэты клуб. Сказаў яму: «Там жа амаль адны жанчыны, ты мужчына малады, пачнуць нешта выдумляць, жонцы скажуць...».

Пабыўшы ў бібліятэцы, магу супакоіць Уладзіміра Сяргеевіча — у клубе не адны жанчыны. З трынаццаці яго членаў восем мужчынскага полу. Адна, праўда, загана ў тым клубе ёсць — большасць яго членаў — цэлы дзевяць — маюць вышэйшую адукацыю. Сярод іх настаўнікі, юрыст, аграном, камсамольскі работнік. Адным словам, інтэлігенцыя. «Можна ўявіць, пра што яны гавораць, калі збяраюцца разам». Гэтая думка, хай і не вымаўленая ўслых, вісела ў паветры, калі я размаўляў з некаторымі службовымі асобамі ў Бешанковічах.

Старшыня райвыканкома Валерыя Сцяпанавіч Кузняцоў пры нашай сустрэчы, абмяляваўшы складанае эканамічнае становішча раёна, выказаў думку, што ўсім нам трэба лепей працаваць, а не так, як «гнілая інтэлігенцыя», якая займаецца толькі размовамі і муціць вяду.

«Гнілая інтэлігенцыя», як я зразумеў, адзін з любімых выразаў бешанковіцкіх кіраўнікоў. У артыкуле першага сакратара райкома партыі Анатоля Андрэвіча Сіўчыкава, змешчанага ў нумары райгазеты «Зара» ад 29 красавіка гэтага года, у тым месцы, дзе аўтар разказвае пра сваю багату біяграфію, чытаю: «Так што не сакрэт для мяне, што такое хлеб і як неабходны, асабліва ў вёсцы, клопат кожнага калгасніка пра агульны дабрабыт. Ведаю ўсё гэта па меншай меры лепш, чым, прабацьце, які-небудзь гнілы інтэлігент з не зусім якаснай радаслоўнай, які выдае сябе за страгнага «змагара перабудовы». (падкрэслена мной. — М. З.).»

Мне не ўдалося пагутарыць з А. А. Сіўчыкавым, яго ў гэты час не было ў раёне, так што можна толькі рабіць здагадкі, каго меў на ўвазе кіраўнік раёна. Але як бы там ні было, ды аднойчы, было гэта сёлетняй вясной, Турчанава пазванілі з Віцебскай абласной пракуратуры і папрасілі прыехаць для сур'ёзнай размовы. Размову тую вяла з Мікалаем Пятровічам старшы памочнік пракурора вобласці па кадрах Лідзія Дзмітрыеўна Пісарова. «Дык які ты там клуб стварыў?» —

— Выклік гэты мяне страшна абурываў, — разказаў мне Турчанаў, — хацеў адразу ісці ў абком...

У абком ён потым адправіў пісьмо на імя першага сакратара. Але гэта будзе пасля таго, як на пасяджэнні расшыранага бюро абкома, на якое былі запрошаны работнікі праваахоўных органаў вобласці, другі сакратар Віцебскага абкома партыі Яўген Іванавіч Радзецкі ў дакладзе пачне «выкрываць» Турчанава як чалавека, які скампраметаваў сябе сувяззю з нефармаламі. Тэрмінова ў Бешанковічы быў камандзіраваны інструктар абкома партыі Віктар Максімавіч Парфёнаў, які, як ён мне сказаў, на месцы хутка ўпэўніўся, што мае справу з нічым не пацверджанымі чуткамі, пра што і даляжыў сваім кіраўніцтву. «Справа выедзенага яйка не вартая, і няма патрэбы да яе вяртацца», — гаварыў мне ў сваім кабінэце Віктар Максімавіч.

Адным словам, параіў забыцца на ўсё гэта, быццам нічога і не было. Але ж было. Так, плётка ёсць плётка. Як кажуць, «на чужой роток не набросіш платок». Але ж у дадзеным выпадку плётка была пушчана з далёкім прыцэлам. Кім? Адразу скажу — пошук мой у гэтым напрамку не ўвянчаўся поспехам. Ад гісторыі гэтай энергічна адхрышчваюцца зараз і ў райкоме, і ў райвыканкоме, маўляў, ці мала плеткароў у Бешанковічах. Толькі мне здаецца, не стаў бы другі сакратар абкома партыі карыстацца паслугамі выпадковага плеткара...

Асабіста я скількі пагадзіцца з думкай Лідзіі Дзмітрыеўны Пісаровай аб тым, што да Турчанава пачалі чапляцца ў раёне, таму што ён не прышоўся даспадобы мясцоваму начальству і яго вырашылі такім спосабам скампраметаваць.

Тое, што памочнік бешанковіцкага пракурора даўся мясцоваму істаблішменту ў знак, пацвярджаюць шматлікія факты.

«Я даўно ведаю Турчанава, — гаварыў мне лектар райкома партыі, былы намеснік старшыні райвыканкома У. Жук, — некаторыя яго ўчынкі проста дзіўныя, зразумець іх цяжка». Што ён меў на ўвазе, так і не сказаў. Ці не тое, што Турчанаў з самага пачатку сваёй працы ў Бешанковічах «задраўся», як тут кажуць, з першымі асобамі раёна? Я чытаў яго артыкул у «Віцебскім рабочым», дзе пампракурора выказаў сваю думку наконт асабіста, пабудаваных мясцовым начальствам у старым парку.

(Працяг на стар. 13).

Ад чыйго імя?

Звярнуцца ў рэдакцыю мяне прымусіў адзін тэндэнцыйны момант, які назіраецца ў рэспубліканскім друку за апошні тыдзень. Размова ідзе аб трох матэрыялах, змест якіх накіраваны супраць БНФ «Адраджэнне», прычым пад соусам «кансалідацыі». Адразу скажу, я не збіраюся ўступаць у палеміку з аўтарамі. Гэта іх права — ад свайго імя пісаць тое, што яны лічаць неабходным. Але ж імяна ад свайго імя!

Між тым, у артыкуле «Время объединить силы» («Советская Белоруссия», 14.07.89, і іншыя газеты) кандыдат філалагічных навук В. Глод піша: «Кстати, сам за себя говорит тот факт, что идеи (якія ідэі? — Л. Т.) БНФ не поддержали новые общественные организации республики «Товариства беларускай мовы» и «Экологический союз».

Далей — больш. У каментарыі Э. Скобелева на пісьмо Ю. Хадзькі («Советская Белоруссия», 18.07.89) чытаем: «...Нежелание подчиниться (? — Л. Т.) «фронту», проявленное учредительными съездами (? — Л. Т.) Белорусского экологического союза и Общества белорусского языка, на мой взгляд, симптоматично». А ў артыкуле «Дыялог ці канфрантацыя?» («Мінская праўда», 18.07.89) тав. В. Дзмітрыеў ужо прама піша: «...прадстаўнікі шырокіх колаў грамадскасці... якія зусім нядаўна стварылі Товариства беларускай мовы і Беларускай экалагічнага саюза, з неадзінадушным паставіліся да БНФ».

Я нічога не ведаю аб думках кіраўніцтва і «колаў грамадскасці» з ТБМ, бо, на жаль, не змог прыняць удзел ва ўстаноўчым з'ездзе. Што ж тычыцца БЭС, дык хачу з адказнасцю заявіць, што, першае, БЭС не ўпаўнаважваў згаданых вышэй аўтараў пісаць нешта аб адносінах БЭС да таго ж БНФ (ці любой другой арганізацыі, дарэчы). Да ведама грамадства, гэта могуць

зрабіць толькі праўленне БЭС, прэзідэнт і віцэ-прэзідэнт БЭС. Па-другое, на 1 з'ездзе (не ўстаноўчым, а Першым) Беларускага экалагічнага саюза аўтар гэтых радкоў на такіх пачатках з залы («Як БЭС адносіцца да БНФ?»), здаецца, вельмі ясна адказаў, што згодна з палажэннямі Статута БЭС мы будзем супрацоўнічаць з усімі арганізацыямі і ўстановамі, якія ставяць мэтай палітычны стану навакольнага асяроддзя і дабрабыту чалавека, у тым ліку і з БНФ «Адраджэнне», бо ў праграме апошняга ёсць раздзел «Экалогія». Калі ён змешчаны там не для прыгажосці, а дзеля справы, БЭС безумоўна будзе супрацоўнічаць з БНФ.

Для Беларускага экалагічнага саюза «супрацоўніцтва», «кансалідацыя» — не проста прыгожыя і модныя словы. Дзеля рэалізацыі гэтага імкнення да супрацоўніцтва камітэт БЭС вылучыў 3 дэлегатаў на з'езд БНФ, каб аб тым, што там адбылася, ведаць не з газетных публікацый. Для гэтай жа мэты вылучаны прадстаўнік БЭС у склад экалагічнай камісіі БНФ «Адраджэнне». Будучыня пакажа, наколькі плённым будзе гэта супрацоўніцтва. Але БЭС не збіраецца пачынаць з «неадабрэння» ў адрас той ці іншай установы ці арганізацыі...

Дзеля справядлівасці трэба заўважыць, што мне асабіста не ўсё падабаецца і ў Статуте, і ў Праграме БНФ «Адраджэнне». Есць сур'ёзныя заўвагі і ў бок метадаў працы БНФ. Але ўсе супярэчнасці БЭС будзе старання вырашаць з дапамогай раўнапраўнага дыялога, канструктыўнай крытыкі, без усякай папярэдняй «ярлыковай» атакі.

І не толькі ў адрас БНФ «Адраджэнне».

Л. ТАРАСЕНКА,
віцэ-прэзідэнт
Беларускага
экалагічнага саюза,
кандыдат
біялагічных навук.

Нечарговы з'езд кінематографістаў Беларусі стаў для іх сур'ёзным выпрабаваннем («ЛіМ» пісаў пра з'езд у нумары за 16.06.89 г.). Форуму дужа не стала арганізацыя, дэлегацыі, узамаразумення паміж дэлегатамі. Але, нягледзячы на складанасці, што паўсталі на шляху да прыняцця рэзалюцыі, з'езд усё ж не скончыўся безвынікова.

Адначасова пэўныя становачы моманты ў дзейнасці Саюза кінематографістаў, з'езд канстатаваў наяўнасць у беларускім кінематографіце сапраўды крытычнай сітуацыі. Яе вытокі

ва-творчую канферэнцыю «Месца беларускага кінематографіста ў развіцці нацыянальнай культуры»; звярнуцца да кіраўніцтва рэспублікі з прапановай аб стварэнні і фінансаванні... мэтавай праграмы кінематографістаў, якія адраджаюць і фарміруюць нацыянальную самасвядомасць народа Беларусі». Важным з'яўляецца пункт, вакол якога на з'ездзе распальваліся гарачыя спрэчкі: «Лічыць увядзенне на кінастудыі «Беларусь-фільм» пасады намесніка дырэктара па творчасці не адпавядаючай прызначэнню базавай мадэлі, 123 загаду Дзяржкіно

Гэтае прыныпова важнае пытанне знайшло працяг і ў вызначэнні напрамкаў далейшай работы СК: рэвізійнай камісіі было даручана прааналізаваць магчымасці і жаданне членаў праўлення працаваць у ім. Верагодна, гэты крок пазбавіць у далейшым кіруючыя органы ад напружання з боку пакрыўджаных, дасць магчымасць тым творцам, хто «ў рабоце», без лішніх складанасцей і абвінавачванняў займаецца сваёй непасрэднай прафесійнай справай.

...Завяршыўся нечарговы з'езд кінематографістаў Бела-

Перш чым вызначыцца

былі вызначаны ў рашэннях форуму даволі сціпла: «супраціўленне адміністрацыйна-бюракратычнага апарату пераходу кінематографістаў на грамадска-дзяржаўную форму кіравання, незаданальнае кінематографістаў «ракіроўкай» кіруючага апарату», бо ліквідавана як адміністрацыйная адзінка Дзяржкіно БССР практычна захавала частку сваіх кантрольных функцый і «ў асобе Галоўнага ўпраўлення кінематографіі і відэапракату Міністэрства культуры БССР умяшваецца ў вызначэнне тыражу выпускаемых фільмаў».

З'езд канстатаваў таксама неадзінадушнасць студыі «Беларусьфільм» да пераходу на газэты і самафінансаванне, адначасова, што прэзідыум СК БССР не рэалізаваў поўнасцю свае магчымасці шмат у чым з-за недапушчальнага стаўлення некаторых членаў праўлення да сваіх абавязкаў і да кіруючага органа ўвогуле.

Сярод пунктаў пастановаў, прынятай з'ездам, варта выдзеліць наступныя (яны найбольш канкрэтныя): «Прадоўжыць работу па выпрацоўцы канцэпцыі беларускага нацыянальнага кіно, для чаго: правесці навуко-

СССР», бо існаванне гэтай пасады цісне на «правы творчых калектываў студый, іх мастацкіх саветаў і мастацкіх кіраўнікоў».

Як можна заўважыць, на перадз'ездаўскай, так бы мовіць, прыступцы засталася пытанне аб выбарах. І прычына, відаць, не толькі ў адсутнасці на з'ездзе кворуму для яго вырашэння, а яшчэ і ў тым, што большасць дэлегатаў — і тых, дарэчы, хто мае значны прэтэнзіі да членаў цяперашніх кіруючых органаў СК, — не убачыла разумнай ім альтэрнатывы: аказваецца, не так многа сярод кінематографістаў людзей, што спалучаюць у сабе і жаданне, і ўменне займацца нятворчай справай.

Пленум праўлення СК БССР, які адбыўся ў той самы дзень, што і з'езд, і стаў фактычна яго працягам, даў пачатак канструктыўным зменам у арганізацыйнай дзейнасці саюза. Пленум павердзіў адно з рашэнняў надзвычайнага з'езда — аб выхадзе жадаючых са складу праўлення. Былі задаволены адпаведныя просьбы трох чалавек, якія па розных прычынах не могуць прыняць удзел у рабоце кіруючага органа.

русі, які, пэўна, увойдзе ў гісторыю культуры рэспублікі як адзін з самых супярэчлівых і складаных. Не баруся сцвярджаць, што з'езд усяліў у душы яго ўдзельнікаў невычарпальны аптымізм, але на ім была зроблена спроба расставіць кропкі над «і»: выразна выявілася, нарэшце, пазіцыя кожнага ў дачыненні да шляхоў развіцця беларускага кіно і да яго стваральнікаў, і, што вельмі важна, — не ў кулуарах або на камерным пасяджэнні, а на вачах усіх кінематографістаў рэспублікі.

Як вядома, бывае так, што перш чым вызначыцца, неабходна размежавацца. Верагодна, размежаванне поглядаў, пазіцый, прынцыпаў, якое адбылося на з'ездзе і ўнесла яскасць у многія пытанні, — станоўчы крок, які неабходны на цяперашнім этапе і які прывядзе ўрэшце да аб'яднання творчых сіл. Трэба толькі ўсвядоміць і памятаць, што ні арганізацыйная работа, ні творчая не могуць быць плённымі ва ўмовах «грамадзянскай вайны»...

М. КРАПАК,
кар. «ЛіМа».

«ЛІМ» ПАВЕДАМЛЯЕ

У ГОНАР ВЯЛКАГА ПАЭТА

У старажытнай Лідзе, горадзе са шматлікай гісторыяй, паўстаў яшчэ адзін знак памяці — помнік Адаму Міцкевічу. Апошнім часам нам болей даводзіцца чуць пра заняўданне гістарычнай памяці народа, пра тое, як то ў адной, то ў другой мясціне разбураюцца памяткі без наглядку старыя могілкі, помнікі доўгасці, знішчаюцца гістарычныя ландшафты. Тым болей прыемна адзначаць нешматлікія панулы становачыя факты, якія сведчаць пра тое, што набірае сілы супрацьлеглая тэндэнцыя — тэндэнцыя культурнага адраджэння.

Ініцыятарам пабудовы ў Лідзе помніка вялікаму паэту выступіла мясцовае таварыства аматараў польскай культуры. Гэта ініцыятыва была падтрымана беларускай суполкай «Рунь», шматлікімі жыхарамі Ліды. Помнік створаны на грошы, сабраныя грамадствам.

2 ліпеня на вуліцы Адама Міцкевіча ля закрытага да часу покрыва бюста паэта сабралася некалькі тысяч жыхароў Ліды. Былі госці з Мінска, Гродна, Вільнюса, Польшчы. На гэтым своеасаблівым мітынгу памяці паэта выступілі прадстаўнікі гарадскіх улад, таварыства аматараў польскай культуры, аўтар помніка — мінскі скульптар Валерыі Янушкевіч. Каталіцкі святар з Варшавы пасвечыў помнік.

Выступаючы гаварылі пра ўздым грамадскай актыўнасці, дзякуючы якой у Лідзе паўстаў помнік вялікаму паэту, аб пазачасавым значэнні творчасці Адама Міцкевіча для народаў Беларусі, Польшчы, Літвы, аб інтэрнацыяналісцім сэнсе ягонай паэзіі і публіцыстыкі.

Пасля мітынгу выступілі ўдзельнікі мастацкай самадзейнасці.

Помнік — бронзавы бюст паэта на пастаментах з паліраванага граніту, — першы манументальны твор В. Янушкевіча. (Неўзабаве будзе адкрыты ягонай работы помнік Адаму Міц-

кевічу ў Навагрудку). Цяпер скульптар рыхтуецца да ўдзелу ў конкурсе на помнік Францішку Скарыне ў Мінску.

В. Янушкевіч хацеў бы з часам зрабіць для Ліды помнікны знак у гонар паўстанцаў 1863 года. Ідэю стварэння такога мемарыяла на тэрыторыі старых каталіцкіх могілак, дзе захавалася капліца ў лютэй магіла б размясціцца музейная экспазіцыя, прысвечаная падзеям 1863—1864 гг. на Лідчыне) і магіла ўдзельніка паўстання — Валерыі Цэхановіч, падтрымлівае грамадскасць Ліды.

Імя Адама Міцкевіча звязана з рэвалюцыйнымі падзеямі першай паловы XIX стагоддзя. Помнік паэту — гэта адначасова помнік рэвалюцыянерам 1830 года, Мемарыял 1863 года ў Лідзе стаў бы лагічным працягам ліній гістарычнай памяці нашага народа.

П. ВАСІЛЕУСКІ.

ПАМЯЦІ ПЕТРУСЯ БРОУКІ

У Віцебску на вуліцы, якая носіць імя народнага паэта Беларусі, адбылося ўрачыстае адкрыццё памятнага знака з бронзавым барэльефам П. Броўкі работы М. Кандратэва.

Пятрусь Броўка быў пазтам-інтэрнацыяналістам, аўтарам шматлікіх кніг вершаў, прозы і публіцыстыкі. Да іх можна дадаць і 12 тамоў Беларускай Савецкай Энцыклапедыі, ля вытокаў якой ён стаў. Пятрусь Усцінавіч любіў сваю Віцебшчыну і Віцебск, горад заплаціў яму сваёй любоўю.

Пра ўсё гэта гаварылі на адкрыцці памятнага знака першы намеснік старшыні Віцебскага гарвыканкома В. К. Лапінін, пісьменнікі М. Чаргінец, Д. Сімановіч, А. Салтук.

У адкрыцці знака бралі ўдзел сакратар Віцебскага абкома партыі І. А. Навумчыч і першы сакратар Віцебскага гаркома партыі А. І. Образаў.

І. ЗІМІН.

ЧАРГОВЫЯ СІМАНАЎСКІЯ ЧЫТАННІ

У Магілёве прайшлі чарговыя Сіманаўскія чытанні. Для ўдзелу ў іх з Масквы прыязджалі пісьменнікі Я. Вароб'ёў, Ю. Вінаградцаў, Л. Лазараў, Герой Савецкага Саюза М. Барысаў, Ю. Разумоўскі, Б. Дубровін, сын і дачка Канстанціна Міхайлавіча — кінарэжысёр Аляксей і журналістка Марыя Сіманавы, з Мінска — А. Сулянаў, У. Мехаў, І. Скарынін, М. Кеняка.

Разам з магілёўскімі літаратарамі госці выступілі на Буйніцкім полі, у Палацы культуры вытворчага аб'яднання «Хімвалокно», у Пячэрскім леспарку.

Пісьменнікі сустрэліся з сакратаром Магілёўскага абкома партыі Л. У. Пакуш.

І. АНОШКІН,
сакратар Магілёўскага абласнога аддзялення СП БССР.

ВЫБРАНЫ САКРАТАР АДДЗЯЛЕННЯ

Адбыўся сход Гомельскай абласной арганізацыі Саюза пісьменнікаў БССР, які разглядаў арганізацыйнае пытанне. У сувязі з выходам на пенсію вызвалены ад абавязкаў сакратара абласной арганізацыі І. Сяркоў. Большасцю галасоў новым сакратаром выбраны прэзідэнт драматычнага тэатра В. Ткачоў.

Быў на сходзе і альтэрнатывны кандыдат — паэт М. Башлыкоў. Але члены абласной арганізацыі аддалі перавагу В. Ткачоў, ацаніўшы рэальнасць увавасаблення яго праграмы, скіраванасць яе на актывізацыю літаратурнага жыцця на Гомельшчыне.

У складзе прыняў удзел сакратар праўлення СП БССР А. Жук.

М. КАЗАКОВА.

Кар'ера у парку

Па заказе Міністэрства прамбудаўніцтваў БССР Ленінградскі інстытут «Саюздипрагруд» пачаў праектаванне жывёра-пясочнага завода на тэрыторыі Лагойскага раёна. Згодна з праектам, завод павінен быць размешчаны за 20 кіламетраў на поўнач ад Мінска, недалёка ад вёскі Бяляручы на плошчы 900 га. Пад завод з нар'ерам мяркуюцца адвесці 600 гектараў ворных земляў і 300 гектараў лясоў зялёнай зоны Мінска. Гэта з'явілася б грубым парушэннем Асноў землекарыстання СССР, у першую чаргу зямельнага кадастра і закона аб лясах СССР.

У лясах зялёнай зоны, як вядома, усялякая гаспадарчая дзейнасць забаронена заканадаўствам.

Лясы пад Мінскам не толькі ачышчаюць паветраны басейн горада, але і адгрываюць важную водарэгулюючую і глебаахоўную ролю.

Трэба адзначыць і тое, што Мінская ўзвышша мае даволі своеасабліваю геалагічную будову і з'яўляецца водападзелам паміж рэкамі Нёманскай і Дняпроўскай сістэм. Будаўніцтва кар'ера прывядзе да значнага паніжэння ўзроўню грунтоўных вод і зніжэння шматлікіх крыніц, якія сілкуюць р. Вячу і р. Вясянню, да сур'ёзных парушэнняў гідралагічнага рэжыму Заслаўскага вадасховішча. Будзе сур'ёзна падарвана водаабеспячэнне дзесяці населеных пунктаў, дзевяці санаторыяў і прафілакторыяў, пя-

нерскіх лагераў, садоўных на-аператываў, жывёлагадоўчых ферм у наваколлях Мінска.

Мы разумеем, што гораду патрэбен пясчак і жвір. Але ставіць на карту дабрабыт тысяч людзей дзеля задавальнення гэтай патрэбы нельга.

Мы лічым рашэнне аб будаўніцтве жывёра-пясочнага завода «Мінскі» з кар'ерам у зялёнай зоне горада экалагічна неабгрунтаваным. Дзеля забеспячэння горада пяском і жвірам трэба распрацоўваць больш дробныя і адпаведна, больш бяспечныя ў экалагічных адносінах радовішчы.

Прапануем стварыць для разгляду праекта міжведамасную камісію з удзелам напэцэнтных вучоных, прадстаўнікоў грамадскасці, а вынікі яе дзейнасці апублікаваць у друку. Неабходна таксама аднавіць работу па арганізацыі нацыянальнага парку «Белая Русь» на Лагойшчыне.

Ю. ПАЛЯШЧУК,
загадчык лабараторыі
экалогіі і аховы лесу
Беларускага тэхналагічнага
інстытута імя Кірава;

М. ЯКІМАЎ,
старшы навуковы
супрацоўнік БТІ;

С. ТАЛМАЧОВА,
старшы архітэктар
«Мінскпраекта»;

Е. УСНІМ,
старшы інжынер
«Мінскпраекта»;
выкладчыні і студэнт БТІ —
усяго 129 подпісаў.

Ад рэдакцыі. Як стала вядома, праектаванне завода вядзецца без узгаднення з Дзяржапрапрырода БССР, з галоўным архітэктурна-планіровачным упраўленнем Мінгарвыканкома. Думаецца, што пытанне, якое ўзнікае аўтары пісьма, забранае інтарэсы не толькі жыхароў беларускай сталіцы, але і ўсяго насельніцтва рэспублікі. Ва ўсім гэтым павіна быць поўная галаснасць.



А. КАПУСТИН. Вечер з Берэзовавай грывы. Аповесць, апавяданні. На рускай мове. Для старэйшага школьнага ўзросту. Мінск, «Юнацтва», 1989.

Амаль палову новай кнігі Аляксандра Капустіна займае аповесць «Батальён першай перамогі», напісаная на дакументальнай аснове. Аўтар, звяртаючыся да падзей Вялікай Айчыннай вайны, актыўным удзельнікам якой ён быў, расказвае, як байцы 63-га стралковага корпуса пад камандаваннем генерал-лейтэнанта Л. І. Пятроўскага мужна змагаліся з ворагам у першыя дні вайны.

У апавяданнях «На сотым кіламетры», «Міцькава пісьмо», «Два словы па-польску», «Мінула маўчаньне» і іншых таксама закрываюцца падзеі мінулай вайны.

На рускую мову кнігу пераклалі М. Валюшка і В. Бжазоўскі.



П. ПРЫХОДЗЬКА. Водгулле грому. Вершы і пазямы. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1989.

У новай кнізе Пятра Прыходзькі, як і ў ранейшых зборніках паэта, значнае месца займае асэнсаванне падзвігу савецкага народа ў барацьбе з фашызмам. Звяртаючыся да незабытых гадоў, паэт асэнсуе іх з вышнімі сэнняшніга дня. Увайшлі ў зборнік і творы, у якіх П. Прыходзька не абходзіць увагай востры момант сучаснасці, у прыватнасці, у вершаваным цыкле «З Чарнобыльскай зоны» — боль за перажытае спалучаецца з роздумам аб тым, як жыць далей.



С. ШУШКЕВІЧ. Выбранае. Вершы. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1988.

У аднатомнік увайшлі лепшыя творы з яго ранейшых зборнікаў «Дарогаю вясны», «Рэха малодасці», «Сонца над маім асеннім садом» і іншых, у якіх прасочваецца шлях пакалення, што ўваходзіла ў жыццё ў першыя гады Савецкай улады. Змест раздзела «За творами Шушкевіча чарга» склаў гумарыстычныя вершы, эпіграмы, пароды... Даволі поўна прадстаўлена і творчасць для дзяцей — «Казачныя церамы».

Аўтар прадмовы «Некалькі сэрцам напісаных кніг...» — А. Марціновіч.

Чарнобыль сёння... А заўтра?

Здавалася б, паступова мы пачынаем глядзець праўдзе ў вочы адносна ўсяго, што звязана з аварыяй на Чарнобыльскай атамнай электрастанцыі. Праз бюракратычныя заслоны праўда пра яе ўсё ж прабіваецца да людзей. Са спазненнем, але надрукавана ўрэшце карта, дзе пазначана ступень забруджанасці тых ці іншых рэгіёнаў. Хоць народны дэпутат СССР, адзін з найбольш дасведчаных спецыялістаў на Беларусі ў галіне ядзернай энергетыкі Станіслаў Станіславіч Шушкевіч так і не змог выступіць на з'ездзе ў Маскве, тым не менш яго слова праз друк дайшло да грамадскасці.

Афіцыйна прызнана, што, напрыклад, у Магілёўскай вобласці пакуль што не пачата асяленне людзей, хоць у асобных месцах разліковая радыяцыйная нагрузка на аднаго чалавека да канца года складзе 20 і болей бэр, а гэта ўжо небяспечна. Для ацэнкі і вывучэння становішча ў зоне радыяцыйнага забруджвання ў рэспубліку прыязджала камісія МАГАТЭ, у якую ўваходзілі вядомыя вучоныя свету. Пытанне гэтае абмяркоўвалася на адным з пасяджэнняў Бюро ЦК КПБ. Неўзабаве яно будзе разгледжана на чарговай сесіі Вярхоўнага Савета БССР.

Здавалася б, галоснасць сапраўды перамагае. Але, на жаль, не цалкам. Дэфіцыт праўды яшчэ застаецца, а таму з'яўляюцца і самыя розныя чуткі. І аб тым, што з «пахаванага» рэактара перыядычна адбываюцца выкіды ў паветра. І аб тым, што забруджанае мяса прадаецца нават у магазінах Мінска, не кажучы ўжо пра іншыя населеныя пункты. І што, маўляў, рагачоўскае згущанае малако чыстае, а вась глыбокае — на паверку аказалася — дайце веры! — радыяцыйнае.

Не ведаем, ці паменшае гэтых чутак пасля выхаду шостага нумара часопіса «Беларусь», а вось што чытачы з глыбокай зацікаўленасцю і, вядома ж, з трывогай перагортваюць яго старонкі, сумнення быць не можа. Словы: «Чарнобыль: учора, сёння і прагноз на заўтра», вынесеныя на вокладку, адразу ж настройваюць на

нялёгкае, а часам і балючае знаёмства з рэпартажамі, нарысамі, карэспандэнцыямі, інтэрв'ю, здымкамі, сабранымі пад гэтай вокладкай.

Чарнобыль — гэта боль беларускага народа, які столькі вынес на сваіх плячах. Чарнобыль — гэта не проста бяда. Гэта — трагедыя, якой яшчэ не ведала чалавецтва за доўгія гады свайго існавання на зямлі.

Можна аперываваць тымі ці іншымі лічбамі, маніпуляваць імі ці нават, як гэта робіць намеснік міністра аховы здароўя БССР, галоўны дзяржаўны санітарны ўрач рэспублікі В. Бур'як у гутарцы з журналістам А. Крыжановічам, «спрашача» з самім Робертам Гейлам: «Доктар Гейл — гематалаг прызначаны аўтарытэт на перасадцы касцявога мозгу, але не спецыяліст у галіне радыяцыйнай бяспекі. Чуткі аб павелічэнні колькасці хворых беспадстаўных», — але супраць праўды не пойдзеш. Дастаткова зірнуць у вочы трактарыста Уладзіміра Арцюшкіна, які «да Чарнобыля» жыў у вёсцы Кулажына Брагінскага раёна, а цяпер у Губічах Буда-Кашалёўскага, каб пераканацца — не, з Чарнобылем усе мы так лёгка не развітаемся. Нават тыя, хто і перасяліўся.

Фотарэпартаж Д. Лупача «Перасяленцы», якім адкрываецца шосты нумар «Беларусі», красамоўна гаворыць пра гэта. А што ж казаць пра тых людзей, што па-ранейшаму жывуць у забруджанай мясцовасці?

Цяжка пра гэта гаварыць, але пра людзей сям-там проста забыліся. Досыць зірнуць на здымак, на якім некалькі мужчын спрабуюць на вясковай вуліцы выпхнуць з гразі малакавоз. Здымак зроблены ў новым, добраўпарадкаваным пасёлку! Ды і каму патрэбны былі тыя пасёлкі на Гомельшчыне? Няўжо нельга было асяліць людзей — калі ўжо асяляць! — куды-небудзь далей?

Пытанні, пытанні... Іх пры знаёмстве з нумарам узнікае нямаля.

Трывогай напоўнена выступленне І. Шамякіна на старонках часопіса. Як дэпутат Вярхоўнага Савета СССР, ён не-

калькі разоў бываў у раёнах Гомельшчыны, што трапілі ў зону радыяактыўнага забруджвання: «Увогуле, ад маіх паездак засталася такое ўражанне, што выселілі мала людзей і не адусюль, адкуль трэба было. Напрыклад, больш далёнія раёны, такія, як Веткаўскі і Добрушскі. Асабліва Веткаўскі. Асобныя сёлы там трэба было высяляць так, як і ў Хойніцкім і ў Брагінскім. Гаварышы, якія завастраюць гэтыя пытанні (Алесь Адамовіч, напрыклад), пэўна ж, маюць рацыю. Немагчыма ўберагчы дзяцей, каб яны не збіралі там ягад і грыбоў, не елі яблыкаў. Ад апошніх маіх паездак 88-га года склалася яшчэ й сумнае ўражанне за спакоенасці тамтэйшых людзей».

Суровай, драматычнай праўдай напоўнена і слова У. Ліпскага «Дзеці на асфальце». Трывога за лёс дзяцей гучыць у яго выступленні. Тых дзяцей, якія, дзякуючы «клопатам» дзядзькоў і цёткаў з розных міністэрстваў і ведамстваў, засталіся ў раёнах, дзе і дарослым жыць небяспечна. «З'явіліся зусім новыя, нечаканыя для нас дзіцячыя ўстановы — спецыяльныя на асфальце, — піша У. Ліпскі. — Наўкол школы — зямля ў чорным бушлаце. Дзеці ідзе толькі прабіваюцца праз асфальт парасткі таполяў, шампіньёнаў. Жывое не можа без сонца, цягнуча да яго з апошніх сіл. А ў тых заасфальтаваных школах вучні сядзяць па дванаццаць гадзін у дзень».

Болей прасякнуты і нарыс В. Казько «Сенакос у канцы красавіка». Таксама адтуль, з чарнобыльскай зоны, прывезены. На гэты раз з зоны, якая знаходзіцца за калючым драмат... Аказваецца, ёсць яшчэ і «зона нармальнай сельскагаспадарчай вытворчасці». «Гаспадар раёна» (у нарысе прозвішча яго не называецца, яно як бы абагульненае) прызнаецца: «Мы называем яе чыстай, хаця малака ідзе бруднае. Лічыцца чыстым...»

Людзі, каго ж мы падманваем! І ці дбаем «пра чысціню нашага сумлення»? Апошнія словы сказалі ў А. Ярася невыпадкова. Як зусім невыпадкова і тое, што свае натат-

кі «Горкі прысмак аптымізму» ён назваў «нататкамі на палях сцэнарый дакументальнага фільма, які здымаўся двойчы». Стужка здымалася адразу пасля трагедыі, калі ў Хойніцкі і Брагінскі раёны выехалі рэжысёр Вадзім Сукманаў, апэратар Анатоль Алай і аўтар сцэнарыя — будучага сцэнарыя, бо ўсё рабілася па гарачых слядах падзей, якія не ўпісваліся ў нешта звыклае — Анатоль Ярась. «Начальству» многае ў фільме не спадабалася, яно карэктывы ўносіла, «дапрацоўвала» фільм. Смех праз слёзы ў сведчанні А. Ярася: «Фільм атрымаўся даволі аптымістычны. Расказваюць, што яго «круціць» на курсах грамадзянскай абароны».

Ну, а гэты нумар «Беларусі»? Не здзіўляйся, дарагі чытач, але некаторыя матэрыялы ў ім, насуперак задумцы, «не чарнобыльскія», бо і з яго сёतो здымалася, сёतो-ў ім «дапрацоўвалася». Кажуць, што не так страшная сама радыяцыя, як радыяфобія. Маўляў, чалавек можа знаходзіцца ў пастаянным стрэсе, бяцца гэтай самай радыяцыяй. А калі менш праўды, менш і боязі. Так, вось... Здзіўляючыя клопаты пра чалавека!

Пераболытваць, канечне, не трэба, але і нездарова аптымізм наўрад ці прывядзе да чаго-небудзь добрага. Чарнобыль, на жаль, па-ранейшаму з намі. Ён доўга, вельмі доўга будзе напамінаць аб сабе. Наша агульная справа, наш абавязак — зрабіць усё, каб напанамак гэты быў як мага менш балючым. А пакуль што будзем расказваць пра ўсё без прыўкрас, так, як ёсць на самой справе.

...Дзве рэпрадукцыі карцін М. Савіцкага «Эвакуацыя» і «Рэквіем» з чарнобыльскага цыкла — боль і праўда Чарнобыля.

...Вершаваны цыкл М. Мятліцкага «Палескі смутак» бярэ свой пачатак там, дзе засталася ў «зоне» родная вёска паэта Бабчына...

...Кароткія інтэрв'ю, узятыя В. Шніпам на вуліцах і аб'яднання агульнай назвай «Патрабунца праўда» — таксама «пра гэта».

Праўда пра Чарнобыль патрэбна ўсім нам. І часопіс «Беларусь» добра зрабіў, што частку гэтай праўды паспрабаваў данесці да чытача.

Напісаў «наспрабаваў данесці», а не «данёс», таму, што, як ні дзіўна, нумар... ляжыць у кіёсках «Саюздруку». Сапраўды, што з намі адбываецца?! Наш аглядалнік.

РОДНАЕ СЛОВА ДОМА І Ў ЛЮДЗЯХ

У красавіку гэтага года ў Петравадзку праходзіла савецка-фінская нарада перакладчыкаў. Апрача фінаў, што перакладаюць з мой народнай СССР, тут былі савецкія літаратары з Карэліі, Эстоніі, Масквы, Ленінграда, якія займаюцца перакладамі з фінскай мовы. Удзельнічаў у гэтай нарадзе і прадстаўнік Беларусі — Якуб ЛАПАТКА, выкладчык замежнай мовы СШ № 5 г. Наваполацка. З гэтай нагоды наш няштатны карэспандэнт Г. КІРЫЛАЎ сустраўся і пагаварыў з маладым перакладчыкам.

— Гэта прыемная нечаканасць, што ў нас, на Беларусі, да таго ж нават не ў цэнтры, а ў глыбінцы, адшукаўся перакладчык з фінскай, з мовы народа, з якім мы, беларусы, і геаграфічна, і гістарычна звязаны не вельмі цесна.

— Я пачаў грунтоўна займацца перакладамі з фінскай і карэльскай моў (а яны паміж сабой блізкія, як, скажам, беларуская і руская) нядаўна. Перакладаю вершы і прозу. Друкаваўся ў газеце «Літаратура і мастацтва», часопісе «Крыніца», альманаху «Далёгляд». Зараз разам з У. Арловым працую над перакладам духу раману Маю Ласіла, класіка фінскай літаратуры, «Басні з таго свету» і «Ад вялікага розуму». Відаць, упершыню ў нашай краіне гэтыя творы выйдуць без скарочэнняў. У свой час «Басні з таго свету» перакладаў на рускую мову М. Зошчанка, але ў выданні былі вялікія купюры.

— У рэспубліцы не так шмат прафесійных знаўцаў моў нават нашых суседзяў — літоўцаў, латышоў ды і палякаў. Не скажам, што абсяг дзейнасці беларускіх перакладчыкаў дастаткова шырокія. Канешне, нас вылучае багаты выбар рускіх перакладаў. І ўсё ж ці маем мы падставы задавальняцца цяперашнім становішчам?

— На семінары я быў уражаны, даведаўшыся, што маленькая Эстонія перакладае літаратуру з пяцідзесяці дзювоў моў. Фінляндцы спецыяльна па лініі дзяржаўных органаў запрашае да сябе людзей з іншых краін, каб рыхтаваць з іх перакладчыкаў на фінскую мову. І, натуральна, за свой кошт. На нарадзе прадстаўнік фінскага выдавецтва, пазнаёміўшыся са мной, прапанаваў прыслыцца на мой адрас новыя кніжкі, што будуць выходзіць у іх. Я збытаўся і сказаў, што на сціпую зарплату настаўніка не змагу ап-

лачваць такія выдаткі. Але мяне супакоілі: выдавецтва будзе прыслыць літаратуру бясплатна. Яно гатова пайсці на выдаткі, абы мець надзею, што хай хоць нейкая доля выдадзенага будзе перакладзена і дойдзе да чытача ў Беларусі. Нам, на жаль, пра такое застаецца пакуль што толькі марыць, бо сваёй літаратурай мы сёння прадстаўлены недастаткова нават у межах Саюза, не кажучы ўжо — у свеце. Справа, відаць, тут у слабых кантактах нашых рэспубліканскіх культурных цэнтраў з цэнтрамі іншых рэспублік, замежных краін. На семінары я прачытаў свой пераклад на фінскую нарыса Цёткі «Фінскі народ». І прадстаўнікі Фінляндыі мне закаралі артыкул пра жыццё і творчасць нашай паэтэсы. Папрасілі зрабіць матэрыял пра 500-годдзе з дня нараджэння Скарыны.

— Як сталася, што вы выбралі літаратуру менавіта Фінляндыі, Карэліі?

— Само жыццё звяло мяне блізка з карэлімі і фінамі. Быў зусім малы, калі мае бацькі выехалі з Беларусі па вярбоўцы ў тагачасную Карэла-Фінскую ССР. Хадзіў я ў школу разам з фінімі і карэльскімі дзецьмі. Да дзясятага класа ўжо добра мог размаўляць як па-фінску, так і па-карэльску.

— Можна часта пачуць ад людзей, якія прыязджаюць жыць у тую ці іншую рэспубліку: маўляў, навошта ім ведаць яшчэ і тутэйшую мову, досыць і рускай. Бацькі, здарэцца, вызвалюць дзяцей ад урокаў нацыянальнай мовы. Калі ж іх пачынаюць намаўляць на рабіць гэтага, у адказ можна пачуць і пра ўдзек правую чалавека, і нават пра мясцовы нацыяналізм. Як было ў вас у Карэліі?

— Успамінаю, што ні для мяне, ні для маіх бацькоў нават не існавала такога пытання. У мяне былі добрыя сяброўкі з фінскіх, карэльскіх сем'яў. Разам рыхтавалі ўрокі, разам гулялі. Я, мабыць, цяпер і не раскіну, як усё атрымлівалася. Ішло некалькі само сабой. Трэба было даведацца, які нешта называецца па-іхняму. Цінаваць брала: у нас так, у іх так. Патроху, з дня ў дзень і набіраўся іншамоўных слоў.

— Тут, відаць, справа і ў індывідуальных здольнасцях.

— Бясспрэчна, прыроджаныя схільнасці маюць значэнне. Але ў любым выпадку патрэбны як мінімум ахота, працавітасць. Вельмі важна яшчэ, як вывучэнне моў стымулюецца грамадскай патрэбай. У той жа Фінляндыі, напрыклад, лічыцца прэстыжным, нават неабходным добра ведаць, акрамя сваёй яшчэ і якую-небудзь іншую мову.

— Вы, Якуб, ведаеце некалькі моў?

— Вывучаў іспанскую, блізка да яе партугальскую, англійскую, нямецкую, французскую. Па-беларуску, па-рускую размаўляю паўсядзённа, пішу, чытаю. Іспанскую выкладаю ў школе. Па астатніх мовах дастаткова размаўляю практычна не маю, але стараюся падтрымліваць і папаўняць веды чытаннем кніг, газет.

— У вас ёсць выдатная магчымасць, што называецца, энтузіязму ўспрыняць свет розных моў. Якой вам здаецца ў параўнанні з імі родная?

— Яна гэтая ж багатая, развітая, як і іншыя. А як матчына, свая, то здаецца, канешне, мілейшая, лепшая з усіх.

Шасцідзесцігоддзе Віктара Каваленкі — гэта добрая нагода адзначыць не толькі плён шматгадовай працы аднаго з найбольш глыбокіх беларускіх літаратуразнаўцаў. У сувязі з юбілеем ёсць падставы для таго, каб паглыблена асэнсавалі шляхі беларускай літаратурнай навукі, яе месца і ролю ў духоўным жыцці народа, уплыў на грамадскую думку. У адным з ранніх артыкулаў, што ўвайшоў у кнігу «Давер» (1964), В. Каваленка пісаў: «Даволі працягла час наша літаратуразнаўства шмат траціла ад недаверу да жыцця, прычым гэты недавер часта апраўдваўся тэарэтычна своеасаблівым, а праўдзівей — скажоным тлумачэннем праблем узамасувязі праўды жыцця і праўды мастацтва. Распаўсюджаным было тэарэтычнае палажэнне, згодна якому праўда мастацтва ставілася над праўдай жыцця, а праўда жыцця мыслілася як нешта такое, што дае пісьменніку толькі штуршок для напісання твора, у лепшым выпадку дае бытавую фактуру».

Доўгі час у нашым грамадстве недавер быў афіцыйнай этычнай нормай. Недавер і падазронасць не зніклі да канца і сёння. Тыя, каму выгадна было трымаць народ у стане псіхалагічнага напружання, зводзілі ідэалагічнае жыццё да кампаніі па адлове вора-

гаў народа, дыверсантаў, шпіёнаў, касмапалітаў. Не звяліся і сёння палітыкі на створанні ім ж прывіды калі не дысідэнтаў, дык экстрэмістаў. У такіх умовах, калі адчуваецца яўны дэфіцыт даверу, не кожны літаратар адважыцца даваць сваім уласным назіранням, крытык — сваім эстэтычным пачуццям. З пачуццям пачынаецца пошук ісціны. Той, хто не любіць, сёння таксама хацеў бы кіраваць людзьмі з прымітыўнымі эмоцыямі ці зусім без іх. Таталітарныя рэжымы трымаюцца там, дзе людзі не давяраюць сваім органам пачуццяў, не маюць выразнага ўяўлення пра свае патрэбы і прызначэнне».

В. Каваленка з першых крокаў у галіне літаратурнай крытыкі выказаў грамадскую прагу шычрасці — прагу духоўнасці. Творчы дыяпазон маладога даследчыка быў шырокі. Да гэтага часу помніцца яго раннія публікацыі не толькі ў галіне літаратурнай крытыкі, але і па пытаннях нацыянальнага кінамастацтва і ў галіне тэатразнаўства. Пазіцыя даверу заканамерна вяла крытыка на рубяжы змагання за гуманізм. У кнізе «Голас чалавечнасці» даследчык пісаў: «Ні разу яшчэ ва ўсёй гісторыі чалавечтва не здаралася так, каб прагрэсіўныя духоўныя каштоўнасці, заваяваныя ў барацьбе з рэакцыяй і цемрашальствам, перара-

джаліся пасля ў сваю супрацьлегласць. Яны праз некалькі стагоддзяў могуць страчваць сваю надзённасць, але ніколі не страчваюць свайго прагрэсіўнага зместу». На моме нашчага часу гэта можна назваць змаганнем за прыярытэт агульначалавечых каштоўнасцей. Тады ж, калі пісалася кніга «Голас чалавечнас-

тах В. Багушэвіча загаварыў сам народ, які ўздываўся да асэнсавання свайго магутнасці і трагеды лёсу».

Не так даўно яшчэ чуліся грозныя папярэджанні тым, хто «праз меру» драматызаваў жыццё, шукаў «корань рэчаў». Пагаменная мета падобнага «кіраўніцтва» культуры відэаважная:



ДАВЕР

Віктару КАВАЛЕНКУ — 60

ці», падобныя думкі разываліся ў лепшым выпадку «абстрактным» ці «наіўным» гуманізмам, а то і проста прызнаваліся не нашымі ці школьнымі».

Вывучаючы эвалюцыю гуманістычных традыцый у беларускай літаратуры, В. Каваленка прадэманстраваў дасканалае валоданне прыпыткамі гістарызму. У творчым абліччы В. І. Дуніна-Марцінкевіча даследчык убачыў гуманіста, які раскрываў тагачаснай інтэлігенцыі вочы на характэрныя душы працоўнага сялянства, лячыў яе ад маральнай слепаты і эстэтычнай глухаты. У тво-

прыглышыць і прытупіць інтэлект — галоўны інструмент аналізу жыцця. Літаратурная крытыка з'яўляецца практычным увасабленнем магчымасцей духу, выказанага ў творы. Клопат пра «зброю крытыкі» не пакідаў В. Каваленку ніколі. Вопыт паасобных артыкулаў даследчык у свой час абавольваў у вялікай тэарэтычнай працы «Праблемы беларускай крытыкі» — па-свойму ўнікальнай у беларускім літаратуразнаўстве, паколькі ў нас наогул няма многа людзей, што могуць арганічна ўвязаць распрацоўку тэорыі крытыкі з практычным увасабленнем яе

прынцыпаў у жыцці. Якраз-такі пачуццё любові да роднага слова з'яўляецца стымулам вялікай сілы, што рухае наперад тэарэтычную думку. В. Каваленка смела вырашае адну з важнейшых метадалагічных задач, калі піша: «У крытыцы не так і рэдка бывае, што калі трымацца блізка твора, то гэта азначае змярціць яго». Як бы хацелася, каб гэтую думку буйнога вучонага — у мінулым настаўніка — пачулі тыя, хто мае штодзённыя дачыненні да аналізу твора, — настаўнікі і метадысты. Некаторыя з іх проста-такі баяцца «змясціць» твор у такую густую атмасферу грамадскіх, эстэтычных і духоўных інтарэсаў сучаснасці, у якой лёгка адкрываўся б яго асноўны сэнс».

В. Каваленка ў сваёй працы зыходзіць з пачуцця абавязку перад родным мастацкім словам. Беларуская крытыка не сплаліла літаратуры свой доўг. Прычын таму няма: адсутнасць галаснасці, значна большая залежнасць крытыкі, чым літаратуры, ад дыктату ўзведзеных на ўзровень афіцыйнага дагматаў псеўдотэорыі. В. Каваленка і ў застоўныя гады працаваў, не разыходзячыся з галоўным ідэйным кірункам беларускай літаратуры — пафасам барацьбы за духоўнае разнаволенне чалавека.

Партрэт крытыка вызначаецца не толькі характарам яго змагання за ідэал. Не менш важнае значэнне мае і пытанне, супраць чаго і супраць каго змагаецца крытык. В. Каваленка ў кнізе «Прага духоўнасці» раскрыў вобраз сучаснага

В. Каваленка ў сваёй працы зыходзіць з пачуцця абавязку перад род-

Вогныкі, палеміка

КРЫТЫКА БЕЗ ДОКАЗАЎ

Напісаны гэты ліст мяне прымусілі апублікаваць у «Гродненскай правде» за 10 лютага г. н. н. нататкі В. Агеева «Кто же вы такие?» і артыкул кандыдата гістарычных навук В. Чарапіцы «Будем честными друг к другу».

Тут змешчана суровая і, на мой погляд, не падмацаваная доказами крытыка аднаго з гісторыка-культурных клубаў Беларусі — гродзенскай «Паходня» — з пэўнымі заўвагамі ў адрас некаторых іншых так званых неформальных аб'яднанняў. Звязана публікацыя гэтых матэрыялаў з артыкулам арганізатара і кіраўніка «Паходня» прафесара кафедры гісторыі ГрДУ доктара гістарычных навук М. А. Ткачова «Кто мы такие», дзе расказваецца пра работу «Паходня» («Гродзенская правда» за 6 студзеня г. г.).

Калі б я не ведаў асабіста дзейнасці клуба, то не пісаў бы. Але я выступаў перад «пахаднямі» неаднойчы з навуковымі дакладамі па актуальных пытаннях беларускай гісторыі, прымаў удзел у арганізацыі і працы трох навуковых гістарычных канферэнцый, якія арганізавалі ці сама «Паходня», ці яе актыўныя сябры сумесна з іншымі арганізацыямі, устаноўмі, грамадскімі таварыствамі (Гродзенскім медыцынскім інстытутам, фондам культуры, навуковым таварыствам гісторыкаў медыцыны). Таму я ведаю пра тую масавую гісторыка-культурную працу, якую вядзе «Паходня», пра шматлікія грамадскія пачынанні — ўпарадкаванне забруджанага рэчышча рэчкі Гараднічанкі, апэратыўную абарону гістарычных помнікаў, якім пагражае разбурэнне, прапаганду роднай мовы і культуры, арганізацыю народнага ўніверсітэта «Мінулае і сучаснасць Беларусі» і г. д.

Пра гэтую працу «Паходня» пісалі і становіцца яе ацэнвалі летась газета «Советская Белоруссия» (13.04.1988 г.), а сёлета «Голас Радзімы» (5 студзеня) і «Советская культура» (4 лютага). Аўтары публікацый адзначалі грамадскую

актыўнасць сяброў суполкі і арганізатарскія здольнасці М. Ткачова.

Калі я прачытаў нататку В. Агеева, мне стала няёмка за аўтара. Ягоная задазеннасць і раздражнёнасць «Паходня» і асабіста М. Ткачовам адчуваецца адразу.

В. Агееву ўяўляецца, што кожны, хто асмелваецца адысці ад кананічных дасюль думак, ставіць сябе па-за народам, па-за грамадствам. Кожнае іншадумства для В. Агеева — нагода для славеснай расправы. А вынік ягоных думак — «апеляцыя да гарадавога», якую стагоддзе назад высмеяў М. Я. Салтыкоў-Шчадрын.

В. Агеёў прыпісвае клубу «Паходня» і яе кіраўніку думкі, якіх тыя, мяркуючы па яго нататках, не выказвалі, імкнучыся прадставіць «Паходню» нацыяналістычным клубам, прычым робіць гэта груба, блытаючы гістарычныя факты, пра якія, дарэчы, у яго даволі цымяныя ўяўленні. Так, ён сцвярджае, нібыта Беларуская Народная Рада была створана кайзераўскімі войскамі! Але, калі зазірнуць у кн. «Беларуская ССР. Кароткая энцыклапедыя» (Мн., 1978. Т. 1, ст. 101), вынікае, што Рада была абвешчана ў ліпені 1917 г., а нямецкія войскі акупіравалі тую частку Беларусі толькі ў лютым 1918 г. і разганялі Раду. В. Агеёў сцвярджае, што тая ж самая Рада дзейнічала ў 1940-я гады, хоць, згодна прыгаданай кнізе, Рада самараспусцілася ў 1925 г.

Навошта В. Агееву спатрэбілася згадваць Раду? Мабыць, для таго, каб намёк падпусціць: «Корни её (Рады. — В. Г.), думаю, тянутся и в сегодняшний день».

Дзіўным выглядае і сцвярджэнне В. Агеева, нібыта ў БССР існуе нейкі таямнічы «нацыянальны фронт». Усім вядома, што ў рэспубліцы ствараецца не нацыянальны, а народны фронт. І ствараецца не толькі ў спрэчках і дыскусіях (што само па сабе натуральна), але пры актыўным супрацьдзеянні бюракратыі.

Пра гэта ні В. Агеёў, ні В. Чарапіца не гавораць, хоць партыя лічыць бюракратыю адным з асноўных элементаў тармажэння перабудовы.

А чаго вартае патэтычнае пытанне да «Паходня»: «Почему вы не идёте на сплочение народа, на обновление общества? Создавая группы (якия, аўтар не тлумачыць. — В. Г.), отвлекаете людей от основных задач нашей перестройки».

Не падмацаваныя канкрэтным матэрыялам абвінавачванні В. Агеева ў адрас «Паходня» хай застаюцца на яго сумленні. А вось з меркаваннем дацэнта В. Чарапіцы варта знаёміцца больш грунтоўна. Як-ніяк гэта калега па працы доктара навук М. Ткачова, нават ягоны начальнік — дэкан гістарычнага факультэта Гродзенскага ўніверсітэта,

Цікава, што В. Чарапіца, як і В. Агеёў, спрабуе выступіць таксама не толькі ад свайго імя. «Всё чаще общественность задается вопросом — куда идет «дружина», освещаемая светом паходни, что в ее словах и деяниях заслуживает поддержки, а что и неприятия. На жаль, аўтар рытарычнага пытання аб «деяниях дружины» не тлумачыць, якая менавіта частка грамадска-скай задаецца пытаннем наконт «Паходня», што робіць ягоную пазіцыю трохі цымянай.

Зрэшты, гэтай «туманнасці» хапае ў гэтымсе. Аўтарская пазіцыя крыху праясняецца, калі ён прызнаецца, што яго засмучае ў паводзінах таварыства. Гэта адыход «от решений прежних историко-культурных задач в сторону своеобразно понимаемой «политизации», появление односторонних суждений по проблемам национального и межнационального апломба и амбициозности, стремление к приоритету в обсуждении всех вопросов общественной жизни».

Але В. Чарапіца чамусьці не раскрывае сэнсу «своеобразно понимаемой политизации», дэкларуючы яго. Такім чынам, аўтара хвалюе сам факт наяўнасці «своеобразия», а не ягоны канкрэтны змест.

Папрок В. Чарапіцы ў тым, што «Паходня» выказвае «односторонние суждения по проблемам национального и межнационального, апломб и амбициозности, имкнущая к приоритету в обсуждении всех вопросов общественной мысли», быў бы слухным, калі б такое мела месца ў адной «Паходня». Але ж гэта ўсеагульная з'ява! Ва ўсялякім грамадстве і таварыстве ёсць крайні (левыя і правыя) «ухілы». І гэта натуральна. Гэта трэба мець на ўвазе і не баяцца. А вось куды вядзе кіраўніцтва «Паходня», яго калектыўная думка, як яна сама, папяршае, ацэнвае гэтыя ўхілы, — аб гэтым трэба гаварыць. У асабе Міхася

Аляксандравіча Ткачова мы маем сапраўднага лідэра — тактоўнага, дыпламатычнага, аўтарытэтнага.

Яскравы прыклад таму — 30 кастрычніка 1988 г. дзень «Дзядоў», калі быў знойдзены кампраміс паміж уладамі і ініцыятыўнай групай «Паходня» (Назва «нефармалы», на мой погляд, да гісторыка-культурнага клуба не надта пасуе. Нефармалы, на маю думку, хутчэй, нейкія маладзёжныя групы па густах — рокеры, металісты і г. д.).

Папярэдне В. Чарапіца прызнаецца, што «не был ни разу на заседаниях «Паходня», а слухам не привык доверять». Адкуль жа бярэ ён такія сур'ёзныя абвінавачванні? Аказваецца, з выдання Беларускага народнага фронту за перабудову «Адраджэнне» і «Звароту» ініцыятыўнае групы канфедэрацыі беларускіх суполак».

В. Чарапіца піша, што «возможностей для подробного анализа указанных документов и фактов нет, но их оценку, данную «Советской Белоруссией» от 16.XI. 1988 г., я раздзяляю». Далей В. Чарапіца канстатуе, што падзяляе і думку пра згаданы «Зварот» часопіса «Политический собеседник (1989 г., № 1).

Дзе ж асабісты погляд В. Чарапіцы? Чытачу ён застаецца неведомым. Адсутнасць варыянтных крыніц інфармацыі заканамерна спараджае ўспрыманне ўсялякай публікацыі як афіцыйнага пункту погляду. Таямнічыя спасылкі В. Чарапіцы на дакументы тыпу «Звароту», якія мала каму вядомыя (але заведома шкодныя, па характарыстыцы дэкана), паглыбляюць такое ўспрыманне, хоць для чытача «Гродненскай правды» застаецца сакрэтам, што менавіта прапагане «Паходня». І вось гэтая таямніца падвяргаецца з боку дэкана крытыцы.

В. Чарапіца папікае М. Ткачова тым, што ў ягоным артыкуле нібыта няма «глубокого, честного и непредвзятого отношения к пути, пройденному белорусским народом от Великого Октября до XIX партконференции», і няма месца «достижениям белорусского народа за годы Советской власти». Ці ж была задача М. Ткачова расказаць пра ўсё гэта ў артыкуле, прысвечаным зусім іншай тэме? Дзіўна чытаць такое «абвінавачванне».

Прыхільнікаў пісаць пра дасягненні (да чаго заклікае М. Ткачова дэкан) сярод гісторыкаў у нас хапае. Пра страты пісаць хацелася мала каму. Калі М. Ткачоў пра гэта чэсна піша, дык, з пункту погляду прыхільнікаў «заздравнога» стылю гісторыі, ён «прадзятый». Добра, што прадузятый. Бо не толькі піша, а разам з энтузіястамі з «Паходня» дапамагае ліквідаваць нашы страты — страты

абывацеля, надзвычай удасканаленага ў пытаннях імітацыі духоўнасці. Вартасць кнігі яшчэ і ў тым, што ў ёй бескампрамісна выкрываецца «красивописание» — спробы падманіць мастацкае даследаванне рэальных канфліктаў прымітыўнай фабрыкацыйнай сацыяльных міфаў пра наканава-нае шчасце.

Сістэматычна даследуючы сучасны літаратурны працэс і гісторыю літаратуры, В. Каваленка мае магчымасць бацьчы гістарычную магістраль развіцця беларускай літаратуры. Ён адзін з першых у нашым літаратурнаўстве ацаніў рэальнае інтэлектуальнае напаяненне мастацкага слова, што ўзышло на ніве сялянскага жыцця. Відаць, знойдуцца чытачы, якія будуць аспрэчваць некаторыя выказванні крытыка, у якіх перабольшваецца пагроза перажыткаў патрыярхальнасці ў беларускай вёсцы. Пашасць амаральнасці плыве ўсё ж з іншых атрутных крыніц, ад якіх моцна пацярпела і сучасная вёска. Грамадства да гэтага часу не сплаціла ёй даўгі — не толькі грашовыя, але і маральныя. Аднак нельга не ўлічваць папярэджання, якое праходзіць праз усе крытычныя працы В. Каваленкі: ідэалізацыя вясковага жыцця — гэта адыход ад праўды ў самаашуканства ілюзій.

Дарэчы будзе адзначыць, што творчая канцэпцыя В. Каваленкі-крытыка не з'яўляецца чымсьці нерухомым, залым. Адметнай рысай яе ўнутранага дынамізму з'яўляецца нарастанне публіцыстычнай завостранасці. Калі ў кнізе «Вытокі. Уплывы. Паскоранасць» даследчык паказаў развіццё беларускай літаратуры ў цеснай сувязі з еўрапейскім літаратурным працэсам, то кніга «Міфапаэтычныя матывы ў беларускай літаратуры» раскрывае нацыянальна-навае вытокі агульначалавечай праблематыкі. «Характар міфалагізацыі, які адбывае глыбіню духоўнай сувязі з пэўным краем, павінен ўлічвацца як галоўная прыкмета вызначэння прыналежнасці літаратуры таму ці іншаму народу». Трэба зазначыць, што якраз-такі далёка не заўсёды гісторыя беларускай літаратуры ўлічваецца «глыбіню духоўнай сувязі» многіх пісьменнікаў, што вымушаны былі пісаць не на мове свайго народа, хоць і дбалі пра яго будучыню. Варта было б падумаць над тым, якія скарбы з мінулага трэба ўключыць у гісторыю беларускай літаратуры.

Новыя адценні гуманістычнага пафасу твораў беларускай літаратуры раскрыты В. Каваленкам у нядаўніх кнігах «Общность судеб и сер-

дец» і «Покліч жыцця». Разглядаючы творы беларускіх пісьменнікаў на шырокім фоне еўрапейскай літаратуры, крытык вылучае адметныя рысы гуманістычнага пафасу сучаснай прозы, асабліва ваеннай: яна трымае чытача на такім рубяжы вартаснага пазнання рэчаіснасці, дзе рашаючае значэнне і новы сэнс набывае старадаўні маральны імператыв «не забі», запазычаны некалі рэлігіяй з народнай этыкі і заняваны ў час сусветных катаклізмаў. Гэтая думка асабліва выразна чытаецца там, дзе В. Каваленка аналізуе творы В. Быкава і А. Адамовіча, у якіх людзі-вінцікі зрабілі забойства сваім рамяством і нават адчуваюць нейкую задаволенасць.

В. Каваленка ў сваіх працах настойліва праводзіць думку, што надышоў час адмовіцца ад правіла «вока за вока, зуб за зуб». Менавіта такая літаратурна-крытычная публіцыстыка сёння стымулюе пераход да новага мыслення.

В. Каваленка — адзін з настойлівых змагароў за рэалізацыю ў духоўным жыцці вялікіх гуманістычных ідэй роднай літаратуры. І няма сумнення, што яго талент даследчыка раскрывае яшчэ многія скарбы беларускага мастацкага слова.

Аляксей РАГУЛЯ.

культурнай гістарычнай спадчыны. В. Чарапіца лічыць, што М. Ткачоў «недооцэньвае ўзровень нацыянальнага і гісторыка-культурнага самасознання рэальнага жителя Беларусі», чым «фактычна адмаўляе ў патрыятызме не толькі простае народу, но і большай частцы нацыянальнай інтэлігенцыі». Гэта значыць, што М. Ткачоў абразіў наш народ.

Як не прыгадаць тут сатырыка Л. Ліхадзеева, які расказвае пра падобны выпадак у часопісе «Искусство кино» (1989, № 3): «Чем же этот отдельно взятый нахал оскорбил целую общность людей, исторически сложившуюся на основе общности языка, территории, экономической жизни и психического склада, проявляющегося в общности культуры?»

Эта трудно сказать. Тем более, народ как-то не заметил данного оскорбления. То есть режиссёр не орал на него через мегафоны, не теснил стройными рядами внутренних войск, не запрещал ранее разрешенные митинги, не кидал его в катажалки и не топтал его тысячелетних обычаев».

А ўвогуле, мшу зазначыць, што цікава сустрэць у сучаснага гісторыка-марксіста такі выраз, як «простой народ». Прыпамінаю, адкуль гэта: з песні «И смотрит с улыбкой Сталин, советский простой человек»... Ці не час адмовіцца ад падзелу на «простого человека» і «национальную интеллигенцию»?

Па-другое — і гэта больш важна, — калі В. Чарапіца пераканае мяне ў тым, што «большая часть национальной интеллигенции захавала свою национальную самосознанность, то я яго павіншую. Бо, на жаль, як ні горка гэта прызнаць, асобная частка той інтэлігенцыі, на якую спасылаецца В. Чарапіца, паводзіць сябе, як гашакаўскі паручык

Лукаш, які выкладаў у школе для вольнанамесных, дзе вучыліся толькі чэхі, і казаў ім канфідэнцыяльна: «Застанемся чэхамі, але ніхто не павінен ведаць аб гэтым. Я — таксама чэх...».

У чым я згодны з В. Чарапіцам, дык гэта ў тым, што Ткачоў хоча дапамагчы чытачу «Гродненской правды» знайсці вінаватых у драматычным становішчы ў рэспубліцы з беларускаю моваю. Толькі В. Чарапіца бачыцца ў гэтым загана, а мне, наадварот, вартасць В. Чарапіца лічыць, што трэба прад'явіць рахунак толькі сталіншчыне, бо «после XX съезда, осудившего её, много воды утекло, многое исправлено».

Абвінавачванне ў тым, што М. Ткачоў «рецидивы сталинщины логически переносит в современность», нельга палічыць карэктным. Бо менавіта пад час небеспаспяховай спробы рэанімаваць сталіншчыну ў часы так званай «застою» (хоць лепей гэты час называць рэсталяцыяй) беларуская культура працягвала паступова разбурацца, а становішча роднай мовы дасягнула крытычнай рысы.

Урэшце, хачу спыніцца і на тым, што артыкул В. Чарапіцы і ліст В. Агеева з'явіліся ў друку якраз у дзень акруговага сходу, калі М. Ткачоў вылучаўся як кандыдат у дэпутаты. Гэтая акалічнасць яшчэ больш падкрэслівае палітычны характар публікацыі.

Але ў палітычнай палеміцы для некаторых усе сродкі могуць быць добрымі, каб толькі «выбіць з сядла» апанента. Усё астатняе — толькі праява «абстрактнага гуманізму»...

Валянцін ГРЫЦКЕВІЧ,
в. а. дацэнта кафедры музеязнаўства
Ленінградскага інстытута культуры
імя Н. К. Крупскай.
г. Ленінград.

«ПАЧУЦЦЕ СЯМ'І АДЗІНАЙ»

На сонечнай прыдзяснянскай зямлі адбылося літаратурнае свята «Пачуццё сям'і адзінай». У Чарнігаў прыехалі прадстаўнікі братаў літаратур з РСФСР, Казахстана, Літвы, Латвіі, Эстоніі, Чувашыі. Нашу рэспубліку прадставілі Мікола Яччанка, Васіль Ткачоў і Таіса Мельчанка.

Удзельнікі свята былі прыняты ў абласным намітэце партыі, дзе перад імі выступіў першы сакратар АК КПУ Л. І. Палашчанка. Ён расказаў аб мінулым Чарнігаўшчыны, аб сённяшнім дні і перспектывах яе развіцця. Потым дарогі пісьменнікаў разбегліся ніткамі дружбы ў многія раёны

вобласці. Хлебам-соллю іх сустракалі працаўнікі палёў і ферм, рабочыя і школьнікі.

У заключэнне свята прайшоў вялікі літаратурна-мастацкі вечар на радзіме П. Тычыны — у вёсцы Пясні Бабровіцкага раёна.

В. БАРХАНАУ.

Паэзія

Раман ТАРМОЛА



З НОВАЙ КНІГІ

Карацее твой кавалак часу.
Меншае наканаваны шлях.
З барытонам не дажыў да басу.
Застанешся з роздумам у днях.
Часта ў драбязе несправядлівы,
У гарачай купаны вадзе,
Застанешся ў памяці шчаслівым,
Бо сумленне ўсё ж нідзе не дзеў...
Не адрокся ад яго для славы
І для захавання галавы.
«Левым» быў,
Бо надта многа «правых»
Адбіралі у людзей правы.
А яшчэ ў жыцця свайго анкету
Ты запішаш лепшую з дарог:
Быў паэтам,
а не прайдзісветам

І тады,
як час іх не бярог...
Так, не выдаюць ужо ліцэнзій
На адстрэлы самых шчырых душ,
Ды ў яе зноў — хто толькі не лезе
З крыкам: «Памаўчы! Пастой! Не руш!»
Сэрца-пропуск больш не натыкаем,
Як паперку на салдацкі штык,
Ёсць шаша да праўды больш прамая,
Ды па ёй народ хадзіць адвак...

Замшэлы

Яго аблічча крэмень
Цяпер хіба для крэсва...
«Пустое нынче время...» —
Смяецца ён нявесела.
Не, не гняце віна.
І сёння ён з рагамі:
«Вот были имена!
И нынче содрогают...»

Паменшала ў краіне ардэноў,
А-то ўжо так нас заардэнаносіла,
Як лісцем паркі залатою восенню,
Багата ў нас было такіх абноў.

Няўжо і праўда будучь у цане
Людскага праца
і людскія справы,
Не слава партыі,
а чалавека слава —
Канкрэтна,
як салдата на вайне...

Урокі праўды

Нарэшце дажылі да праўды,
Якую мы шукалі
днём з агнём.
Яна цяпер не толькі на парадах!
Ды вось... ізноў папахвае пананнем.
На сцэне часу
праўды гэтай рыскі
Мы пазнаем пакуль яшчэ,
але
Яна падчас,
як дрэнная артыстка,
У залу толькі
гучны голас шле...

Гэта...

Гэта ўвайшло у звычай,
Убілі ў нас гэта гадзі:
«Калі нас Радзіма кліча,
У яе не пытаюць, куды!»
Дрэнна,
што гэтак сталася,
Цяпер наракаем на лёс...
Можа,
каб мы пыталіся,
Менш было б матчыных слёз.

Застаяліся коні ў канюшні.
Мы ў краіне
не застаяліся.
Мы,
як нехта заўважыў слушна,
У аванс
на сто год
нагуляліся.
Ды і як было не загуляць:
Дабрабыт,
дабрыня,
дабрачыннасць.
І любові столькі айчыннай —
Хоць ты смерць адкладзі
на пасля...

Міласэрнасць

Неміласэрная краіна,
Ты ўспомніла
пра міласэрнасць,
Бо чалавечых душ руіны
На сэрца рушацца,
на сэрца...

Бо скамянеламу яму
Ад камянёў яшчэ балюча...
І нечому спагада вучыць.
І страшна сёння аднаму.

Сасна

Па кольцах гадавых,
Як па лесецы вінтавой,
Сасна абагнала ўсіх —
У неба ўперлася галавой.

Уперлася ў сваю канчыну:
Унізе,
як мурашы,
Падышлі з пілою мужчыны.
Загудзелі «шых-шых», «шых-шых».

Самападман

Усё для Чалавека!
Усё аб Чалавеку!
Замілавана сябе лашчыць Чалавек.
І радуецца сам жа, недарэка.
І плача,
што не так пражыў свой век...

Яно ў крыві,
яно ў яго істоце —
Самазнёсласць
і самападман!
Пасля атруты — соль,
як мёд,
у роце,

Пасля пятлі
шаўковы бант — аркан.

Ён

Не! Ён нічым
нікому
не павінен!
Узяты ім
даўно ўсе рубяжы!
Як вынесуць Яго у дамавіне —
Турбуе больш,
чым — як на свеце жыць...
І менавіта да яго (пацеца)
Яшчэ ўсё за парадаю ідуць:
Ён,
бачыце,
адзін
з былога цэха,
Што разглядзеў...
хоць не спыніў бяду.

Рабская аслеплая мы нацыя:
З кожным дурнем крочылі ў нагу,
За іконамі хавалі аблігацыі,
За партрэтамі — малітвы і тугу.

Нас найперш для шчасця абагулілі,
Для яго ж — ламалі дом і лёс,
Перцам частавалі нас
і дулямі,
Тымі, што не ў рот нясуць —
пад нос.

Выжылі мы, ціхія, цяпячыя,
На зямлі крывавай, на крывы...
І ні ў чым сябе не перайначылі:
Богу? Д'яблу? Нам абы служыць.

Нам бы не пакрыўдзіць толькі некага...
А яшчэ найгорай — угнявіць.
На ўсіх мовах бэкаем і мэкаем,
Толькі да свайго няма любві.

Часта ад святога адракаемса,
Прэм у будучыню наўздагад,
Можам біць паклоны, можам кацяцца,
Быў бы адно зверху нам загад.

Подзвігамі хвалімся і стратамі
У вайну... А сёння проста жах —
Бульба і душа даўно з нітратамі,
Родная зямля губляе пах...

І скажу—вельмі ж нялёгка гэта справа: пісаць успаміны. Хочацца ўспомніць нешта эпахальнае—а ўспамінаецца ўсё, здаецца, зусім не вартае гэтага паважанага жанру.

Звычайна кажучы: пра нябожчыка— альбо добрае, альбо пчола. Чытаеш іныч раз важкі том—ледзь не поўны збор надмагільных слёз і літаній, дзе ўсё змяшаліся—і сябры-аднадумцы, і зусім нядаўнія нядобразычліўцы, яўныя і прытоеныя, з кукішам у кішэні,—і ўсё больш настойліва аддзяляецца ад цябе той, пра каго ўспамінаюць, нейкай шкляною сцяной саладжава-квікунскіх фраз (быццам відаць, бачна, а дыхаць няма чым); характар вырываецца—як рэпка—з глебы: дзедка за рэпку, бабка за дзедку, унучка за бабулю... і нават мышка прыбегла ўспомніць нешта сваё,—і выходзіць, што апошняе слова застаецца за ёй, «слова ісіцыны»: яна вырвала рэпку...

«Эгацэнтрычная» справа — успаміны... Амаль усё—з нязначнымі выключэннямі — круціцца вакол восі «Я» і «Н». «Я» — на першым плане, разумеецца. І «Я» — у самым лепшым выглядзе: як і дзе, сустраўшыся, «Н» хваліць гэтае самае «Я» (было такое пры жыцці альбо не—дзе і чым засведчана яно? — вазьмі правер, перанятай...). А ўжо заадно, зараз, пасля смерці, падзяка гэтага «Я» таму «Н»...

Сумна... Ды, відаць, законы жанру такія...

Вось і я—колькі разоў беручыся за «сіцло» — упіраўся ў тое самае «я». Колькі разоў думаў: не ўмею, а дакладней—не магу пісаць успаміны...

Думаю і зараз... І суняшаю сябе: гэта ж пішу я,—значыць, «я» павінна тут быць: як мне помніцца, як мне бачыцца...

Былі сустрэчы, былі размовы, а пачну з аднаго непаразумення, ці як яго назваць...

Угаварылі, а хутчэй, як гэта бывае, лёгка пагадзіўся Уладзімір Караткевіч напісаць для часопіса «Малодосць» эсэ (ці назавём — фотарэпартаж: здымкі рабіў Валодзія Ждановіч) да 1000-годдзя Турава. Заявіў да апошняга, а тады ў дзень задачы ў набор прыходзіць і давай папікаць, што больш ён так выкладвацца не намераны, ночы не спаць (хоць было 10 дзён камандзіроўкі і пасля яшчэ 20 дзён, — па звычайных журналістскіх мерках тэрмін не сказаць каб казачна вялікі, але прыстойны), ну і ўсё ў гэтакім родзе... А ў рэдакцыі ўжо атмасфера была панічная: два дні сядзелі і чакалі (машыністка, карэктар, тэхрэд і г. д.), каб тут жа з машыны вычтваць, размятаць—і ў набор. Пацігнула за язык—сказаў усяго толькі: «На каго ж ты крыўдзеш? Хутчэй мы ўсе крыўдзіцца павінны!» Як успыхне тут, як падхопіцца Валодзія: «Дык вы яшчэ так?» — і грукнуў дзвярыма. Добра, што хоць рукапіс пакінуў...

А ўжо ці не назаўтра Уладзімір Сямёнавіч пераступіў парог рэдакцыі і, як ні ў чым не бывала, весела пытаўся, калі прыйдзе карэктурка...

Ён быў крыўдлівы, як дзіця, і гэтакі ж адыходлівы. У цукерачнай абгортыцы любімай ім юнацкай вышыванкі (пазней зазвычай стаў абавязковы гальштук) была натура выбуховая, нечаканая, непрадбачаная і ў многім невытлумачальная, незразумелая для акаляючых, а таму—як і ва ўсякага мастака—нялёгка, трэба думаць... Гэта пры чарачнай нагодзе, у бестурботнай кампаніі можна было гадзінамі лёгка слухаць яго рыцарскія эпапеі—у любым, што ні крані, пытанні. Але ж былі і гадзіны, суткі, тыдні знясіляваючай працы. Нервы былі на абрыве. І не разумець гэтага—недаравальна. Недаравальна не «ўлавіў» гэтага тады і я. Натуральна ж і зусім па-чалавечы, па-мастакоўску хацелася яму пацуху ў той момант (пасля касмічных перагрузак пакутных імгненняў творчасці) і словы ўдзячнасці, і словы здзіўлення—як гэта здорава, што ён, знясіляваючыся, зрабіў усё абяцанае—і вось яно—на рэдакцыйным стала, гэтае і цяжкое бяссонне яго, і нялёгка радасць выказанага: два дзесяткі старонак, усыпаных драбноткім, каліграфічным бісерам літар... Ды і што той друкарскі графік, зрэшты!.. Трэба было думаць перш—хто напісаў (Уладзімір Караткевіч!) і як напісаў!..

З Караткевічам было і лёгка і не лёгка. У прынцыпе Валодзія быў апантаным, у перакананнях цвёрдым, у спрэчках няўмольным. І тыя «канфіліктныя» ўспышкі былі не ад яго, не ад Караткевіча, а ад таго, дзе ён толькі што быў, перад якім бяздоннем стаяў, якія землятрусны скаланалі яго безбароннюю душу, — гэта яшчэ пралятала над ёй «последняя туча рассейной бури...». Душу паэтычную і ўражлівую.

Ён быў зменлівы ў настроях і нязменны ў адным—у любові да роднай зямлі, да Бацькаўшчыны. «Матчын дар» і

«Матчына душа»—дзве паэтычныя кнігі (першыя—і ў Алеся Гаруна і ў Уладзіміра Караткевіча) паставілі побач са словамі «дар» і «душа» самае светлае і самае святое—маці, — невыпадкова і сімвалічна. І дар, і душа—гэта ўсё тое, што набыў чалавек з нараджэннем: маці родную, маці-Айчыну, песню яе, памяць, мову, мінуўшчыну і мройлівую будучыню,—усё тое, што назваў Янка Купала Снадчынай — «старонкай роднаю...». І ўсё тое, што прыносіць ён сам—чалавек —на гэты свяцішчыны алтар,—сваім жыццём, сваімі дзеямі. У Караткевіча яны—да астатка, да кроплі—былі ахвяраваны ёй — старонцы роднай. Ён не ўяўляў, проста не мог уявіць—усё было арганічна, крэўна—сваю існасць і сваю сутнасць без гэтага высокага служэння. Іншым ён быць не мог. Іншае для яго—небыццё.

У гэтых пачуццях яго—заўжды, у кож-

Мне, як, відаць, і шмат каму яшчэ, запомніўся той дзень і тая зала ў Саюзе пісьменнікаў менавіта першым знаёмствам — тады яшчэ не асабістым — з Уладзімірам Караткевічам: проста я ў ліку маладых суперажывальнікаў сядзеў і слухаў, як чытае ён перад шануюнай пісьменніцкай публікай свайго «Машэку» — верш, нядаўна апублікаваны ў часопісе «Полымя», і, галоўнае, верш, які адразу зрабіў імя аўтару (адзін верш! — так па-сапраўднаму ўваходзілі і ўваходзяць у літаратуру: не доўгацярплівым тленнем, а маланкава, не крыклівым абяцаннямі і дэкларацыямі, а справай):

Лісце алае засыпае роў,
Пушчу чорную апаўі туман,
Атачон з усіх чатырох бакоў
Золкай восенню мой лясны будан...
...Ад усіх я ўцём, ад усіх я збег,
Буйным воласам да калень зарос...

Старонкі ўспамінаў

КРЫЛЫ НАД РОДНАЙ ЗЯМЛЁЙ

Васіль Зуёнак

ным душэўным руху, у кожным штрышку і памкненні—было штосці адкрыта-непасрэднае, пяшчотнае, сардэчнае,—як да жывога, роднага чалавека, адзінага на ўсё жыццё і на вечнасць—маці...

Узнімаючыся аднойчы да кватэры Валодзі Караткевіча па нарматыўна-альпіністскіх лесвічных пераходах у пад'ездзе дома яшчэ «дахрушчоўскай» муроўкі, я нечакана напаткаў дэталю, так сказаць, інтэр'ера, якая не тое што здзівіла, але некалькі весела збянтэжыла: на лесвічнай пляцоўцы тулілася драўлянае, добрага веку, проспенкае крэсла, што само па сабе магло б стацца звычайнай рэччу — «спісали» гаспадары з-за непатрэбы ды ціхенька, каб ніхто з суседзяў не ўбачыў, выставілі з кватэры,—маўляў, не насіцца ж з ім, а так, можа, хто падбярэ, ці выкіне... Рэч звычайная, калі б... Калі б не моцныя, у колькі столы, драціныя закруткі, якімі мацавалася крэслыца да радыятарных ацяпляльных труб,—не раўнууючы як бывала ў добрага дзядзькі жардэ да слупоў у плоце ці агароджы прыкручвалася адмысловымі рэкавітамі віткамі... А разгадалася ўсё проста і да слёз шчыmlіва. «Гэта я для мамы такі прыпынак абсталяваў, — тлумачыў Валодзія, — вельмі ж цяжка ёй узнімацца без ліфта па гэтых бясконцых лесвічных пралётах да маёй кватэрнай верхатуры. Ідзе яна, ідзе, прытоміцца, пасядзіць—і далей тупае...» — «А навошта ж закруткі такія?» — «А гэта ад ішкідлівых бэйбусяў: колькі крэслаў стаўляў—усё празнісілі... Цяпер во хай паспрабуюць!» — І весела, як бы пацяшаючыся з гэтых неведомых яму, збянтэжаных такой нечаканкаю, зламаныкаў, не пакідаючы ў запас ні макулінкі крыўды ці злосці на іх, засмяяўся.

А цяпер прачытаем: «Чырвоныя захады і пахілас дрэва восені, бэз ля закінутых капліц і сіні палёт сіваваронкі, туман і залаты лубін — гэта мы. Мы з нашай зямлі і з неба, з магунціна-ляснога зубра і пошчакаў салаўя, самых пяшчотных у свеце...» Не адно духоўнае, але радзіннае, існаснае крэўнасцю з роднай старонкай — як роднай маці — жыло сэрца Уладзіміра Караткевіча. Ён адчуваў яе фізічна — дыханнем, зрокам, кожным дотыкам. Ды не — нават не тое — «адчуваў». Гэта быў ён сам: ва ўсім гэтым, як гэтае ўсё — у ім. Яе боль быў яго болем, яе смутак быў яго смуткам. І кожнай хвіляй свайго жыцця, кожным радком свайго ён парываўся дапамагчы ёй, абнадеіць і аблегчыць шлях на крутых прыступках гісторыі. Натуральна-будзённае, жыццятворнае, крывяноснае злівалася ў адзінства яго духу, нераздаганую касмічную сіду, намёртва прывязаную да роднай зямлі — маленькага кавалачка ў сусвецце — якая сама вырасталася з ім у сусвет. Ён беражліва нёс гэты сусвет у сабе, ахвяруючы сабою дзеля яго ва ўсім — і ў вялікім, і ў малым. Тут не было для яго дробязяў. Як у стаўленні да маці, у самаадданым шанаванні і асланенні яе ад бяды...

Ён быў сутнасцю Радзімы, як Радзіма была сутнасцю яго.

А ён стаяў—Караткевіч—перад першым радам, не там, на ўзвышэнні, на сцяне, дзе сядзеў прэзідыум, а тут, вочы ў вочы «з народа», стаяў у вышыванцы, сонцавалосы і з гэтым жа прасветленым тварам. І голас яго — па-юнацку высокі і звонкі, з ноткамі летуценнага трымцення ці хвалявання — некалькі не стасавалася да малюнкаў, якімі дыхаў верш: «З дзікім святлом я коні супыню, і спячэцца пан на маім нажы...»

Паэтычнае вучнёўства, літаратурная недаросласць ніяк не лучацца ў нашым уяўленні з Уладзімірам Караткевічам. Ён адразу прыйшоў і паўстаў як Майстар. Тады многае яшчэ не было вядома: ні грандыёзныя задумы яго на ніве гістарычнай прозы, не з'явіліся яшчэ на часопісных і кніжных старонках славытыя сёння раманы і аповесці «Каласы пад сярпом тваім», «Нельга забыць», «Хрыстос прыямліўся ў Гародні», «Дзікае паляванне караля Стаха», — усё гэта было наперадзе, а тады пісьменніцкая зала, праслухаўшы яшчэ колькі — пакуль што не друкаваных — вершаў паэта (помніцца, чытаў ён «Оршу» — пра горад, у якім нарадзіўся), аднадумна прынімала яго ў члены СП — Саюза пісьменнікаў.

І ў тым супастаўленні паэтычных вобразаў і вобліка паэта — як цяпер, па часе, усё добра відно — нібы ў кроплі чароўнага крыштала, адбівалася дваадузіства Уладзіміра Караткевіча — суровы рэаліст і летуценны рамантык. Такім быў яго творчы характар. І яшчэ было адно радасна-незвычайнае адчуванне — навізны, нестандартнасці мовы верша, — на фоне таго, шырока распаўсюджанага ў час нашага вучнёўства, рыфмаванага гладкапісу, абкатаных, абезджаных ды абслізганых фраз і трафарэтных слоў, з якімі мы жыліся, да якіх, здавалася, безнадзейна і назаўсёды прывыклі... І тут гэтае — «Атачон з усіх чатырох бакоў», — «атачон!» — як яно велічна, сапраўды па-волатаўску выступае ў радку — слова, узнятае з глыбінных моўных пластоў. А з ім адкрывалася і нам, захапляла і клікала невычэрпнае багацце роднай, народнай мовы.

Душа Караткевіча сталася класічным узорам душы мастака, душы паэтычнай: «Пока не трэбуеў поэта к священной жертве Аполлон, в заботы суетного света он малодушно погружен...» (хай прабачыць чытач гэтае міжвольнае адступленне, але паглядзіце, які — таксама класічны — узор даў Аляксандр Сяргеевіч для занудлівых, крытыкаў — лаўцоў «блох», — жывое «саркастычнае» пытанне само бяжыць на яго ці на язык: «А хто «он» — паэт альбо Аполон? — «в заботы погружен»? Самы раз узклікнуць, радасна і задаволена паціраючы рукі (вось якія мы!): «Яўная стылістычная нязграбнасць...»).

Нешта такое даводзілася чуць і пра мову Уладзіміра Караткевіча, — не вышэй карэктарскай пазіцыі (зусім не хачу пакрыўдзіць прадстаўнікоў гэтай паважанай, патрэбнай, карпатлівай і шматпакутнай працы, — яны тут ні пры чым, яны часна робяць сваю справу, — тут «пры чым» шматпаважання і высокачын-

ныя рэдактары, якім так і карцела (скажам: «так і карціць», бо з'ява гэта пастаянна і ўстойліва вечная) нешта падкрэліць, падправіць, «падчысціць», нацягнуць на свой капыл, — тых «дырэктароў» «птушкаферм», што так любяць развядзіць і выпускаць з-пад сваіх алоўкаў на палі рукапісаў статкі «птушак»)...

Былі, помніцца, такія спробы і ў часопісах «Малодосць» і «Бярозка», дзе мне давялося не адзін год працаваць і прачытаць не адзін рукапіс Уладзіміра Караткевіча. Дык вось знаходзіліся там іншы раз «чыстапісалычкі» (асабліва ў «Бярозцы» на першым часе здзівіла мяне гэта школярская «тэндэнцыя» выстройваць словы на граматычным «ранжыры»: дзейнік, за ім выказнік, дапаўненне, перад ім, калі ёсць, азначэнне, і ні кроку ўбок... І гэта — у казках Караткевіча — іскрыстых, смяшлівых, вынаходлівых і на дзею, і на слова!.. Перамагала ж, ад-

нак, асцярожнае стаўленне, можна сказаць, асабліва ахоўнае разуменне мовы і стылю пісьменніка. Што казаць, пры фармальным падыходзе даваў ён іншы раз і прастор і магчымасць сагнаць таму-сяму свой філалагічны «сверб». Але ж усё гэтыя «прыўкрасны» («Яна ўяўлялася мне тады па незямному прыўкраснай»), «нагія» («На Украіне берагі Дняпра нагія»), «стунна» («Гэтыя таленты пайшлі тунна»), — усё гэта таксама Караткевіч. Гэта і яго рамантычны палёт у вольным акіяне слова, і яго (можа, і падсвядомае) імкненне запоўніць пустоты ў асобных (асабліва ўзвышана-духоўных) лексічных пластах нашай літаратурнай мовы. Была тут, зразумела, і чыста характарыстычная неабходнасць выкарыстання таго ці іншага слова — аднаразавага, як у выпадку з апісаннем забавы ў аршанскім парку:

Прывязаныя як траба,
Пад крыкі дзяўчат і друзей
Людзі ў чорнае неба
Літуць на стромай дузе, —

пастаўце замест «друзей» «правільнае» слова — і радок патухне, умомант зробіцца посным, знікне каларыт сённяшняга гараджаніна — учарашняга вяскоўца, з якога сама вёска вельмі дасціпна змясціла, перадаючы яго мову: «Іду я, гэта, бульбай, а тут з картошкі — заяц!..»

Мова пісьменніка такога рангу як Уладзімір Караткевіч павінна знаходзіцца пад ахоўнай граматай, — гэта свой, непаўторны свет.

Як непаўторны свет самога мастака, яго з'яўленне і быццё на гэтай зямлі. І цяпер з усёй выразнасцю і непапраўнасцю бачна, як трэба было берагчы, ахоўваць яго ад усяго наноснага, разбуральна-згубнага, чым адорвала яго асяроддзе ў хвіліны, калі «не трэбуеў поэта к священной жертве Аполлон»... Не раз крыўдаваў Валодзія, што я рэдка заходжу да яго, як бы цураюся яго хаты, запрашаў, нават настойваў: «Во зараз і гайда...», а мне заставалася адно — знаходзіць часовыя адгаворкі, бо так жа не хацелася прынесці ў хату яшчэ адну зачэпку для «гасцявання»... Наўна думаць, што гэтае маё «пасіўнае супраціўленне» магло нешта змяніць, але ўсё ж...

Светла ўспамінаецца адна — як тады было, яшчэ па старых маштабах Мінска, — загарадная вылазка. «Паехалі да Пушкіна!» — гукнулі Валодзія з Рыгорам Барадуліным, Паехалі — кудысьці ў раён Сляпяні, у прыгарадную вёскачку (што цяпер, відаць, затоплена каменнымі аграмадзінамі), дзе кватараваў Пушкін — былы аршанскі вучань Караткевіча — журналіст Яўген.

Варылі бульбу на вогнішчы. Булькала ў саганку, весела скакала полымя, плыў над дугавінаю дымок, а Валодзія, папраўляючы паленцы («Заяц варыць піва»), — жартаваў мы, бо надта ж падобны быў гэты абразок на той — з Валодзевага верша, — праўда, там была зыбка вясень—«Павінна ж быць і ў зайца радасць перад халоднаю зімой...», — а тут буяла вясна, усё цвіло і спявала, сквірчала і квакала ў цёплым надвеч'ері), за-

хоплена і сур'езна чытаў лекцыю, як можна з бульбы прыгатаваць тысячу (не меней!) самых розных страў. У нас была адна—бядняцка-звычайная, будзённая, без прэтэнзій,—вараная. Але мы разумелі Валодзю. Ён расказаў смачна, артыстычна (былі тут і «клёцкі з душамі», і піражкі, фаршыраваныя грыбамі, і... ды што казаць—усё было на гэтым самабраным абрусе, раскінутым фантазіяй Валодзі Караткевіча), расказаў, быццам сам васьмь раз заўважыў найслыннейшым у свеце кухарам, гурманам (прынамсі, ён той хвілінаю шчыра верыў у гэта—і паспрабуй хто-небудзь засумнявацца...).

Ён заўсёды любіў маляваць пышныя, «арыстакратычныя» панарамы, а лад жыцця, побыт меў надзвычай просты, часам аскетычны,—ён, з шырокай, размашчатай натурай, не мог камусьці ў нечым адмовіць, і гэтым часта карысталіся... З «кіношных заробкаў», зазвычай, выходзіў ён «гол як сакол», пазычаў, каб разлічыцца з даўгамі (асабліва пасля экспедыцый «на натуру»,— у Крым, скажам...).

Што ж тычыцца самога кінематаграфічнага пераўвасаблення прозы Уладзіміра Караткевіча, то поспехі ў настановаўшчыкаў былі куды больш сціплыя (аб гэтым слухна пісаў у свой час Адам Мальдзіс). Усё пераважае, зводзілася да знешняй эфектнасці, дзяжурнай кіношнасці, глыбінная нацыянальная сутнасць, боль і роздум пісьменніка неўпрыкмет выветрываліся. Не знайшлося між кінематаграфістаў мастака, роўнага талентам Уладзіміра Караткевіча, не дайшло да экранна багацце яго раманаў і апавесцей.

Самым частым і ўзаконена-пастаянным месцам сустрэч была рэдакцыя «Маладосці». Тады наогул звычай быў такі: у рэдакцыю ішлі, як у клуб—пагаманіць, пацудзі навіны, свае прынесці. І нікога не здзіўляла гэта, нікому не перашкаджала, усё радаваліся такім сустрэчам...

Добра папрацаваўшы з раніцы, Уладзімір Караткевіч выходзіў «на людзі». А «на людзі» гэтыя, калі перабраўся ён у кватэру на вуліцы Карла Маркса, былі побач: прайсці Купалаўскім скверам да будынка ЦК камсамола, дзе месцілася рэдакцыя «Маладосці» (тут жа, на першым паверсе, была «Бярозка»).

Гэты голас і цяпер гучыць у вухах, чутно—яшчэ з-за дзярэй: «Васіль Васільевіч дома?» То была яшчэ адна з незлічоных інтэрмедый-містыфікацый Валодзі. «Так,—гаварыў ён,—чуваць-сусед ідзе да суседа і яшчэ са свайго парогга гукіе на ўсю вуліцу: «Васіль Васільевіч дома?» (Быў і другі варыянт: «Поп Васька дома?—А хто спрашывае?—Васіль Васільевіч...») Здаецца, больш за ўсё надабалася ў гэтай сцэне яму паўтараць «Васіль Васільевіч» — з наіскам, з акцэнтаваным, дыстыляваным правільным рускім вымаўленнем. Гэта была запэўка, пасля якой ён пачынаў расказаць, як хрысцілі папы чубашоў і чаму ў іх да нядаўняга бытавалі такія артадаксальныя вывераныя, праваслаўна-асвечаныя імёны: «Іван Іванавіч», «Васіль Васільевіч», «Тимофей Тимофеевіч»...

А я ў сваю чаргу прыгадаў, як пабываў нечакана ў калгасе «Самалёт» — таксама ў Чувашы. На здзіўленне пытанне «Чаму такая назва незвычайная?» старшыня гаспадаркі патлумачыў, што было гэта ў час калектывізацыі: суседняя вёска назвала свой калгас «Трактар», тады тут рашылі—«Што мы, горшыя? Яшчэ хутчэйшую назву возьмем—«Самалёт»!

І Уладзімір Караткевіч пагаджаўся: так, гэта «парасткі» аднаго і таго ж корня: перагнаць саміх сябе...

Чалавек энцыклапедычных ведаў — Уладзімір Караткевіч быў і неспатольным фантазірам. Ён мог гадзінамі расказаць розныя гісторыі — і сур'езныя, і смешныя, мог ставіць сабе і сваіх герояў у самыя неверагоднейшыя сітуацыі, але ніколі, ні ў якім разе нельга было запандозрыць яго, «злавіць» на нейкай таннай «мюнхаўзеншчыне», бо за кожнай абмаляванай ім сітуацыяй стаяла Праўда, якую называем мы ў мастацтве крыху высакамоўна, але па сутнасці дакладна — Праўдай Жыцця. Гэта — што звязана з вуснымі апавяданнямі Уладзіміра Караткевіча—больш за ўсё і найперш тычыцца і яго праявіўшых твораў, многія з якіх напоўнены адчайнымі прыгодамі, захапляючымі напружанасцю сюжэта, таямнічасцю і загадкавасцю сітуацый і падзей, — словам, трэба прачытаць «Дзікае паяванне караля Стаха» ці «Чорны замак Альшанскі», каб на поўную меру адчуць самоту і зразумець усё гэта. У той жа час за кожным з твораў стаяла дапытлівая, карпатлівая, цягам гадоў па-падвіжніцку здзяйсняе-

мая пошукавая праца. Ён быў заядлы вандрульнік (з сябрамі-пісьменнікамі, журналістамі, навукоўцамі — у розных экспедыцыях — гісторыка-археалагічных, фальклорна-этнаграфічных, экалагічных) і нястомны чытач—з выключнай памяцю.

Абмалёўка знешняга партрэта Уладзіміра Караткевіча была б не поўная без аднае дэталі—кніжкі ў кішэні ці згорнутага ў «трубачку» часопіса, апошнім часам найчасцей з новым дэтэктывам (у чэшскім, славацкім, польскім ці яшчэ якім выданні). На пытанне ці нават нясмелы пратэст: «Навошта табе гэтая мішура?» адказаў сур'езна: «Трэба распрацоўваць беларускі дэтэктыў, трэба заваяваць самага шырокага, дэмакратычнага чытача, а пасля гэтай «нажыўкі» ён абавязкова «клоне» і на сур'езнае. І спасылася на добры вопыт нашых блізкіх сяброў — славакаў, чый гістарычны лёс вельмі ж падобны на наш... У тыя дні Уладзімір Караткевіч пісаў рамана «Чорны замак Альшанскі» — спецыяльна для часопіса «Маладосць». Тады ж распачаў ён захоплены працаваць над казкамі—для дзяцей,—з тымі ж намерамі: завабываць чытача з самага юнага ўзросту.

З мэтанакіраванай паслядоўнасцю і нязменным творчым і чытацкім поспехам распрацоўваў Уладзімір Караткевіч жанр гістарычна-прыгодніцкага рамана і апавесці. Яго Юрась Братчык («Хрыстос прыямліўся ў Гародні») стаў сапраўдным беларускім сабратам такіх сусветна вядомых літаратурных герояў як Ціль Уленшпінгел і Робін Гуд.

Ён, здаецца, ведаў усё. Толькі запасы гэтыя былі не акадэмічна-казённыя, а праінзаныя, як бы тут сказаць, нейкай рамантычнай узвіхуранасцю. Ён, быццам бы памяняўшыся сутнасцю, але не месцамі з самім богам, глядзеў не з неба на зямлю, а з зямлі ў неба. Гэта з асаблівай выразнасцю выяўляла яго далёкаўсходняя апавесць «Чазенія»: на «марскія», а асабліва на «таежныя» старонкі, як з меху, высыпаліся незлічоныя багаці звестак, фактаў, назваў і тэрмінаў,—іншы раз праз меру, і пачынала здавацца, што ўся гэтая «жыўнасць» «перасялілася» з запісных кніжак ці музейных стэндэў...

Так, акадэмічнай казёншчыны не было, але акадэмічная грунтоўнасць і дакладнасць Уладзімірам Караткевічам гарантаваная. Аднойчы ён даверліва гаварыў мне, а дакладней вучыў, дзяліўся вопытам, адчыняў акенца ў сваю лабараторыю: «Калі сказаць у мяне, што ў чацвер 6 ліпеня тысяча пяцьсот нейкага года мой герой прахапіўся на досвітку ад страшэннага навальнічнага грукату, то будзь пэўны, што чацвер той быў не 5 і не 7 ліпеня, а менавіта 6», — і па сакрэту дадаваў: «Можаш праверыць, а будзе патрэба і пакарыстацца: у святароў ды і ў багатых бібліятэках ёсць добрыя — вечныя — календары...»

Нядаўна, перачытваючы — ужо ў кніжным выданні, пасля ці не чвэрць-векавага марывання — рамана Уладзіміра Караткевіча «Нельга забыць», я напактаў малюнак: «...узходзіў круглы халодны месяц... замёрзлыя ставы... цёны канькабежцаў... І раптам: «Ад зямлі ўдымаўся туман. Ганна сказала, што гэта на цяпло і ён (Андрэй Грынкевіч. — В. З.) згадзіўся, хоць добра ведаў, што наадварот, на холад...» Мароз і туман... Ды і гэтыя прыкметы... Добра пакарпаўся я ў спецыяльнай літаратуры, ды так і не натрапіў на пэўны адказ: усё ж —на цяпло ці на холад?.. Паведаў апошняму: за кожным словам Грынкевіча стаіць аўтар. Засумняваўся б, каб хто сказаў інашы... А Караткевіч... Помню яго «сакрэцік» пра той чацвер. І думаю: недзе ж ёсць пацвярджэнне... Вось толькі няма ўжо ў каго запытацца... Ён бы адкрыў таямніцу. Як шчодро адкрываў ён іх юным чытачам са старонак кнігі «Зямля пад белымі крыламі». Мы сёння шмат гаворым аб стварэнні падручнікаў па роднай гісторыі, па культуры, географіі, прыродазнаўстве Беларусі. А гэтая ж кніга — гатовы — ніякага перабольшання не будзе — выдатны навуковы дапаможнік па нашым краязнаўстве. Маленькая — займальная і змястоўная — энцыклапедыя для школьнікаў. Варта толькі завінуцца ды хутчэй перавыдаць яе, ды забяспечыць школы і бібліятэкі.

І наогул, як хацелася б, каб у кожнай беларускай сям'і быў томік з творами Уладзіміра Караткевіча (як у любым армянскім доме ёсць кніга па гісторыі Арменіі, ці ў эстонцаў — Эстонская энцыклапедыя). Хацелася б сказаць: «Памаліцца яго словамі за родную зямлю», — яна вартая гэтага — сваімі пакутамі і сваёю славаю.

Са старонак твораў Караткевіча гаворыць сама Беларусь. І ён гаворыць — вуснамі сваіх герояў, іх думамі і ўчынкамі. Калі хочаце скласці партрэт Уладзіміра Караткевіча — складзіце яго з характараў Алесь Загорскага, Андрэй Грынкевіча, Юрась Братчык, урэшце, — у кожным з іх яго часцінка...

А яшчэ ва ўсёй велічы паўстае духоўны воблік Караткевіча са старонак кнігі яго пазіі, асабліва апошняй — «Быў. Есць. Буду», кнігі спавядальнай і развіталнай кнігі, якую ён не паспеў патрымаць у руках...

Абяцалі нам новы раскошны дом, Але тут нам жыць і канаць, Тут пад кожным наветні збытым бугром Нашы продкі забітыя спяць. Яны аддалі нам меч і касу, Слова з вуснаў, цяпер нямы... І нам немагчыма пайсці адсюль І пакінуць са смерцю іх.

Наогул, пазіія Караткевіча заўжды — ад першага радка да апошняга — гучала тастамента. Ён быў дакладны і строгі, — як у змесце, так і ў форме, ніякага фармальнага штукарства, ніякіх бразготак і танных упрыгожванняў — верш класічна строіны, з каранямі ў глебе, з кронаю — пад аблોકі:

У векавечнай бацькаўшчыне клёны Нячутна пачынаюць аблітаць На рыжую траву, на мох зялёны, На вясніцы, на ціхі стаў, на гаць. Зямля глядзіць азёрамі-вачыма На ясны свет...

Тут нельга разменьвацца на звонкую дробязь, бо слова — пра самае святое: пра векавечную Радзіму, пра народ, пра яго лёс.

Радзіма, народ, нялёгка і няпростыя шляхі яго гісторыі сталі нялёгкай і няпростай доляй творчага шляху Уладзіміра Караткевіча. Ён нястомна даследаваў, вывучаў і натхніўся вяртаў нам у мастацкім слове спадчыну — напавыбытую і забытую, згубленую і прададзеную, аблганую і зганьбаваную. Але — неўміручую. Яна паўставала з цямот і лёхаў мінуўшчыны перад намі, нашчадкамі, у велічных, гераічных і светлых вобразах, створаных Уладзімірам Караткевічам. Тут ён быў першапраходцам. Ён першы ў нашай літаратуры разгарнуў шырокую мастацкую панараму прараддзя паўстання Кастуся Каліноўскага. І сёння застаецца толькі горасна шкадаваць, што рамана «Каласы пад сярпом тваім» пісьменнік не змог, не паспеў закончыць — засталіся нам толькі два яго тамы, астатнія адышлі разам з творцам.

Розныя вызваўца цяпер меркаванні, чаму не быў завершаны рамана. Ады сцвярджаюць: «Надышлі, неадступна апанавалі новыя задумы...» Другія: «Жыццё так складалася, павярнулася нейкім неўладкаваным бокам, закруціла, панесла...» Трэція «здагадваюцца»: «Спыніўся перад самым галоўным — перад паўстаннем, не хапіла грамадзянскай рашучасці, гістарычнага грунту...» Вось дзе ўжо адразу хочацца катэгорычна запярэчыць!

Запярэчыць і прыгадаць, з якой нацягнутасцю сустракалі чыноўныя выдаўцы і знаўцы літаратуры, «спецы» па нашай гісторыі дзве першыя кнігі рамана. Колькі было запанаваных «давыдавецкіх» і «паслявыдавецкіх» абмеркаванняў... Вынікалі такія мнагаакружныя рэестры заўваг і прапанов наконіт таго, як трэба было і як надалей вярта пісаць Караткевічу свой рамана, што заставалася толькі параіць іх сачыніцелям: ці не лепш самім сесці і напісаць твор — ад сабе, а не за іншага, выказаць усё, што вы так добра ведаеце і мудра разумееце, — вам і Piero ў рукі... Як гаварыў Міхась Ціханавіч Лынькоў, «дзярэйце, уонашы»... А Уладзімір Караткевіч сказаў сваё.

Ды хоць была і гарачая падтрымка, але камень халадавата-прафесарска-разважлівых меркаванняў упаў на душу мастака. Ён не даваў паварушыцца. Ён ціснуў шматпудовым, гнятлівым цяжарам... Як гэта спрыяе працы, творчаму настрою ў самым іх зеніце, — можна толькі ўявіць... Не вытрымала душа, надтрэснулася пад гэтую халаднаю глыбай... А няскончанасць рамана застала фактам гісторыі літаратуры, вялікаю стратаю і для сучаснікаў, і для нашчадкаў. Для сучаснікаў жа яшчэ і — хай сабе прыхаванай — пакутай сумлення...

Прырода надзяліла Уладзіміра Караткевіча багаццем і шматграннасцю душы. Як трохі насмешліва прызнаваўся ён у аўтабіяграфічнай нататцы — «таленты выяўляў разнастайныя: і маляваў, і ў музычную школу хадзіў (прычым абсалютны слых спалучаўся ўва мне з гэтай жа абсалютнай лянотай)...»

Народную песню, як і наогул народную творчасць, Валодзя знаў дасканала, шанаваў, любіў апантана. І ўмеў спаваць. Згадваю адно позняе вяртанне з

літаратурнай пасадкі. Аўтобус імчаўся праз ноч, і праз усю ноч амаль, усю дарогу гучалі песні — беларускія, украінскія, рускія, польскія, балгарскія... Спявалі Уладзімір Караткевіч з Іванам Антонавічам Брылем, Спявалі нястомна, захоплены. І таленавіта, з душэўным праікненнем у песню. Колькі іх было — не злічыць... Толькі і чулася: «А гэтую, Валодзя...» «А гэтую, Янка...»

Калі чытаеш творы пісьменніка пасобку, з разбежкай у часе, многія дэталі «праходзяць» аўтамомна, не так бачна кідаецца ў вочы іх тыповасць, характарыстычная адметнасць. А вось калі ўсё ахопліваеш адразу, у сістэме, выяўляюцца моманты дужа цікавыя і нечаканыя. Раптам заўважаеш, напрыклад, колькі сапраўды яркіх твораў выяўляюцца мастацтва здзейсніў у слове Уладзімір Караткевіч. Ён любіў маляваць — алоўкам, пяром. Імгненныя накіды: дакладная лінія, штрых — і праступае профіль, сілуэт, характар... Берагу адзін такі ягоны малюнак — жаночы партрэт, выкананы лёгкім, слухмяным, спеўным пяром аўтарчужы. Есць віншавальныя ваштоўкі — самаробныя Валодзевы маляванкі.

Але вось — проза, слова: «Усё было проста: насычанае чырвоным неба, барвовы адбітак у спакойнай вадзе, схіленая над уласным цяжарам вадзяная чарацінка, што перакрэсліла палосу...» — выдатная кампанюўка! А фарбы можна ўявіць. Гэтую карціну Караткевіч «стварыў» за свайго героя «Ідылія ў духу Вато». А тут — калі ласка — партрэтны жываніс: «Празрыстыя славянскія вочы, — быццам майскае неба ў раінішнім тумане, тупы носік, румяны рот з мяккімі ямачкамі ў куточках вуснаў. І леныя за ўсё была каса. Таўшчыня з руку, залацістая, як сухі ліст каштана; — знаёмца, хто не паспеў: Наталька з апавядання «Блакит і золата дня». Ці гэты манументальны малюнак з рамана «Хрыстос прыямліўся ў Гародні»: «Сумавала вакол капліцы шышына. А сейбіты падымаліся на вяршыню круглага пагорка, як на вяршыню зямнога шара. І першым ішоў насустрач нізкаму сонцу Хрыстос, мерна размахваючы рукамі...» — выразна, рэльефна, жыва...

Яшчэ адна мая памятка пра Уладзіміра Караткевіча — хоць і нейкім чынам ускосная, не прамая, але затое штодзённая. На сцяне ў маім пакоі, у невялікай багетавай рамцы, вісіць партрэт Максіма Багдановіча. А гісторыя яго — чыста караткевічэўская.

Святкаваўся Валодзеў юбілей. Пяцідзесцігоддзе. Вечар у Доме літаратара быў шматлюдны. Валодзея губляўся ў гэтым тлуме, і смутак ляжаў на яго твары, сцінаў душу, такую няўрымслівую раней... Хвароба трымала яго ўчэпістымі рукамі... Падыходзілі сябры, знаёмыя, чытачы. З віншаваннямі было шмат сувеніраў. Валодзя ўзяў з маіх рук канверт з кніжачкай, механічна паклаў у кішэню, не зазірнуўшы нават, што ў тым канверце. Мабыць, і забыўся пра яго ў віншавальным патоку. І толькі праз нейкі час, як схлынуў нашоў з вестыболя—усе падаліся ў залу, з гасцеўні раптам, дзе ўтварыўся цэлы сувеніры Эльбрус, выбухнуў голас Караткевіча: «А гэта хто мне прынес?» А потым, відаць, прачытаўшы надпіс, кінуўся да мяне з паўторнымі — ужо не віншавальна-юбілейнымі — абдымкамі...

Была гэта «Жалейка» Янкі Купалі. А партрэт Багдановіча — ён нейк выпраменьваўся насустрач з падарунчана сувенірнага вэрхалу, і ў мяне вырвалася амаль тое ж самае здзіўленае пытанне: «А гэта хто табе прынес?»

Тут быў Максім зусім не той хрестаматыны, з афіцыйна-сур'езным, застылым тварам. Тут сцявіўся ён нязмушанай, цёплай, быццам да цябе звернутай, усмешкай. І рукі — артыстычна вытанчаныя рукі музыкі, — ці не таго скрыпача, пра якога пісаў Максім...

Зрабілі партрэт — паводле адшуканага нядаўна калектывнага фотаздымка з юнацкіх гадоў Багдановіча — фотакарэспандэнт «Маладосці» Валянцін Ждановіч і мастак Пятро Драчоў. Ціхонька ўгаварыў яго хлопцаў і займеў дубікат... Так і глядзіць, усміхаецца з рамкі Максім Багдановіч — даверлівай усмешкаю Караткевіча, і чупрына, здаецца, такая ж — неслухмяна-караткевічэўская...

«Зямля пад белымі крыламі» — так любіў яе, так славіў Уладзімір Сямёнавіч Караткевіч...

Лунаюць над ёй, ахінаюць яе — прыгожую і векавечную — крылы добрай надзеі. А нам уяўляецца, нам бачыцца, што ў гэтай чарадзе гордых птушак ляцяць і светлыя думы паэта. Ляцяць над роднай зямлёю. Яны — разам, яны — не могуць разлучыцца. Толькі гукаюць-пераклікаюцца — жывая з жывым: «Як ты, маці-Беларусь?» — «Помню, сыне...»

Не памятаю ніводнай колькі-небудзь сур'ёзнай сустрэчы кінематографістаў, на якой бы не гаварылася аб тым, што такое нацыянальнае беларускае кіно, ці ёсць гэты даследаваць яго традыцыі, ці можна вызначыць канцэпцыю яго развіцця на будучае. Не стаў выключэннем і апошні, XVII агляд-конкурс работ кінастудыі «Беларусьфільм». Прагледзеўшы ігравую праграму конкурсу, паставілі мы пытанне: якія асаблівасці нашага нацыянальнага кіно?

Кіно

У ІМГНЕННІ ПЕРАДАЦЬ БЯСКОНЦАСЦЬ

Пытанне вельмі складанае: перш чым даць на яго адказ, трэба вызначыць, ці ёсць увогуле ў нас кінематограф, які варта называцца нацыянальным. Не з'яўляючыся вялікім знаўцам тэорыі кіно, мастацкага вобраза, асаблівасцяў кінамоў, не ведаючы падрабязна і этнаграфіі, побыту, вы беспамылкова змаглі б вызначыць грузінскае нацыянальнае кіно, украінскае, прыбалтыйскае. Нацыянальныя Таркоўскі, Міхалкоў-Канчалюўскі (нацыянальным духам прасякнуты і тыя іх карціны, што зняты за мяжой), Аўчароў, Герман, Мамін... У нашай святочнай імя Бергмана трывала спалучылася з паняццем «шведскі кінематограф». Феліні, Антаніні — гранічна розныя, але ў сваіх фільмах — перш за ўсё італьянцы. Як Буноэль і Саура — іспанцы, Рэне і Труфо — французы. Гэта імёны сусветнага маштабу. Іх кінематограф блізка чалавеку любой нацыянальнасці. Невпадкова і дырэктар Мельбурнскага кінафестывалю ў свой час прызнаваўся, што фільм грузінскага рэжысёра Т. Абуладзе «Дрэва жадання» памог яму лепш зразумець самога сябе. У гэтым парадоксе мастацтва: чым больш нацыянальнага — тым больш агульначалавечага.

...Ці адчуваем мы ў нашым штодзённым жыцці прысутнасць беларускага кіно? Ці адчуваем яго «подых»? Ці прыкметна яго ўздзеянне на нас? (Кіно ж здольна, як ніякі іншы від мастацтва, быць уладаром і душ). На жаль, адказ будзе адназначны. Наш кінематограф пазбаўлены сілы ўздзеяння, бо ён існуе як факт побыту, але адсутнічае як знак быцця. Ён пазбаўлены вялікай сілы аб'ядноўваць, бо існуе ў разрозненых кінаадзінаках. Ёсць фільмы, але няма адзінай, цэласнай мастацкай з'явы.

Доўгі час у паняцце «нацыянальнае» ўваходзілі бясконыя беларускія «баевікі», сцэны з партызанскага жыцця. Магчыма, таму і заслужыла наша студыя ў 70-я гады іранічны назву «партызанфільма». Вайна сапраўды стала нашай агульнай трагедыяй. Яна наскрозь пранізала нашу нацыянальную свядомасць. Лепшыя ўзоры ваеннага беларускага кіно — «Праз могілкі», «Я родам з дзяцінства» В. Турава, «Сведка» В. Рыбарава — спробы выявіць нацыянальны характар, нацыянальнае асяроддзе, атмасферу. Гэтыя фільмы помняцца, таму што яны напоўнены не проста праўдай дзеяння, а праўдай пацучы. Вялікую частку іншых «ваенных» фільмаў цяжка назваць мастацкімі ў вышэйшым сэнсе гэтага слова. Пацучы, чалавек, а часам і само дзеянне былі ў іх ілжывыя. Цяпер, дзякуючы нашаму «новому бачанню», веданню гісторыі, яны яшчэ больш пабяклі, ператварыўшыся ў манументы эпохі лжэпафасу, якой і былі народжаны.

Сёння кінематограф схіляецца ўсё больш у другі бок — бліжэй да сучаснасці. «Гамунку-

лус» (рэж. А. Карпаў-малодшы) расказвае нам аб трагедыі кінутых дзяцей, «Мяне клічуць Арлекіна» (рэж. В. Рыбараў) — аб драматычных момантах у сучасным свеце моладзі... Гэтыя стужкі ў поўным сэнсе слова надзённыя. (Не магу не стрымацца, каб не прыгадаць у сувязі з гэтым трагічную заўвагу вядомага філосафа, культуролога

Г. Гачава: «Но попечение автора да будет не о Злобо-днюности, а о Добро-днюности. Разум восхищенный да противостоит кипению разума возмущенного»). Рэжысёры, чуйна зважаючы на сацыяльныя праблемы нашага жыцця, адразу ж вынеслі іх на экраны. Але цяперашнія праблемы так і засталіся цяперашнімі. Яны досыць пазнавальныя. Не больш. Экранныя творы зафіксавалі імгненне часу... Мастацкі вобраз і ў «Гамункулусе», і ў «Арлекіна» адназначны і аднамерны. Мы, гледачы, знаходзімся ўвесь час ў адведзенай нам экранным палатном прастору. Наша чалавечая інтуіцыя паралізавана. Мы ўспрымаем усё, што адбываецца ў фільмах, не маючы магчымасці спраецываць убачанае на наша агульначалавечае жыццё. Вобраз, паводле законаў парадоксаў мастацкага твора, злучае незлучальнае — канкрэтнасць і шматзначнасць, сіюнітнасць і пазачасавасць. Ён спасцігальны і неспасцігальны (у сілу сваёй бясконасці) адначасова. Мастакі ж сёння трывала прывязаны да канкрэтнасці бытавання. Яны пазбавілі сябе магчымасці ўзняць побыт да ўзроўню быцця, зладзённасць — да «добрагоднасці». У фільмах няма таго, што С. Аверынцаў называў «інтымным перажываннем праблематыкі эпохі». Гэтага інтымнага перажывання аказаліся пазбаўлены і мы, гледачы.

Стваралец уражанне, што ўвесь наш айчыны кінематограф перажывае карговы выбух дакументалізму (першы быў у 60-х). Звязана гэта, відаць, з тым, што з'явілася магчымасць падзяліцца адкрыта, на поўны голас, з пазнаным, убачаным, ці з тым, што доўга захоўвалася пад замкамі маўчання. З'явілася магчымасць вызваліцца ад ціску душэўных перажыванняў. Дакументальнае стала сутнасцю, асновай ігравага кіно. Але не заўсёды гэта злучэнне дае паўнацэнны мастацкі сплаў. Бо дакументальнае ў дадзеным выпадку сінамімічна таму ж сіюнітнаму, аднамернаму. Рэжысёры нібы стартвалі на наротную дыстанцыю, спарборнічаючы, хто хутчэй, спрытней ды грамчэй ухопіцца за самае-самае, хто раней выдасць на-гара самы найноўшы факт. Магчыма, гэта часавыя выдаткі цяперашняй сітуацыі, калі ўсе мы знаходзімся ва ўладзе фантаў, калі нашымі думамі авалодваюць падзеі, дакументы. Час роздому, відавочна, яшчэ наперадзе...

Несумненна, фільм «Наш бронягнік» (рэж. М. Пташук) — адзін з цікавейшых фільмаў студыі. Несумненна і тое, што ён будзе заўважаны (ды і ўжо заўважаны) гледачамі, бо адпавядае сённяшняму патрэбе людзей у зладзённасці. Галоўны герой Кузняцоў (В. Гасцюхін) — з былых верхніх вартавых сталінскіх засценкаў. Знаходзячыся ў стане «былога», ён здзіўлена «падарожжа» ў свет жывых зданняў. Сустрэкаючыся з «калегамі», такімі ж «былымі», ён раптам усведамляе ўсю няправяднасць пражытых гадоў. Па сутнасці, Кузняцоў ёсць ні што іншае, як знак трагічнага краху ілюзій, веры. А фільм — не знак перасцярогі, бо здані «цёмнага царства» усё-такі жы-

выя і вось-вось зменяць сваё аблічча.

Але чамусьці немагчыма пазбыцца адчування, што фільм гэты прапаноўвае толькі суму канчатковых вобразаў-знакаў, цалкам пазбаўленых цэласнай вобразнай сістэмы. Карціна насычана зладзённай гісторыяй, але пазбаўлена гістарызму сучаснасці. Як важна было б менавіта ў гэтай рабоце пастаўку адлюстравана час-прастору, таму што менавіта такі фільм і маральна, і эстэтычна патрабуе ўвасаблення вядомага прыкцыпу: «кіно — зафіксаваны час». Час і прастора перадаюцца не толькі (і не столькі) праз рэаліі асяроддзя, побыту, колькі праз кампазіцыю, рытм, і павінны растварацца ў пластычным асяроддзі фільма, з'яўляюцца тым «лёгкім подыхам», які пранізвае ўсю кінематографічную структуру. Час — гэта не толькі знешняе, але і ўнутранае — і назіранне, і адчуванне. Вось што было важна — перадаць аўтарскае адчуванне часу, сваё, аўтарскае, стаўленне да яго падзей. Асабістае стаўленне рэжысёра стала б індывідуальным вопытам кожнага, хто сядзіць перад экранам.

Пры адсутнасці такога паняцця, як «асабістае», твор ніколі не ўздымаецца да ўзроўню мастацтва. Асабістым прадвызначана ўсё, што ёсць у фільме: і змест, і форма. Неабходна таксама, каб і ў цэнтры мастацкага твора была асоба. Як важна было ў «Дуброўскім» (рэж. В. Нікіфароў) убачыць асобу героя, дакрануцца да яго памненняў і веры. І як важна было адчуць, адкрыць раптам яго прысутнасць у асобе, цяперашнім чалавеку. Быў жа такі момант радаснага судакранання-спазнання ў Базараве (фільм «Бацькі і дзеці» быў пастаўлены таксама В. Нікафаравым), у некага — у Кірсанавых або ў Фенечцы. Была гэтая магчыма сувязь паміж сучаснасцю і класікай на экране.

У траектарыі разгуле, запойным шабашы, у страце ўсялякіх маральных прыкцыпаў проста чытаюцца сучасныя аналогіі. Менавіта ў гэтай падкрэслена-грамадскай устаноўцы аўтара не знайшлося месца пацучыя герояў. Дуброўскі (М. Яфрэмаў), Мар'я Кірылаўна (М. Зудзіна) — па-за каханнем. У іх ёсць плоць, але няма духу. А таму і ідэя твора (каханне выратуе свет) засталася неўвасобленай.

Ідэя, герой, характар, сістэма маральных каштоўнасцей, атмасфера, час — усё гэтыя катэгорыі нацыянальныя. Думаецца, што ў пералічаных карцінах іх якраз і не выяўлена. Самае важнае, каб у нацыянальнай культуры адчуваўся нацыянальны ідэал. Паўтару думку творцы, які ўсёй сваёй дзейнасцю даводзіў неабходнасць імкнення да ідэалу (і ў гэтым быў глыбока нацыянальны): «Імкненне да дасканаласці прымушае мастака рабіць духоўны адкрыцці, пастаянна падштурхоўваць сябе на максімальнае духоўнае намаганне. У імкненні да абсалюту рухаючая тэндэнцыя развіцця чалавечства, адпаведна — і мастацтва. Мастацтва рэалістычнае тады, калі яно імкнецца выявіць духоўны ідэал. Рэалізм — гэта імкненне да ісціны, а ісціна заўсёды цудоўная. У гэтым сэнсе эстэтычная катэгорыя суразмерна этычнай» (А. Таркоўскі). Гэтага ідэалу не адчуваюць беларускія майстры экрана. Іх фільмы пазбаўлены святла, выйсця да надзеі. «Гамункулус», «Мяне клічуць Арлекіна», «Наш бронягнік», «Дуброўскі» — беспрасветныя. Іх героі злыя, агрэсіўныя. І справа нават не ў тым, што іх драма прадвызначана драматычнасцю нашага жыцця, гісторыі. Яны пазбаўлены ідэальнага пачатку, які заўсёды закладзены ў жыцці. Можа, пазбаўлены яшчэ і таму, што страчаны наш агульны нацыянальны ідэал...

Людміла САЯНКОВА.

З паэтычнай пошты

Віктар ШУТКЕВІЧ

Зрок сэрца

Ёсць рэчы,
Якія ты можаш убачыць,
Толькі заплюшчыўшы вочы:
Яблынку на загароддзі,
Ля якой ты калісьці
Сустрэкаў першы снег,
Сляды тваіх ног на ўзлесе,
Занесеныя лістападам,
Сябра, якога
Ніколі не вернеш...
Гэта — зрок сэрца.
І калі чалавек яго страціць —
Ён сляпы,
Нават маючы
Цалкам здаровыя вочы.

Чорныя чаўны

З белага маўклівага туману
Выплываюць чорныя чаўны —
Успаміны сведкаў той вайны.
І ніяк чамусьці не прыстануць
Да другога, новага жыцця...
Бераг іх — за морам забыцця.
Ён не адштурхне іх, не падмане.
Зноў чаўны хаваюцца
ў тумане...

Хутары

Блукаю на месцы
Былых хутароў
І здзіўляюся:
Як хутка дзічэюць,
Зарастанюць сады,
Калі застаюцца
Без гаспадарскага вока.
Здаецца ж, нічога тут
Без яго не змянілася:
Тое самае неба,
Тая ж зямля і вада.
Хіба што стала крыху халадней,
Зусім непрыкметна —
На цэпльню
Чалавечага подыху.

Крык зязюлі — да
нараджэння дзіцяці,
(Народная прыкмета).
Не кувай ты, шэрая зязюля,
у маім бары...
(М. ВАГДАНОВІЧ).

Закувай ты, шэрая зязюля
У маім бары!

Цішыня

Ноч. Стаіць цішыня,
Ды такая нямая,
Нібы хто ў даланях
Наваколле трымае.

Горла птах не дзярэ.
Сціхлі зоры над логам.
І нячутна арэ
Месяц светлым нарогам.
Вецер крылы свае
Апусціў у знямозе.
Толькі бомкі мае
Срэбра льнюць па дарозе.

Кукуе птах у бары
Так, як прызначыла прырода...
І мне той мовай гаварыць,
Што маці ўскрывала пры
родах.

Няхай камусь і рэжа слых
Вязьмо са слоў «бадай
не трэба»,

Мо пашчасціць дачакаці
зноў дзіцяці

Вёсцы ля гары.
Той, што не спявала калыханак
трыццаць мо гадоў,
Што у свет адправіла так рана
дочак і сыноў.
Хай смяюцца, кажуць, што
запозна — зноўку закувай!
Але дзетак у чужыя гнёзды
больш не аддавай...

Гараджанкі

Дзве белгаловыя дачкі —
Два маіх сланечнікі цыбатых —
Выраслі не ў полі ля ракі
І не ў агародзе каля хаты.
Ім аблокі нянькамі былі,
А калыскай — дом
шматпавярховы.
Толькі ж і далёка ад зямлі
Выспяваюць словы роднай
мовы...

Падарунак

Светлай памяці Р. Р. ШЫРМЫ,
народнага артыста СССР

Славу ты зямляк
Прыслаў мне калісьці
У падарунак
Дзіцячую кніжку —
«Казкі Пушкіна».
З маленства я ведаў
Пра песні,
Якія спявала паэту
Арына Радзівонаўна —
Ягоная няня.
І толькі дарослым даведаўся,
Што, акрамя яе песень,
Ёсць яшчэ песні
Рыгора Раманавіча...

Прызнанне

Дзякуй табе,
Мой народ,
Які даў мне жыццё і радзіму,
За тое,
Што ніколі яшчэ
У чужых людзях
Мне не давалося саромецца
Таго, што я —
Беларус.

г. Варшава.

Алесь БІБІЦКІ

А мне — як хваляў ускалых
На збранзавелым моры хлеба.

Як абруселі гарады!
Час ад загубы ратавацца...
Зрачыся мовы — дык тады
Ці ж беларусам можна звацца?!

Каля рэчкі памяўчу,
Пагляджу на плынь, на хвалі,
Ды тугу сваю ж у далеч
Адпуская я не хачу.

Хай яна жыве ўва мне
І не дасць агню затухнуць.
Нават хвалі нікнуць, глухнуць,
Як іх вецер не крапе.

Так і мне, я не хлушу,
Не замроіцца прастора,
Як туга сплыве за мора,
Апустошыўшы душу.

Пінскі раён.

ТАК, ГОЛАС — першасна, калі параўноўваць яго з інструментальнай музыкай. І таму ступень развіцця вакалу, пеўчых культура шмат што вызначаюць у музычным жыцці, асяроддзі.

Харавыя спевы — сінтэз вакалу і артыстызму — дэманструюць мастацтва і культуру выканальніцтва. (Вядома ж, што не ўсякі спявак — артыст, як і не кожны артыст — спявак). Нярэдка даводзіцца чуць пра ўтварэнне новых пеўчых калектываў — прафесійных дарослых або дзіцячых, і амаль заўсёды ім даецца назва харавых. Дазволю сабе не пагадзіцца з такім вызначэннем, тым больш, што ў Мінску ёсць яшчэ невялікая агульнаадукацыйная школа з харавым ухілам, якія, напэўна, таксама прылічваюць сябе да носьбітаў харавога мастацтва.

Дык на якой падставе можна гаварыць аб прафесіяналізме хораў — незалежна ад фармальнага іх статуса (прафесійны ці самадзейны калектыв)?

Мяркуючы над гэтым пытаннем, я ўспомніў 1983 год, Талін, дзе праходзіў пленум праўлення Саюза кампазітараў СССР, прысвечаны савецкаму шматнацыянальнаму харавому мастацтву. У канцэртах гучалі творы кампазітараў усёй краіны ў выкананні як артыстаў-аматараў, так і прафесіяналаў. Нельга было не звярнуць увагу на самадзейныя калектывы, якія выконвалі прафесійную музыку: заслужаны хор ЭССР — работнікаў асветы; заслужаны хор ЭССР — мужчынскі хор Акадэміі навук; заслужаны хор ЭССР — Акадэмічны мужчынскі хор Талінскага політэхнічнага інстытута; заслужаны хор ЭССР — Акадэмічны жаночы хор Талінскага політэхнічнага інстытута; заслужаны хор ЭССР — Палаца культуры імя Я. Томпа «Калевая»; лаўрэат міжнародных конкурсаў дзіцячы хор «Элэрхейн» Палаца піянераў і школьнікаў г. Таліна.

Уражае, ці не праўда?

Іхнія спевы вызначаліся высокай культурай, артыстызмам, чысцінёй і вакальнасцю. У названых хорах спяваюць не вакалісты ці прафесіяналы-харавікі, наадварот: іх там няма зусім, а між тым мастацтва харавога спявання — відавочнае. Ёсць і тэмбральнасць, прыгажосць гучання груп. Ну, а пра строй і казань не даводзіцца: гэта зразумела само сабою. Што яшчэ важна — не выклікае сумненняў інтэрпрэтацыя выконваемых твораў, адно з самых слабых месцаў у харавой выканаўчай практыцы.

Дарэчы, пра інтэрпрэтацыю. Прыгадваецца прыкры выпадак, калі тады ж у Таліне Маскоўскі хор студэнтаў пад кіраўніцтвам Б. Цёўліна па сутнасці сказаў творчую задуму майго



Народны артыст БССР прафесар В. Роўда.

Эдмундавічам Кохам. Ён, між іншым, расказаў, што рыбу, курыцу ядуць не рукамі, а з дапамогай відэльца і нажа. Але ж гэтаму мастацтву трэба вучыцца. А хто пакажа гэта?

Тое самае і з культурай выканальніцтва...

Харавой творчасцю я займаюся шмат гадоў. І шмат гадоў супрацоўнічаю з нашымі прафесійнымі калектывамі: з Акадэмічнай харавой капэлай БССР імя Р.Шырмы, а таксама з бліскучым інтэрпрэтатарам музыкі — Хорам Беларускага тэлебачання і радыё, які даўно заслужыў права (і гэта не толькі мая думка) на званне акадэмічнага. Выдэставаны прафесарам

Музыка

СПАЧАТКУ БЫЎ ГОЛАС...

Роздум пра харавое мастацтва

калегі Л. Захлеўнага, выконваючы яго цудоўны хор «Гаварыла поле шырокае». Прычына? Адсутнасць высокай культуры спявання. Гэта быў адзінаквы выпадак на тым харавым форуме, калі калектыву не данёс твор да слухача. І здарылася гэтак не толькі на віне дырыжора, але і таму, што ў ягоным хоры ўдзельнічаюць студэнты з абсалютным слыхам, здатныя спяваць любыя сугучыя без настройкі, але ў той жа час не далучаныя да культуры харавога спявання.

НА БЕЛАРУСІ сёння багата дзіцячых калектываў, у тым ліку ёсць і хоры хлопчыкаў. Але я ніколі ў нас не чуў дыскантэнавага спявання, у шмат разоў ярчэйшага за жаночае сапрадна (невпадкова ж дысканты былі ў вялікай пашане і захоўваліся ў хорах некалі доўгі час). Думаю, прычына тут адна: настаўнікі! Дзе знайсці настаўніка? Тая школа, якую прайшоў наш выдатны дырыжор Віктар Роўда (як, дарэчы, і Р. Шчадрын, і А. Фляркоўскі, і І. Жураўленка), была ў хоры хлопчыкаў пры знакамітай калэзе А. Свешнікава. Ну, а хто ж з сённяшніх настаўнікаў валодае сакрэтамі вакальнага харавога выхавання, хлапчукавага спявання? Ніхто! Дый адкуль ведаць ім гэтыя сакрэты? Вось некалі мне давялося сустракацца са старым інтэлігентам, загадчыкам кафедры руху Ленінградскага дзяржаўнага інстытута тэатра, музыкі і кіно Іванам

Віктарам Роўдам, хор гэты зрабіўся сапраўднай акадэміяй спеваў, чыё высокае мастацтва вартасць і высокіх слоў.

З чаго складаецца гэтае мастацтва?

У хоры — бліскучыя тэнары (мая любоў да іх вымушае пачаць менавіта з іх), гоўжы сапрана, якія не дазваляюць сабе «крычаць», мяккія альты і глыбокія пранікнёныя басы. Вось гэтак падобраны і навучаны гэты калектыву. Ніхто іншы не можа, як Роўда, прачытаць слова эмацыянальна, натхнёна, і ніхто так не можа адцяніць у музыцы сэнс слова, як ён. Значнасць В. Роўды як творчай асобы — яркай, нестандартнай, надзвычай багатым талентам — надзвычай вялікая, і мала каго можна сёння паставіць з ім побач. Выкананне «Пушкінскага вянка» Г. Свірыдава — паверджанне таго. Нядаўна і Вялікі хор Цэнтральнага тэлебачання пад кіраўніцтвам Л. Ермаковай выканаў гэты харавы шэдэўр. Дык вось — у мяне склалася ўражанне, што калі б не было, скажам, прэм'еры ў канцэрце Маскоўскага камернага хору пад кіраўніцтвам У. Мініна, а потым — у канцэрце хору В. Роўды, дык пра свірыдаўскі «Пушкінскі вянкі» пад уражаннем ад выканання калектыву ЦТ можна было б падумаць як пра сярэдні твор. Выканаўчае мастацтва пачынаецца з асобы, здатнай спачатку навучыць рамяству, а потым давесці рамя-

ство да майстэрства і мастацкай дасканаласці.

Цікава, што В. Роўда спявае са сваім хорам розную музыку: старую і новую. І чым больш у яго праблем у выкананні, тым больш азарту ў працы над якасцю. Асабіста я ўдзячны В. Роўду за цудоўнае выкананне маіх больш чым пяцідзясяці твораў — і гэта пры яго найстражэйшай патрабавальнасці, бязлітнасці крытыцы, нарэшце, адборы. А выкананне сімфоніі «Памяць Зямлі» і «Полацкія пісьменны»... Яны былі настолькі дакладна праспяваныя хорам, настолькі эмацыянальна, што, па сутнасці, В. Роўда і ягоны хор, поруч з дырыжорам М. Казінцом, зрабіліся сааўтарамі твораў, г.зн. мастацкае ўвасабленне сімфоніі дасягнула найвышэйшага ўзроўню. Так, так: вярта называць рэчы сваімі імёнамі. Тут я міжволі ўспамінаю верш Ніла Гілевіча, прысвечаны Віктару Роўду і ягонай творчасці. Мастацтва музыканта натхніла паэта ў дзень святкавання 1000-годдзя хрышчэння Русі. Так, узвышанае спяванне хору — вынік каласальнай дзейнасці менавіта аднаго чалавека — Майстра, Музыканта.

Беларусі пашанцавала: у нас ёсць В. Роўда. Але ж... дзе іншы роўды? Хто апроч яго навучыць і пакажа, як трэба спяваць, якім чынам данесці сэнс і мастацкую задуму твора? Бо праспяваць чысценька яшчэ не значыць стварыць хор. І не вярта бляцць паняцце «энтузіязм» з талентам выканаўцы. Сёння многія кіраўнікі са сваімі калектывамі імкнуцца асвоіць шэдэўры сусветнай класікі — рускай, заходнеўрапейскай. Аднак нельга кіравацца толькі жаданнем, трэба зыходзіць з магчымасцяў! Інакш паўтарыцца гісторыя з хорам Л. Захлеўнага... Музыка шмат страчвае ад недасканалыга выканання, а яшчэ больш страчвае слухач, калі не зразумеў сэнс твора. Не зразумеўшы, адмаўляе яго. А гэта ўжо сур'езная страта. Я ўжо не кажу пра недасканалую музыку, акая ў пасрэдным выкананні робіцца зусім нягоднай для ўспрымання. Усё гэта адмоўна адбіваецца і на аўтары, і на слухача. Ды і на мастацтва ў цэлым.

НЕ МАГУ не сказаць і пра ўласна кампазітарскае рамяство. У большасці выпадкаў да харавога твора кампазітары ставяцца не як да партытуры, а як да перадавання з фартэпіяна на чалавечы голас — што хавае ці збядняе цудоўныя якасці хору. Страта тэмбральнасці — вось асноўны недахоп большасці сучасных харавых твораў. Нярэдка і самі кіраўнікі калектываў робяць змены ў ноты: «перадаюць» вярхі тэнараў альтам, спяваючыся пазбавіцца нязручных месцаў, спрошч-

ваюць, зроўніваюць гучнасць і тым самым робяць мастацкую падмену. А інакш — адмаўляюцца спяваць. Вось і паўстае пытанне: а ці хор гэта — у спрошчаным выглядзе? Невпадкова ж, што большасць так званых хораў (з-за складанасці?) не п'яе С. Рахманінава, С. Танеева, Г. Свірыдава, Э. Торміса...

У той жа час харавыя калектывы Эстоніі, як вядома, з поспехам выконваюць творы названых аўтараў. Тамтэйшыя «непрафесійныя» калектывы не задумваюцца над праблемамі строю, інтанацыі, так званай нязручнасці, і натуральна, што кампазітары, ствараючы арыгінальныя хоры, не абмяжоўваюць сваю фантазію.

Затое ўспомнім, які бедны матэрыял атрымліваюць у масе сваёй дзіцячыя хоры! Пераважна гэта тыповая песенная партытура ў акордавым складзе, песенная мелодыка... Плясканне ў ладкі, ківанні або прытопанні не аздабляюць, а збядняюць музыку, змест якой і так выказаны толькі ў верхнім голасе. У Мінску высокую вартасць мае, бадай, хор Рэспубліканскай школы-інтэрната па музыцы і выяўленчым мастацтвах імя І. Ахрэмчыка, бо ён грунтуецца на тэмбральнасці. У астатніх выпадках мы маем справу са своеасаблівай піянолай — механічным піяніна, дзе няма жывога натуральнага спеву, а гукавыя адценні пазначаныя фармальнай беспамылковасцю. Такое выкананне нагадвае гуказапіс у студыі, дзе ўсё выконваецца правільна і чысценька, ды ў выкананні няма галоўнага — няма душы, музыкі.

Пра ўсё гэта я гавару без паўтонаў, каб не глуміць галаву двухсэнсоўнымі намёкамі. Мяне непакоіць і назапашванне ў сучасным выканаўчым мастацтве зусім дылетанцкай энергіі, непатрэбнай для слухача і для аўтараў. І вось тут паўстае ўвачавідкі волатаўскага постаць Віктара Роўды, якая факусіруе ў сабе музычны культуру, прафесіяналізм і высокую мастацкасць. Міжволі захапляешся ягоным майстэрствам, умением падтрымаць нават іскру таленавітага, патрабавача ад кампазітара самага элементарнага — выканання законаў харавога пісьма і даводзіць гэтыя законы да ўзроўню мастацтва. Калі мы, кампазітары, прыносім творы ў Хор Беларускага тэлебачання і радыё прафесару Віктару Роўду, мы не можам не ведаць, што перад намі Мастак, творца харавой музыкі.

Андрэй МДЗІВАНІ.

«ЛІМ» ПАВЕДАМЛЯЕ

Вечары ў Сансусі

Колькі канцэртаў у парках сыграў за гады свайго існавання Дзяржаўны камерны аркестр БССР — не пералічыць! Ды таго яшчэ не было. Па запрашэнні арганітэта ХХХІІ паркавага фестывалю ў Патсдаме і пры актыўным удзеле Генеральнага консулята ГДР у Мінску (асабліва хацелася б адзначыць консула Ханне Лорэ Трынгс) наш аркестр выехаў у ГДР для ўдзелу ў гэтым незвычайным музычным свяце.

Фестываль традыцыйны, адбываецца на працягу 10 дзён у чэрвені. Склад удзельнікаў досыць прадстаўнічы. Сёння ім былі, апроч беларускіх музыкантаў, камерныя аркестры з Румыніі, Балгарыі, ГДР, клавесніст К. Брызі з Італіі, духавы квінтэт з ФРГ, сімфанічны аркестры з ГДР, некалькі харавых калектываў і шмат малых камерных ансамбляў. Канцэрты фестывалю адбываюцца ў цудоўных палацах парку Сансусі пры вялікім прытоку публікі.

Наш канцэрт быў у тэатры Новага Палаца, пабудаванага ў XVIII стагоддзі. Тэатр маленькі, цалкам зроблены з дрэва, аздаблены вытанчанай разьбою. Як нам казалі, у ім бывае ўсяго некалькі канцэртаў на

год. Ігралі мы з дырыжорам А. Палліччам, у першым аддзяленні — творы А. Вівальды, Д. Пэргалезі, Г. Гендэль, П. Альхімовіча, у другім — «Серенаду для струннага аркестра» П. Чайкоўскага. Канцэрт прайшоў з вялікім поспехам і скончыўся для нас сюрпрызам: адыграўшы праграму, мы раптам пачулі, акрамя апладысмантаў, яшчэ нейкі гучны незразумелы грукат у зале. Папыталі ў перакладчыкаў, што здарылася. Аназлася, тамтэйшая публіка гэтым чынам выказвае сваё захапленне — тупае нагамі па драўлянай падлозе.

Прыемна было іграць для такой публікі — вытанчанай і добразычлівай, і аркестр з задавальненнем іграў на «біс», хоць, як высветлілася, гэта тут не прынята. Публіка ж наша адступленне ад правілаў упадобала.

Пасля канцэрта мэр Патсдама і арганізатары фестывалю наладзілі прыём у гонар нашага калектыву. На прыёме гаспадары выказалі пажаданне яшчэ раз запрасіць наш аркестр на паркавы фестываль у Сансусі. Наступным днём мы гулялі па гэтым цудоўным парку, які

можна параўнаць з Петрадварцом, дзівіліся на парковую скульптуру і садовую архітэктур. А ўвечары наведлі канцэрты фестывалю.

Апрача Патсдама, Дзяржаўны камерны аркестр БССР даў два канцэрты ў гарадах Найрун і Ютэборг. Вярнуўшыся ў Мінск поўныя яркіх уражанняў, мы вырасылі і ў нашым горадзе наладзіць паркавы канцэрт.

Прэм'ера трансляцыі

Трэці год Беларускае радыё вядзе перадачы пад рубрыкай «Сёння ў оперным тэатры». Адметнасць іх у тым, што спектаклі бягучага рэпертуару не пасрэдна з залы Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР перадаюцца ў «жывы» эфір. Своеасаблівы эфект прысутнасці ствараюць аб'ёмнае гучанне (трансляцыі вядуцца па стэрэа-вяхчэнні) і камертарый пастаянных вядучых Л. Шпілявой і А. Сцепанцова.

Новая форма работы музычнай рэдакцыі радыё з'явілася пасля таго, як у ДАВТ БССР быў абсталяваны трансляцыйны пульта. Дзякуючы гэтаму каментары перад пачаткам дзеі і ў антрактах знаёміць слухачоў са сцэнічнай гісторыяй і зместам оперы, расказваюць пра

і вось выступілі на свяце горада — у купалаўсім парку, і асабліва адметны канцэрт адбыўся ў Цэнтральным батанічным садзе. Хочам зрабіць такія канцэрты ў летнія месяцы традыцыйнымі — накітал «Вечаровых серенад» для гасцей сталіцы і мінскіх аматараў камернай музыкі.

А. МІЛЬТО,
артыст аркестра.

ДЗІЦЯЧЫ ФЕСТИВАЛЬ НА ЯДРАНЕ

У югаслаўскім горадзе Шыбенік, што на беразе Адрыятычнага мора, адбыўся ХХІХ дзіцячы фестываль. Ён праходзіў пад эгідай ЮНЕСКА. У фестываль прынялі ўдзел прадстаўнікі СССР, ЧССР, ВНР, НРБ, а таксама Італіі, Англіі, ФРГ і іншых краін. У рамках культурнай праграмы была разгорнута выстаўка кніг для дзяцей.

Вялікую увагу прыцягнулі кнігі, выпушчаныя выдавецтвам «Юнацтва», якое на выстаўцы прадставіла яго дырэктар В. Лукша. Маленькія чытачы, гаспадары і госці фестывалю адначалі высокую культуру кнігадрукавання ў нашай рэспубліцы, правілі цінаўнасць да кніг Я. Купалы, К. Крапівы, М. Танка, Беларускага фальклору, выданых на замежных мовах.

Т. САБЕНКА,
старшы рэдактар
галоўнай рэдакцыі
выдавцтва «Юнацтва».

Надзея застаецца...

Польскі партрэт у Мінску

У Дзяржаўным мастацкім музеі БССР у рамках Дзён ПНР у СССР праходзіла выстаўка «Сучасны польскі партрэт і аўтапартрэт. 1944—1988». Вялікая экспазіцыя прыехала з горада Радама, бюро мастацкіх выставаў якога спецыялізуецца на мецэнацтве, падтрымцы і развіцці жанру партрэта. Радамскае Бюро нават праводзіць міжнародныя трыенале партрэта. Між іншым, супрацоўнікі бюро Э. Пажыньска-Ельска і А. Ельскі запрашаюць беларускіх жывапісцаў і графікаў прыняць удзел у V трыенале «Радам-90» (творы прымаюцца да лістапада 1989 г., не пазней).

Цяпер звернемся да выстаўкі. Калі б гэты агляд пісаўся ў часы вульгарна-сацыялагічнага аналізу мастацтва, то трэба было б абавязкова адзначыць, што радамскае экспазіцыя прадстаўляе шырокую карціну польскага грамадства: рабочыя і чародная інтэлігенцыя, кааператывныя сяляне, мастакі і пенсіянеры... Можна, такі метады адлюстраванні бы частку рэалістычнасці, але трэба дзеля аб'ектыўнасці дадаць «бомжаў» і фарцоўшчыкаў, прастытутак і дэкаваных элементаў. Шырокая карціна атрымалася «аж надта» стракатай і супярэчлівай. Аматыры аднадушнасці і беспроблемнасці застануцца, безумоўна, незадаволенымі: гэта ж які прыклад моладзі, што і без таго рвецца на свет божы з храмаў аўтарытарнасці.

А пачынаецца выстаўка так ціхенька, з такой знаёмай акадэмічнай статыкі мастацтва 40—

50-х гадоў. Цягляр з аптымістычнай усмешкай б'е цагліну малатком, мастак з гонарам назірае сябе ў аўтапартрэце. Кожная шрубка на сваім месцы, кожны займаецца сваёй справай. Ды і Катавіцэ называлася тады Сталінаградом.

Але і за «жалезнымі заслонамі» не згасла творчае жыццё, не на пустую глебу прарываліся светлыя плыні. Польскі народ не хацеў забыцца, што ягонае мастацтва — частка агульнаеўрапейскай культуры. Калі ў нас толькі нядаўна знялі кляймо праклёну з «буржуазных ізмаў», то польскае мастацтвазнаўства нядаўна хварэла на прапагандысцкую ліхаманку.

Каларыстычныя эксперыменты К. Буцкага, Е. Тухжэўскага, Б. Еншэр, З. Пранашкі пазбавілі польскі партрэт спакойнага існавання. Сама экспазіцыя на ўчастку 50—60-х гадоў зазіхацела фарбамі, злучанымі ў смелыя гамы. Колер у гэтых творах не самамэта, а носьбіт эмоцый, перажыванняў, адлюстраванне тэмпераменту і характару.

Ідзём далей. А галоўнае наперадзе. Польскае партрэтнае мастацтва за апошніе дваццацігоддзе зрабіла такі рывок, што, назіраючы ягоныя вынікі, губляеш раўнавагу. Здаецца, парушаны ўсе законы іерархіі жанраў, класічны вобраз партрэта. Многія з гэтых твораў у столькі партрэт мадэлі, колькі настойлівае, часта экстравагантнае самавыказванне мастака на чалавечым матэрыяле партрэтэмага. Аўтапартрэт жа — не столькі саманазіранне (шмат абліччаў, зацягнутых цемрай, адвер-

нутых убок), колькі праекцыя вострых светапоглядных праблем на сябе і сваё аўтапартрэтнае наваколле. Галоўнае ўражанне ад большасці карцін — нераўнадушнасць творцаў, незамкнёнасць у сценах майстэрні.

Адной партрэтнай кампазіцыі С. Мазусю паказалася мала. Дыптых, прысвечаны С. Гаеўскаму, дэманструе побач з тварам і патыліцу. Можна, аўтар правакуе гледача? Што ж, ён мае на гэта права.

Я даўно ўжо сачу за творчасцю А. Гюнтнер. Сюррэалістычныя партрэты мастацкі не гледзяцца другаснымі ў рэчышчы творчасці вялікага бельгіяца Р. Магрыта. Жаночая грацыя, выпанчанасць форм становяцца ў іх галоўнымі. А побач з імі эфектыўныя салонныя пастэлі Я. Саламона. І гэта не апошняе нечаканасць экспазіцыі.

«Аўтапартрэт — хрышчэнне» Е. Алекска, аўтапартрэтны трыпціх К. Яцкоўскага ў выглядзе вогненна-чырвоных масак, самаздэклявы аўтапартрэт П. Ласіка — экстраэмальныя пункты экспазіцыйнага шэрагу. А для нашага гледача будзе шмат такіх экстрэм.

Напрыклад, істэрычна-крыклівы, чырвона-чорны квадрыпціх (якая цяга да шматкампазіцыйнасці!) Я. Маліка, узнікаючы ў цяжкім паветры абліччы героя Р. Келтыка, чалавека-манекен А. Жылікі... Складваецца нават уражанне, што мастакі часцей за ўсё пікуюць уніз. Што рамантычныя вышыні жыцця не вабяць іх.

Сацыяльны крытыцызм, а можа, жорсткае канстатацыі духоўнага крызісу ў партрэтнай кампазіцыі А. Навацкага, дзе аблічча зарастае джынсавай тканінай, а на цэле выступаюць рэкламныя «лэйбы»... Або ў творах М. Каліноўскага, дзе мастак пакідае нас сам-насам з наркатычным кашмарам...

І ўсё ж застаецца надзея, што прыгажосць уратуе свет.

Валерый БУЙВАЛ.

Захавальніца матуліных песень

ДА 125-годдзя з дня нараджэння Е. М. ГАРЭЦКАЙ

Не, гэтага звання ёй не давалася пастановай улады, не выпісвалася спецыяльнае пасведчанне. Яна была народнай спявачкай па прызнанні, душэўным прызначэнні, па сваёй чалавечай і жаночай сутнасці. А яшчэ яна была Маці. Маці сваіх дзяцей. Сыноў. Тых, што сталі гордасцю і сумленнем бедарускага народа. Класікамі ў поўным значэнні гэтага слова. Максім — класік літаратуры. Гаўрыла — класік у навуцы.

Нарадзілася Ефрасінья Міхайлаўна 6 ліпеня 1864 г. на Мсціслаўшчыне ў в. Слаўнае, неўзабаве пасля адмены прыгоннага права. Лёс яе быў такі ж, як і іншых сялянскіх дзяцей таго часу. Была пастушкай, дапамагала маці па гаспадарцы. Вучыцца не было дзе. Засталася непісьменнай, аб чым ужо ў немаладым узросце не раз шкадавала. З дзяцінства чула песні старэйшых, сама спявала. Калі пыталася, як навучылася песням, шчыра адказвала: «Я і сама не ведаю, калі ім навучылася».

Неўпрыкмет надыйшлі гады дзяцтва. У кароткія перадышкі паміж нялёгкай працай спявала з сяброўкамі, завівала вянкі. А потым стала жонкай Івана Гарэцкага ў суседняй вёсцы Малая Багацькаўка.

Не часта выпадала радасць. Затое клопатаў не адабрацца. Хутка павялічвалася сям'я: Іван, Максім, Парфір, Гаўрыла, Ганна. Кожнага трэба дагледзець, парупіцца, каб і апануты былі, і накормлены. Яшчэ двое намерлі малымі. З горасцю не раз успамінала тых хлопчыкаў. Дзецям аздавалася асноўна ўвага. У канцы жыцця з выключнай цэльнай успамінаў Гаўрыла Іванавіч пра «матчыну ласку».

Доўгімі зімовымі вечарамі прала прылучыцца. Адначасова расказвала дзецям пра прыгон, падзеі пасля прыгону, пра здзекі паноў, бойкі сялян з казакімі і стражніцкамі, пра падзеі 1905 г. — тое, што чула ад старэйшых, што бачыла і чула сама. А яшчэ ведала народныя абрады, адчувала характар і прыгажосць прыроды. Зноў Гаўрыла Іванавіч успомніць дні маленства: «Мама, маладая, прыгожая, шые і пяе». Часцей гучалі песні сумныя. Але чулі дзеці і веселыя.

Былі не частыя хвіліны радасці. Радавалася, што Максім паспяхова вучыцца — у Вольшы, затым у Горках. На канікулы ён з каморніцка-агранічнага вучылішча прыходзіў дамоў за 33 кіламетры. Яшчэ тады запісваў матчыныя песні, казкі, апавяданні. Неўзабаве пайшоў на свой хлеб. Затым вучыліся меншанькія — Гаўрык і Ганна.

Потым з'явілася трывога за сына, што пайшоў на фронт і быў цяжка паранены. Толькі пасля доўгага лячэння прыехаў у вёску. У гады рэвалюцыі і грамадзянскай вайны неспакойна было ў павеце. І зноў трывожылася за сыноў, асабліва за Максіма, які воляй лёсу апынуўся за мяжой.

А калі, здавалася, жыццё пачало наладжвацца, сям'ю напаткала трагедыя: у Маскве пад трамвай трапіла 20-гадовая Ганна, студэнтка, адзіная дачка ў сям'і і агульная любіміца. Прыбітая горам, разглядзала маці фотаздымкі дачкі ў труне ты прыскакала да сэрца жменьку валасоў, дасланых Гаўрылам. Заглушала боль размовамі, працай, малітвамі. Часта спілася дачка, здаровая, жыццяродная.

Нарэшце Максім пасяліўся ў Мінску. Штогод наведвала яго, ганарылася сынам — пісьменнікам, вучоным. Толькі не рубцавалася рана па Ганне. Успамінала кожны яе крок, тое, як запісвала яна матчыныя песні. Тройчы вазіў яе Максім у Маскву. З невёмным горама стаяла ля дарагой магілы.

У 1925 г. запісы мелодый яе песень спрабавалі рабіць А. Грыневіч і В. Шашалевіч. Але ў іх не атрымлівалася. А лютым дваццаць мелодый запісаў М. Аладаў, некаторыя з запісаных песень уключыў у свой квінтэт. Кампазітар А. Ягораў у канцы года паклаў на ноты 126 песень. Яна спявала цэлымі гадзінамі, не раз паўтарала мелодыю. Ад яе навучыўся спяваць унучак Лёня, ды так, што з яго дапамогай А. Ягораў дапрацаваў рад песень. Кампазітар нават прапаноўваў паехаць з песнямі па рэспубліцы. Але яна турбавалася пра гаспадарку ў вёсцы. Ды і сын не рэкамендаваў ехаць.

Неўзабаве Максім пераехаў на працу ў Горкі, бліжэй да бацькоўскай хаты. Маці не раз яго тут наведвала, радавалася ўнучкам, расказвала ім казкі, пра жыццё вяскоўцаў. У сям'і Гарэцкіх існаваў цвёрды звычай узаемадапамогі. Сыны дасылалі ці прывозілі грошай бацькам. Хутка Максім прывёз кніжку, у якой змясціў больш чым 300 запісаных ад маці песень з нотамі А. Ягорава. Узрушаная, трымала яна ў натруджаных руках кніжку са сваім партрэтам. Калі крыху падракла ўнучка Галя, бабуля прасіла яе пачытаць сынавыя кнігі. Уважліва слухала, наракаючы на сваю непісьменнасць. Максім кожнае лета прыязджаў у Багацькаўку. У 1927 г. правёў першае ў сваёй вёсцы радыё, і маці праз навушнікі слухала далёкія галасы.

1930 год прынёс новыя няшчасці. Беспадстаўна абвінавачаных у нацдэмаўшчыне сыноў выслалі за межы Беларусі. Маці ўсяляк старалася падтрымаць асірацелыя сем'і сыноў і іх саміх. Везла прадукты ўнучкам у Мінск, збірала пасылкі на поўнач і ў Вятку. Максіму дасылала цэлыя рэчы, а таксама сухары, муку, часнок, мёд. Летам даглядала ў вёсцы ўнучкаў. І зноў убівалася: каб была пісьменнай, напісала б сынам вестачку пра сябе.

Усё менш заставалася сілы. А сялянскае жыццё перадычу не давала. Трэба цягаць чыгуны з паранкай у печ і з печы, цэбры, кошыкі. І памёрла, надарваўшыся на працы: падняла з пограба цяжкі кош з бульбай. Не давялося развітацца з сынамі. А апошнія думкі былі пра іх. На пачатку сакавіка 1935 г. сваякі, суседзі праводзілі Ефрасіньню Міхайлаўну ў апошні шлях.

Нам засталася яе багатая спадчына — песні. Зборнік «Народныя песні з мелодыямі» здзіўляе глыбінёй зместу, дасканаласцю формы твораў, шырынёй тэматыкі. Тут песні вясельныя, радзінныя, веснавыя, жніўныя, восеніскія, талочныя, зімовыя, дзіцячыя. Яны сведчаць аб паэтычнасці душы іх выканаўцаў, яе таленавітасці.

Мінула 125 гадоў з дня нараджэння Ефрасіньні Міхайлаўны. Яе песні ўвайшлі ў скарбніцу беларускай духоўнай культуры. Яны гучаць па радыё, змешчаны ў тамах кніг беларускай народнай творчасці, да іх пастаянна звяртаюцца вучоныя — фалькларысты і музыкантаў.

Георгій ЮРЧАНКА.

ЯКІМ БУДЗЕШ, МІНСК?

3 прэс-канферэнцыі ў гарвыканкоме

Яшчэ зусім нядаўна мы не хавалі радасці, даведаўшыся, што ў Мінску ўзводзіцца новы завод ці фабрыка. Ганарымся — сталіца рэспублікі гатова дагнаць, а то і перагнаць самяя буйныя прамысловыя цэнтры краіны. Віталі з'яўленне спатку мільёнага, а потым і паўтарамільёнага жытара...

Гучала бадзёрае песня «Мой горад — герой-патрыёт», а беларуская сталіца тым часам усё ніяк не магла развітацца з пабудовамі барачнага тыпу. У «вечназялёным» Мінску штогод вынідаецца на кожнага жытара 100 кілаграмаў шнодных рэчываў. Трэба пабудоваць больш за 120 тысяч кватэр — такая чарга сёння ў Мінску на жыллё. Але ж не трэба забываць, што кожны год насельніцтва горада павялічваецца недзе на 35—36 тысяч чалавек. З іх так званы «механічны прырост» — налі 20 тысяч чалавек. Кіраўнікі асобных прадпрыемстваў лічаць за лепшае прыцягваць рабочую сілу ці з вёскі, ці з іншых гарадоў. Для параўнання: штогод у горадзе будуюцца 17 тысяч кватэр...

Гэтыя і многія іншыя лічбы прагучалі на чарговай прэс-канферэнцыі па пытаннях удасканалення праграмы падрядных работ Галоўмінскабуда на 1990 год і наступных гады, праведзенай Мінгарвыканкомам.

Прызнацца, сама назва прэс-канферэнцыі не давала пад-

стаў-спадзявацца, што размова на ёй выйдзе за рамкі традыцыйных «паляпшэнняў», «звыкананняў», «датэрміновых узвядзенняў». Аднак, як высветлілася, не ў назве справа. І вядучы прэс-канферэнцыі старшыня Мінгарвыканкома У. Міхасёў, і яго намеснікі Р. Цішкewіч і М. Макаед, а таксама начальнік Галоўмінскабуда В. Чычурын і начальнік Галоўмінскаархітэктуры Я. Кавалеўскі прыняццова гаварылі аб тым, што трэба зрабіць у бліжэйшы час, каб першаступенная ўвага надавалася аб'ектам сацыяльнага прызначэння.

Прызнанне складанасці становішча, у якім апынуўся горад, ужо само па сабе сумленна. Але, будзем шчырымі, бывала і так, што многае прызнавалася, але нічога не рабілася. Цяпер пазіцыя гарадскіх улад іншая. У. Міхасёў, ды і іншыя, хто выступаў у час сустрэчы, звярталіся да журналістаў — умяшачца, дапамагчы, каб, напрыклад, завод імя Вавілава не ўзводзіў гальванічны цэх. Гэта ж ля самага парку імя Чэлюскінцаў, аднаго з галоўных мінскіх зялёных масіваў!

Прысутныя запыталіся, а

якая пазіцыя наконт гэтай будоўлі народнага дэпутата СССР Я. Кавалеўскага? Галоўны архітэктар горада адказаў шчыра: «Я буду катэгарычна супраць. Калі патрэбна, зраблю адпаведнае дэпутацкае запытанне!» Будзем спадзявацца, што гальванічны цэх усё ж не ўдасца «пасадыць» ледзь не ў самім парку. Гэтаксама будзем спадзявацца, што будзе закрыта і ліцейка заводу імя С. М. Кірава (такое рашэнне ўжо ёсць).

Яшчэ некалькі лічбаў. Калі раней аб'екты сацыяльнага прызначэння ў гадавым плане будаўніцтва займалі толькі 30 працэнтаў, дык у 1990 — 80. У параўнанні з мінулымі годам прырост складае 20 працэнтаў. Канечне ж, нямаю. Ведаем, як даводзіцца кройць-перакрываць бюджэт, каб не ўпусціць з полю зроку найбольш важных аб'екты.

Як быццам на 1990 год усё ўлічана. Але знаёмішыся з праграмай падрядных работ, якая загадзя была разрадавана кожнаму ўдзельніку сустрэчы, і бачыш, што сярод аб'ектаў, якія падлягаюць у наступным годзе кансервацыі, — канцэртная студыя Дзяржтэатрадэя БССР, прыбудова да Дзяржаўнага мастацкага музея БССР; не будзе распачата і будаўніцтва новага вучэбнага корпуса Мінскага інстытута культуры.

Праўда, дакументы гэтыя — пакуль што праект...

НАШ КАР.

РЭАБІЛІТАВАННЫЯ ГІСТОРЫЯЙ

70-годдзю Галоўнага палітычнага Упраўлення Савецкай Арміі і Ваенна-Марскога Флоту абліжэтка часопіса «Советский воин» прысвяціла спецыяльную кніжку «Рэабілітаваныя гісторыяй».

Нарысы, змешчаныя ў ёй, расказваюць пра першых начальнікаў упраўлення, якія ў гады сталінізму былі рэпрэсаваны.

Сярод іх Ян Барысавіч Гамарнік — вядомы партыйны і савецкі дзеяч, жыццё якога звязана і з беларускай зямлёй. Яго воблік паўстае з нарыса А. Янубоўскага «Выбар Яна Гамарніка».

Е. ДРОМІН.

Усе гэтыя песні я добра памятаю з маленства. Іх сьпявалі дзяўчаты і жанчыны на сёмуху ў белым гаі, дзе завівалі на бярозах вянкi і падзілі карагоды; яны гучалі на сенакосным лузе і на жніўным полі, займалі ганаровае месца ў застоллі на вяселлі. Іх сьпявалі мая маці-сялянкі і сястра-настаўніца. А потым гэтыя песні я пачуў у выкананні хору, які прыехаў у маю родную вёску Недзведзь з нашага райцэнтра Клімавічы. Тады ж я ўпершы-

Я слухаў песню, і мне здавалася, што яна напісана менавіта пра нашы мясціны. А калі палілася песня «Есць у полі гры дарожкі», то мне, школьніку, успомнілася нядаўна прачытанае тургенеўскае апавяданне «Спевакі». Праўда, там была песня «Не адна дарожанька ў полі пралягала» і сьпяваў яе мужчына Яшка Турак, а на сцэне вясковага клуба гучаў крынічны голас Раісы Лаўрыненкі (тады Гулаковай). Але мне здавалася, што менавіта

З таго першага памятнага канцэрта і пачалося жыццё Клімавіцкага народнага хору і творчая дзейнасць яго, Леаніда Ячнёва — збіральніка фальклору, кампазітара. Пасля дэмабілізацыі з арміі, дзе Ячнёў працаваў у клубе, ён едзе ў горад Масты Гродзенскай вобласці і ўладкоўваецца ў ДOME культуры мастацкім кіраўніком. Але клікалі яго Клімавічы, і Леанід Ячнёў вяртаецца на радзіму. Паступае ў школу рабочай моладзі і адна-



Суладдзе галасоў...

Фота В. БЫСАВА.

чэ праз два гады клімаўчане становяцца лаўрэатамі ў сталіцы рэспублікі.

Салісты хору сталі збіраць мясцовы фальклор. У час канцэртных паездак яны гутарылі з мясцовымі песнінікамі, запісвалі словы цікавых песень, задыктавалі мелодыі. З'явіліся першыя вакальна-харэаграфічныя кампазіцыі «Калгаснае вяселле», «Несцерка ў калгасе». Нарэшце ўдзельнікі хору змянілі даматканія сарафаны і кашулі на сцэнічныя касцюмы.

Ужо тады нарадзіліся калектывы-спадарожнікі Клімавіцкага хору. Ячнёў даволі часта выязджаў з баянам на вечарынкi ў вёскі не толькі для таго, каб запісаць цікавыя народныя творы, але і знаёміўся з пявучымі вяскоўцамі, ствараў харавыя групы. Першым з'явіўся хор у вёсцы Малашавічы. Ён быў нават удзельнікам рэспубліканскага конкурсу і заняў на ім прызавае месца. Дзесяць год звінеда ў раёне і вобласці слава хору вёскі Савінічы, з якім таксама шмат працаваў Леанід Іосіфавіч.

У Маскве, у час выступлення на ВДНГ СССР хору акампанаванаў ансамбль народных інструментаў. Выступленне ў сталіцы было паспяховым. Канцэрт Клімавіцкага народнага хору быў запісаны на Усеса-

юзным радыё, клімаўчане выступалі па тэлебачанні. На ВДНГ артыстам уручылі Ганаровы дыплом і сярэбраны медаль. Сённяшні народны Клімавіцкі хор — гэта не проста выдатны выканаўца песень. У ім працуе агітацыйна-мастацкая брыгада, якая дае 70—80 канцэртаў штогод. Есць у ім харэаграфічная група. Ансамбль народных інструментаў вырас у аркестр і таксама з'яўляецца народным калектывам. Шырокая геаграфія выступленняў хору: ён выступае не толькі ў раёнах Магілёўшчыны, яго канцэрты з вялікім задавальненнем слухалі ў Смаленскай вобласці, у Польскай Народнай Рэспубліцы.

40 песенных гадоў — гэта цэлая гісторыя. Толькі з 1973 года, калі хору было прысвоена званне народнага, ён выканаў больш чым 150 твораў, сярэд якіх беларускія, рускія і украінскія песні.

Выразкі з газет, фатаграфіі, граматы і дыпломы лаўрэатаў усесаюзных, рэспубліканскіх, абласных фестываляў, падпісаныя вядомымі кампазітарамі. Але галоўная з узнагарод — народная любоў да «салаўёў клімавіцкіх».

Іван ПЕХЦЕРАЎ.

III Усесаюзны фестываль народнай творчасці

Клімавіцкія салаўі

так, як тургенеўская, пяшчотна, з нейкім глыбінным светлым сумам, гучала песня ў выкананні Раісы Лаўрыненкі і хору.

40 гадоў мінула з таго часу. Многае набылі вёскі: дамы-катэджы, магутныя трактары і камбайны. Значна багацейшымі сталі калгасныя палі. Але ня мала і страчана. А галоўная страта — зніклі ў вёсках песні. Хор, які стварыў настаўнік, выкладчык матэматыкі сярэдняй школы № 1 Леанід Іосіфавіч Ячнёў, стаў не толькі выканаўцам мясцовых народных песень, але і збіральнікам і захавальнікам.

Мы сядзім з Леанідам Іосіфавічам у ДOME культуры, дзе праводзяцца рэпетыцыі хору, разглядаем фотаальбом. Вось ён, першы хор: бібліятэкар сярэдняй школы № 1 Ганна Канстанцінава, хатняя гаспадыня Аляксандра Гамолка, работніца цырульні Лідзія Конікава, работніца сталовай Валянціна Грыневіч...

— Якія ўсе маладыя і прыгожыя! — уздыхае Л. Ячнёў. — Зняліся пасля першага канцэрта.

часова выкладае матэматыку ў сярэдняй школе № 1. Даведаўшыся, што ў Клімавічах ёсць дом, дзе збіраюцца аматары народнай песні, Ячнёў ідзе туды з баянам, які прыслаў яму з Масквы брат-афіцэр.

— Вось баяніста нам якраз і не хапае, — зашчабяталі дзяўчаты. — Ды такога прыгожага!

— А мне вас не хапае, вельмі даўно. Марыў аб гэтай сустрэчы.

З таго вечара клімаўчане сталі сьпяваць пад баян. Хутка галасісты баян паклікаў спевакоў на сцэну. У горадзе з'явіліся аб'явы наступнага зместу: «У раённым ДOME культуры пачаў працаваць хор народнай песні. Запрашаем у яго ўсіх жадаючых».

Жадаючых было шмат: і вась першы канцэрт. Ён усхваляваў усіх, хто быў у глядзельнай зале ў той памятны вечар. А праз некалькі месяцаў малады клімавіцкі хор ужо выступаў на конкурсе ў Магілёве і заняў першае месца. Праз два гады ён удзельнічае ў рэспубліканскім конкурсе, дзе яму прысуджаецца прызавае месца. А яш-

прыклад, М. П. Краўчанка, намеснік старшын райвыканкома. Летась, калі той працаваў яшчэ загадчыкам аддзела культуры, М. Турчанаў прыцягнуў яго разам з тагачасным намеснікам старшын райвыканкома В. Жуком да адміністрацыйнай адказнасці за парушэнне Закона аб ахове помнікаў гісторыі і культуры. У раёне з-за недагляду многія помнікі аказаліся разбуранымі, разрабаванымі. Таго ж Краўчанку ўжо сёлета, як намесніка старшын райвыканкома, Мікалай Пятровіч прыцягнуў да адміністрацыйнай адказнасці за парушэнне заканадаўства аб прадастаўленні грамадзянам жылля.

Канчаткова страціў свой аўтарытэт Турчанаў у вачах прадстаўнікоў бешанковіцкага вышэйшага свету ў час сёлетняй выбарчай кампаніі, калі ён раптам узяў ды прапанаваў сваю асобу для вылучэння кандыдатам у народныя дэпутаты на адным з мясцовых прадпрыемстваў.

— Як толькі гэта стала вядома ў райкоме, — расказвае Мікалай Пятровіч, — мяне выклікалі туды і пачалі сарамачыць, маўляў, як на гэта паглядаць народ, скажучы, што пагнаўся за доўгім рублём... Я не вельмі дасведчаны быў тады ў працэдурны вылучэння, вы ж ведаеце, колькі там было блытаніцы, таму адступіўся, аб чым цяпер шкадую...

Ну, добра, скажа каторы чытач, а што калі б Турчанаў сапраўды стварыў якое-небудзь нефармальнае аб'яднанне, што тут бллагага? Сапраўды, што тут бллагага? Хіба не можа ў Бешанковічах існаваць, скажам, аб'яднанне, мэта якога змагацца за захаванне помнікаў, якія, як мы ўжо гаварылі, тут разбураюцца, расцягваюцца. Такі лёс, напрыклад, напаткаў унікальную драўляную царкву Ка-

занскай багародзіцы ў вёсцы Дарагакунава, ад якой засталася, як кажуць, рожкі ды ножкі... А каму б перашкодзіла, скажам, аб'яднанне па адраджэнні беларускай культуры, мовы? Хіба ў гэтай справе мала ў Бешанковіцкім раёне праблем? Але барані божа выступаць мне ў ролі дарадчыка ў такой тонкай матэрыі, як стварэнне нефармальных грамадскіх арганізацый, аб супрацоўніцтве з якімі, дарчы, гаварыў у сваім дакладзе на 3'ездзе народных дэпутатаў М. С. Гарбачоў. Але мы ўжо бачылі, колькі каштавала чалавеку нерваў адно падазрэнне ў дзейнасці, якая не ўкладваецца ў афіцыйныя рамкі...

Ой, і пільнуюць жа ў Бешанковічах наконт рознага там іншадумства. Узьць хоць бы такі выпадак. Блізкі сябра Турчанава стаматолаг Мікалай Буявец аднойчы зайшоў да старшын пасаляковага Савета Веры Фёдаравічы Цылоты і, зрабіўшы заклапочаны твар, спытаў у яе дазволу на арганізацыю мітыngu. Не паспеў ён выйсці за дзверы, як Вера Фёдаравіча пазвалі ў райаддзел міліцыі, каб папярэдзіць аб маючай адбыцца акцыі, потым, з тым жа ў райком партыі. Было гэта акурат перад Першым мая, і па горадзе папаўзлі чуткі, што першамайскай дэманстрацыі не будзе, а будзе мітынг нейкіх прыежджых нефармалаў. Называлі нават дакладныя лічбы: 100 нефармалаў прыедзе з Віцебска, 50 — з Мінска. Хоць ты ўводзь каменданцкі час.

Пра ўсё гэта палічыў патрэбным сказаць у памянёным вышэй артыкуле першы сакратар райкома А. А. Сіўчыкаў: «Ходзяць усялякія чуткі наконт нейкіх акцый у дзень Першага мая, — пісаў ён. — Сёння я хачу сказаць толькі адно, што да мяне асабіста за дазвалям

на правядзенне розных мерапрыемстваў ніхто не звяртаўся. Калі ж яны будуць ажыццяўляцца без дазволу, то да іх арганізатараў і ўдзельнікаў будзь прымацца законныя меры. Гэта папярэджанне, хоць такога пытання ў раёне пакуль што няма». Характарызуючы патэнацыйных нефармалаў, аўтар далей напісаў, што «Мэта такіх людзей дэстабілізаваць і без таго складаныя жыццёвыя працэсы, каб потым можна было выкарыстаць нас і нашу тэрыторыю, як каланіяльны прыдатак свайго жыцця» (падкрэслена мной.—М. З.). Праўда, А. А. Сіўчыкаў нічога не сказаў, хто і ў чым калонія збіраецца ператварыць Бешанковіцкі раён...

Ну, а што наш жартуінік Буявец? «Быў па справах у пасавецце, а пасля зайшоў да Цылоты, хацелася паглядзець, як яна зрагуе на маё пытанне наконт мітыngu... Але тут такое пачалося! — з неўразуменнем паціскае ён плячамі. — Ведаеце, да нашых сяброў у Бешанковічах прыехалі на сваёй машыне сваякі з Рыгі, нехта ўбачыў латвійскія думары і панеслася — Буявец з Турчанавым трымаюць сувязь з эмісрамі латышкага народнага фронту!

У Бешанковічах пільнасць пэўнага накірунку, відаць, узведзена ў прынцып. Дзіва што, ёсць каму да яе заклікаць, каму падаграваць. І гэтае «ату яго!», накіраванае супраць некаторых прадстаўнікоў мясцовай інтэлігенцыі, мякка кажучы, засмучае. Дзіўна, вельмі дзіўна ў раёне разумеюць перабудову, абвешчаную дэмакратызацыю грамадства, плюралізм думак. Падобна, тут трымаюцца старога прынцыпу: той права, у каго больш правоў...

Тут я і пастаўлю кропку.

Міхась ЗАМСКІ.

Бешанковічы — Віцебск — Мінск.



Л. І. ЯЧНЕЎ.

но ў жыцці ўбачыў і «жывы» баян. На ім іграў высокі стройны хлопец з кучаравым чорным чубам. Пальцы баяніста лёгка даткаліся да бліскучых кнопак на планках — і лілася знаёмая і ў той жа час нібы ўпершыню пачутая мелодыя.

«А ў полі вярба, пад вярбой вада...» — пелі дзяўчаты, апранутыя ў даматканія прыгожыя сукенкі, такія, якія насілі і нашы вяскоўцы на святы.

ПАДАЗРЭННЕ

(Пачатак на стар. 3).

Яшчэ ў верасні 1985 года яму, як следчаму раённай пракуратуры, давялося правяраць некалькі пісьмаў, аўтары якіх абураліся тым, што кіраўнікі раёна (цяпер ужо былыя) незаконна пабудавалі для сябе ў паркавай зоне асабнякі карыснай плошчай 70—80 квадратных метраў кожны. Праверка, якую правёў Турчанаў, выявіла яшчэ і фінансавыя парушэнні, але былому пракурору раёна І. Грабоўскаму названілі з райкома партыі і загадалі спыніць следства.

Я бачыў гэтыя асабнякі — вялізныя мураваныя дамы з падсобнымі памяшканнямі. У адным з іх цяпер жыве першы сакратар райкома А. А. Сіўчыкаў, у другім — старшыня райвыканкома В. С. Кузняцоў. Ля дома А. Сіўчыкава прыцягвае да сябе ўвагу вялізны векавы дуб, чацвёра братаў якога, як мне казалі, былі пры будаўніцтве асабнякоў спілаваны.

Пра «рэзідэнцыю» ў парку заўважыў я размову ў кабінце старшын райвыканкома.

— А мы — што, мы не будавалі, гэта ўсё рабілася да нас, — нібы падкрэсліваючы сваё алібі, гаварыў Валерый Сцяпанавіч. — І са злочына дадаў: — Надакучыла пра ўсё гэта слухаць! Мне ў Мінску высокае начальства паабяцала, што газетам будзе забаронена пісаць пра тыя злашчасныя асабнякі. — Зрабіўшы паўзу, Валерый Сцяпанавіч, уздыхнуўшы, спытаў: — Цікава, а дзе мне, павашаму, жыць?

...Мікалай Пятровіч даў мне

папку з дакументамі, якія тычыліся гісторыі з будаўніцтвам у парку. Перагарнуўшы некалькі старонак, выцягнуў два вялікія аркушы шчыльнай паперы, спісаных сінім фламасцерам. Чытаю: «Выкарыстоўваючы службовае становішча, грамадзяне А. Шалуха, першы сакратар РК КПБ, і М. Чарных, старшыня райвыканкома, нахабна захапілі ў вучняў прышкольны ўчастак, размешчаны ў парку, і пабудавалі там свае асабнякі. Смела і рашуча будзем выкрываць кіраўнікоў, якія злоўжываюць уладай...» «Дацзыбао», як іх назваў Турчанаў, былі вывешаны першага верасня 1985 года на дзвярах дзвюх сярэдніх школ і выклікалі ў гарадку шмат размоў. Пачалі шукаць аўтара (лістоўка была ананімная). Падключыўся да гэтай справы ўпаўнаважаны КДБ, які хутка па почырку знайшоў «злачынцу». Ён аказаўся мясцовым мастак Эдуард Станкевіч, на якога завялі справу. Бедалазе пашанцавала — у турму яго не пасадзілі, але пракурорам яму была выказана Перасцярога аб недапушчальнасці парушэння закона 128-129 Крымінальнага кодэксу БССР (аб зьніжэнні і паклёпе). З дзіўным пачуццём чытаў фармулёўку Перасцярогі: «Без наяўнасці падстаў распаўсюджаў у пісьмовым выглядзе ананімныя, зняважлівыя выказванні па адрасе партыйных і савецкіх кіраўнікоў раёна».

Думаю, што і сёння не вельмі вялікай любоўю да Турчанава гараць некаторыя работнікі райкома і райвыканкома. На-

* Нарэшце трапіўся нам комплекс, ды не абы які, а Бела-вежскі ў Камянецкім раёне на 108 тысяч адкормачных свіней, сцёкі з якога ў рэкі не спускаюцца.

— Вось вам, калі ласка, экалагічна чысты комплекс. Значыць дасягнуць гэтага можна паўсюль, калі па-гаспадарску весці справы, — аж свяціўся ад радасці Касцючок. Ён, высокая ўзняўшы галаву, гогалям хадзіў па комплексу і хваліў усё, што траплялася на вочы.

Так, тут сапраўды спуску сцёкаў у раку не было. На комплексе мы нічога недарэчнага, нават пры самым прызірлівым аглядзе, не знайшлі. Агледзелі палі арашэння, і там нічога такога не кінулася ў вочы. Толькі работнікі свінакомплексу скардзіліся, што палёў арашэння мала. Ім адвалі 1500 гектараў, але амаль трэцюю частку, па загадзе РАПА, засяваюць збожжам. Для большай экалагічнай устойлівасці навакольнага асяроддзя пад палі арашэння такому комплексу трэба мець не менш чым 3,5 тысячы гектараў. Цэлая гаспадарка!

Усё ішло нармальна, пакуль мы не звярнуліся да жыхароў навакольных вёсак. Пасыпаліся скаргі і просьбы спыніць работу свінакомплексу. Яны назвалі яго д'ябальскім спараджэннем, горшым за чарнобыльскую аварыю. Ён атручвае ім жыццё, асабліва шкодзіць здароўю дзяцей.

Справа ў тым, што вадкі гной, якога за год набіраецца звыш мільёна тон, уносіцца пад травы на палях арашэння палівавальнымі машынамі «Валжанка», якія распыляюць вадкі гной у паветры на дробныя кропелькі. Нават лёгкі ветрык разносіць іх кіламетраў на пяць навокал. Гэта смрадзючая імжа часта свенціць навакольныя палі, сады, вёскі — усё жывое. Апроч таго, свінакомплекс выкідае ў паветра за суткі паўтары тоны аміяку! «Водар» комплексу адчуваецца за некалькі кіламетраў.

Раённая санэпідэстанцыя адзначыла наяўнасць нітрату звыш дапушчальнай нормы ў глебе, грунтовых водах, студнях у раслінах. Накапленне іх штогод, ад унясення ў глебу вадкага гною, павялічваецца.

Тамаш Макаравіч і Раман Якаўлевіч былі расчараваны. Васіль Кузьміч не бянтэжыўся. Забруджванне прыроды лічыў занадта перабольшаным.

— Не так пахне? Новая сітуацыя, людзі не прывыклі да яе. У вёскі заўсёды гноем пахла і ніхто не заўважаў, — стаяў на сваім Касцючок.

Каб пераканаць нас, што комплекс, калі на іх дбайна гаспадарыць, ніякай шкоды прыродзе не робіць, ён настойліва прапаноўваў наведаць свінакомплекс «Сож» у Гомельскім раёне. Там усё вядзецца на патрэбным узроўні. Мы згадзіліся. Комплекс «Сож» сапраўды заслугоўваў увагі.

Колькі было ўрачыстага шуму з нагоды адкрыцця гэтага гіганта. Зноў тая ж прагрэсіўная тэхналогія! Экалагічна чыстая вытворчасць! Нідзе не бачаная эканомія кармоў! Самы танны сабокошт свініны! Мільённыя прыбыткі! А які пабудаваны пасёлак для персаналу комплексу! У ім прыемна духмяныя пяць тысяч руж!

Мы агледзелі гэты пасёлак. Ён сапраўды прыгожы, пабудаваны з добрым архітэктурным густам і шчодрой рукой. Прыгожа спланаваны вуліцы, цешыць вока разнастайнасць архітэктуры катэджаў, шмат зелені і кветак.

Агледзелі і комплекс. Ён стварае ўражанне ладнага гарадка. Капітальныя адкормачныя цэхі і падсобныя будынкі. Прасторны двор. Свінні ўладкаваліся не горш за людзей. Тут, як і ўсюды на гіганцкіх свінакомплексках, сухое кармленне свіней аднымі канцэн-

тратамі, ледзь не чыстым зернем. За год 108-тысячная хеўра дзюдак перажоўвае каля 600 тысяч цэнтнераў збожжа.

Вядома, што страўнікі свіней, пры такой вялікай колькасці канцэнтратаў, не пераварваюць іх, значная частка ідзе ў экскрэменты. І тут, як і на ўсіх гігантах, экскрэменты змываюцца вадой. За суткі выдаткоўваецца, як вызначана нормай, 3760 кубічных метраў вады, з іх 2560 на змыў экскрэнтаў і 1200 на гаспадарчыя патрэбы. Фактычна ж вады ідзе разам ў два больш. Рака, сапраўдная рака льецца і льецца праз комплекс. У комплекс прыцякае чыстая, а з комплексу... Не будзем спяшацца.

Першае ўражанне пераконвала нас, што тут сапраўды экалагічна чыстая вытворчасць. Васіль Кузьміч, як і на Бела-вежскім, адразу павесялеў. Рослы, хударлявы, з падстрыжанай пад «вожыка» галавой, ён лёгка крочыў паперадзе нас, ка-

то і за чыстае золата. Праядаем багацце нашчадкаў. А брудны патон разліваецца і разліваецца па ўсёй рэспубліцы... Нават шырэй.

Касцючок абурывіўся. Ён рыўком усклінуў на каленкі і, жэстыкулюючы загарэлымі жылістымі рукамі, заграў, што нельга здэкліва гаварыць пра такую справу, як індустрыялізацыя жывёлагадоўлі.

— Ідзе гістарычны сусветны працэс, ад якога мы адстаём. А такія разумнікі, як ты, хочучы выбіць нас з гэтае каляіны. Брудная вада? Выдумкі! Сам бачыў, што яна чыстая, а калі і не зусім, то прырода — лепшы ачышчальнік.

Ён зноў назваў тэхналогію гіганцкіх комплексаў прагрэсіўнай і выставіў некалькі шырокавядомых доказаў. Тут і поўная механізацыя, і аўтаматызацыя, і нідзе нябачаная эканомія кармоў — на кілаграм прыбавкі вагі ідзе ўсяго

што ў Літве будуюцца комплексы сярэдняй магутнасці, жывёлагадоўля размяшчаецца па тэрыторыі сельскагаспадарчых угоддзяў раўнамерна. Што значыць не дабіраць 20 працэнтаў малака і мяса? Гэта ўсё роўна як адна з нашых шасці абласцей, а больш дакладна — паўтары вобласці не даюць ні малака, ні мяса, кормяць жывёлу ўпустую.

— А калі хочаш, Васіль, вось табе параўнанне больш выразнае: Беларусь адстае ад Літвы па вытворчасці малака і мяса на цэлую пяцігодку! — напорыста сыпаў і сыпаў Лебядзюк, не даючы сказаць і слова свайму апаненту.

Яны, разгарацаныя, гняўліва ўзбуджаныя, тапталіся на каленках, здавалася, падскоквалі адзін перад адным, як восенскія пёўнікі. Баючыся, каб яны часам не схаліліся за грудкі, я ўстаў і хацеў развесці іх, але Тамаш Макаравіч падаў знак не чапаць. Сам ён таксама

Ігнат ДУБРОЎСКИ

ХВАЛЯВАННІ ДЗЯДЗЬКІ ТОМАША

менціраваў, дапаўняў гіда і паўтараў:

— Гэта вам не Бела-вежскі, тут усё ў ажурі!

Касцючок крыху паспяшаўся. Пры аглядзе ачышчальнай сістэмы выявілася, што яна прымыўная, як і на большасці комплексаў. Поўная ачыстка вады ад экскрэнтаў не дасягалася. Адстоеныя воды выліваліся на палі арашэння плошчаю каля 1600 гектараў. Гэта страчаныя для сельскай гаспадаркі землі. На іх звычайна сеюць травы на корм жывёле. Але доўгатэрміновае выліванне бруднай вады з утрыманнем азоту вядзе да накаплення ў глебе і раслінах нітрату, шкодных як для жывёлы, так і для чалавека. На палях арашэння павінна быць сетка свідравін для правяркі чысціні грунтовых водаў. На справе на ўсёй плошчы гэтых палёў не было ніводнай свідравіны. Частка неачышчальных водаў трапляла ў меліярацыйныя каналы, а з іх у раку Нямільню, прыток Сожа. Трывожная з'ява.

Мы вярталіся з Гомеля ў Мінск і спыніліся адпачыць у невялікім гайку, не даяджаючы Бабруйска. Быў канец верасня. Надвор'е стаяла сухое і цёплае — бабскае лета. Мы размясціліся на мурэгу пад густым разлапістым дубам. Касцючок улёгся тварам да гары і, аб чымсьці задумаўшыся, адкусваў сцяблінку мятліцы і выплёўваў у паветра. Лебядзюк, шырока раскінуўшы кароткія ногі і абaperшышыся на локці, пасяў у траве галінкай палыну нейкую казюрку. Я прымасціўся непадалёк на пеньчуку, гартаў блакнот і выпраўляў запісы. Тамаш Макаравіч не прылэг. Ён хадзіў навокал дуба і штосці збіраў у траве. Падышоў да нас і, паказваючы прыгаршчы жалудоў, сказаў:

— Вось чым раней сяляне кармілі свіней. Ды яшчэ бульбачкай.

Прыўзняўшы галаву і зірнуўшы на жалуды, Касцючок махнуў рукой:

— Гэта было да патопу. А цяпер...

Лебядзюк не даў яму дагаварыць.

— Так, так, Васіль, да патопу свіней кармілі жалудамі, а ў час патопу — цалюткім зернем. А здараецца — адной пшанічкай. Ды яшчэ імпартнай. За нафту, за газ, за вольны лес, — ён павярнуўся на бок, адкінуў галінку і апісаў рукой круг над галавой, паказваючы на навакольныя дрэвы. — А

пяць кармавых адзінак, а на звычайных калгасных фермах дванаццаць—пятнаццаць, тут і мільённыя прыбыткі, і недасягальная для простых ферм прадукцыйнасць працы. Гэта быў запознены адказ на рэпліку Тамаша Макаравіча, які назваў тэхналогію на супер-комплексках заганняй.

Пачуўшы пра нябачаную эканомію кармоў, Лебядзюк таксама ўсхапіўся на каленкі. Страсянуў галавой, каб адкінуць з ілаб густую светлую чупрыну, паправіў акуллары і назваў эканомію кармоў на свінакомплексках-гігантах дудай. Гэта тая паўпраўда, якая горш за ману. На комплексках амаль адно збожжа, якое ў парадку закупу ўзята ў калгасаў і саўгасаў. А калгасным фермам засталася мякіна ды, можа, скупы шчопаць азаддзя.

— Мы з дзядзькам Томашам заклікаем усіх прыхільнікаў гіганцкіх комплексаў і цябе, Васіль, правесці навуковы эксперымент: пастаўце дзве групы аднолькавых падсвінкаў на комплексе і карміце адну такімі кармамі, як на комплексках, другую — як у слабых калгасах, — Лебядзюк не гаварыў, а ўсё роўна як выгукваў заклік у эфір, вымаўляючы словы з націскам. — Калі вынікі будуць аднолькавыя, тады ваша праўда. Згодны, дзядзька Томаш?

Тамаш Макаравіч, стрымліваючы ўсмішку, глядзеў на сваіх выхаванцаў і маўчаў.

Але Васіль Кузьміч не разгубіўся, выставіў чарговы доказ. Буйныя комплексы даюць тры чвэртки ўсяго мяса ў рэспубліцы, што неабвержна сведчыць аб незаменнасці буйных комплексаў, што яны — адзіна правільны шлях індустрыялізацыі жывёлагадоўлі.

— Хм... — іранічна хмыкнуў Раман Якаўлевіч. — Адзіна правільны... У тым і бяда, што адзіна... Гіганцкія комплексы, калі хочаш ведаць, тармозяць развіццё жывёлагадоўлі, — і ён рэзка ўзмахнуў рукой, на якой іскрынкай бліскнуў пярсцёнак. — Скінь ружовыя акуллары, Васіль, азірніся навокал, газеты пачытай, — прапанаваў Лебядзюк ужо без іроніі.

Ён нагадаў, што Беларусь спаборнічае з Літвой. Мы атрымліваем мяса і малака на сто гектараў сельскагаспадарчых зямель на дваццаць працэнтаў менш за Літву. А там няма гіганцкіх комплексаў. Літоўцы разумна адмовіліся ад антыпрыроднай канцэнтрацыі пагадоў жывёлы. Нагадаў,

хваляваўся. Стоячы ўбаку, ён го крыху нервова прыгладжваў пяцёрнай парадзелью сівыя валасы, то заціскаў у кулак раздвоены шырокі падбародок, не зводзячы вачэй з дуэлянтаў.

Мусібыць, яму хацелася ведаць, чым начынены звычайна маўклівы, замкнуты Васіль Кузьміч.

Касцючка не збянтэжыла сказанае Лебядзюком пра вынікі спаборніцтва Беларусі з Літвой.

— Ага, не трэба комплексаў? Значыць, вечно з дробных фермамі? Вечна ў гразі сядзець?

— А хто за дробныя? Хто? — зноў перабіваючы апанента, ускіпеў Лебядзюк. — Мы за сярэднія з поўнай механізацыяй, на подсілле. Ніякага змыву. Экалагічна чыстыя. А твае гіганты не ў гразі? Колькі бруднай вады выліваюць яны ў глебу, у рэкі, азёры, у меліярацыйную сетку! Яны ўсю рэспубліку ператвораць у сучальнае балота!

Раз'ятраны Касцючок усхапіўся на ногі. Падскочыў і Лебядзюк. Гляк, баючыся, каб не здарылася чаго недарэчнага, падышоў і развёў іх.

Калі нашы задзіры супакоіліся, астылі, мы зноў селі ў машыну. Звычайна за рулём сядзелі, чаргуючыся, Касцючок з Лебядзюком, а мы з Тамашом Макаравічам на заднім сядзенні. Цяпер жа, калі Раман Якаўлевіч памкнуўся сесці за руль, Гляк адхіліў яго і сеў сам, паказваючы мне на месца побач з сабой. Нашы спрачальнікі неахвотна селі на задняе сядзенне, адварнуўшыся адзін ад аднаго.

Нейкі час ехалі моўчкі. Першым загаварыў Тамаш Макаравіч, звяртаючыся да панурага Касцючка:

— Усё ж тэхналогія, Васіль, на комплексках загання, калі гаварыць, паклаўшы руку на сэрца. Дзе гэта відана, каб свіней кармілі адным зернем? Купаемся ў зерні і мы, і свініны...

— Дзядзька Томаш, увесь свет трымае свіней на зерні, таму што механізацыя вяджае кармленне накладна. Ды і зерне ж акупляецца, — неакцісна, нясмела запярэчыў Касцючок.

— Твой свет, Васіль, збожжам топкі паравікоў паліў, а то проста высыпаў у мора. На свет трэба глядзець, запазычаць усё людскае, але не ўсё спрэс. Літва таксама свет. Чэхаславакія. Ніякіх там ні гігантаў, ні сухога кармлення адным зернем, а вадкае кармленне, з

бульбачкай, траўкай і, вядома, з зерневай мучной прымешкай.

Тамаш Макаравіч нагадавае вопыт калгаса «Барацьба» Пухавіцкага раёна. Сярэдні свінакомплекс на 12 тысяч галоў гаспадарка ніяк не магла накарміць сваім уласным збожжам. Збіраць збожжа з усіх калгасаў і саўгасаў раёна, як гэта звычайна робіцца, абіраць суседзяў, скубсці там, дзе і так топка? Атрымаўшы за іх кошты прыбыткі? Старшыня калгаса Іосіф Адамавіч Макаравіч адмовіўся. Не дазволіла сумленне. Ён дабіўся пашырэння плошчы зямель калгаса на 2500 гектараў. Падвоіўся збор збожжа, а свайго намалоту свінням усё роўна не хапала. Нарэшце прыйшлі да пераканання, што трэба свіней пераводзіць на воднае кармленне. Увесці ў рацыён бульбу, караняплоды, травы, травяную муку, і, вядома, пэўную колькасць збожжа. І цяпер абыходзяцца сваімі ўласнымі кармамі пры поўнай механізацыі падрыхтоўкі і раздачы вадкіх кармоў.

Кожнаму селяніну, тым больш спецыялістам, вядома, што рацыёны вызначаюцца розным відам жывёлы, геаграфічнымі, занальна-эканамічнымі ўмовамі. Адзін тып рацыёна складзецца там, дзе збожжавыя культуры, напрыклад, у Саратаўскай вобласці, займаюць звыш 70 працэнтаў ворных зямель. Зусім іншы — там, дзе значныя плошчы займаюць бульба і трава, як у Беларусі. Тэхнакраты ж усюды ўявілі адзін тып рацыёну, каб лягчэй было механізаваць падрыхтоўку і раздачу кармоў.

На думку Рамана Якаўлевіча, калі б усю жывёлу перавесці на занальныя тыпы кармлення, на рацыёнах, якія раіць навука, то, па яго разліках, цалкам адпала б патрэба купляць збожжа за мяжою.

— Не толькі свіней, Раман, трэба перавесці на занальныя рацыёны. Варта зазірнуць і ў адкормачнікі бычкоў. Праз іх кармушкі таксама непарывным струменем цячэ і цячэ сваё і імпартнае збожжа, — дадае Тамаш Макаравіч.

Ён прыгадавае, як пасля таго, калі генерал Жылінскі прайшоў па Палессі са сваімі меліярацыйнымі атрадамі (1873—1898 гг.), трошкі яго падсушыў, і лайшлі расці лепшыя травы, на былыя дрыганыя прасторы накінуліся купцы. Яны скупілі ў сялян і памешчыкаў сотні тысяч цялят і нагульвалі на адной траве без каліва зерня такіх бычкоў, што на замежных рынках іх адрывалі з рукамі.

— Дзядзька Томаш, у Іспаніі напэўна няма Палесся, то яны бычкоў адкармливаюць зелянінай і саломай, перапрацаванай, вядома, — паведамляе Лебядзюк. — Кілаграм ячменю дае гідрапонным вырошчваннем шэсць кіло зеляніны. З кілаграма ячменю — адна кармавая адзінка — выходзіць звыш шасці кілаграмаў зялёнай масы — дзве кармавыя адзінкі. Яе змешваюць з саломай — адна частка зеляніны і тры часткі саломы. Прыбавка вагі бычкоў — паўтара кілаграма за суткі. Заўважце, на адзін кілаграм ялавічыны траціцца адзін кілаграм зерня, а ў нас у трычатыры разы больш, — падкрэслівае Раман Якаўлевіч.

— Васіль, матай на вусы, — звяртаецца Гляк да Касцючка. — Вось што трэба запазычаць за мяжой. Ну, хлопцы, усё, прыехалі ў Бабруйск. Не шкодзіла б дзе-небудзь чайку папіць, — прапанаваў ён.

У кафе затрымаліся нядоўга. Калі выехалі з Бабруйска, першым загаварыў Касцючок.

— Дзядзька Томаш, вы супроць буйных комплексаў таму, што яны забруджваюць прыроду сцёкамі? А сярэднія не забруджваюць? Можа, яшчэ больш, чым буйныя?

— Сярэднія... сярэднія... Не блытай, Васіль...

Збіраўся Лебядзюк з думкамі, каб запярэчыць Касцючку, але яго перапярніў Гляк.

* (Працяг. Пачатак — у мінулым нумары «ЛІМА»).

**Беларуская ордэна
Дружбы народаў
дзяржаўная кансерваторыя
імя А. В. Луначарскага
аб'яўляе прыём
у аспірантуру-стажыроўку
ў 1989 годзе з адрывам
ад вытворчасці
па спецыяльнасцях:**

I. ІНСТРУМЕНТАЛЬНАЕ ВЫКАНАЛЬНІЦТВА (фартэпіяна; аркестравыя струнныя інструменты: сярэнькі, альт, віяланчэль, кантрабас; аркестравыя духавыя інструменты: гайды, фэгот, труба, валторна, тромбон; народныя інструменты: балн, цымбалы, балалайка, домра; камерны ансамбль).

II. ДЫРЫЖЫРАВАННЕ (аркестравае, харавое).

III. КАМПАЗИЦЫЯ.

У аспірантуру-стажыроўку прымаюцца грамадзяне СССР не старэйшыя за 35 гадоў, якія маюць закончаную вышэйшую адукацыю па абранай спецыяльнасці і паказалі здольнасці да педагагічнай і мастацка-творчай дзейнасці.

Тыя, хто паступае ў аспірантуру-стажыроўку, павінны мець вопыт практычнай работы па профілі абранай спецыяльнасці не менш як два гады пасля заканчэння вышэйшай навучальнай установы.

Маладыя спецыялісты дапускаюцца да ўдзелу ў конкурсных экзаменах у аспірантуру-стажыроўку непасрэдна пасля заканчэння ВНУ па рэкамендацыях саветаў вышэйшых навучальных устаноў.

Заява ў аспірантуру-стажыроўку падаецца на імя рэктара кансерваторыі з пазначэннем абранай спецыяльнасці. Да заявы прыкладаюцца наступныя дакументы:

- асабовы лісток па ўліку кадраў з трыма фотанарткамі;
- аўтабіяграфія;
- характарыстыка з апошняга месца працы, выданага для паступлення ў аспірантуру-стажыроўку;
- выпіска з пратаколу пасяджэння савета для асоб, рэкамендаваных у аспірантуру-стажыроўку саветам ВНУ, непасрэдна пасля заканчэння вышэйшай навучальнай установы;
- натарыяльна завераная копія дыплома аб заканчэнні ВНУ;
- копія працоўнай кніжкі;
- медыцынская даведка пра стан здароўя з пазначэннем мабільнасці навування ў аспірантуру-стажыроўцы (форма № 086-У/№ 286);
- рэферат па абранай спецыяльнасці.

Тыя, хто паступае ў аспірантуру-стажыроўку, здаюць конкурсныя экзамены па спецыяльнасці, календарнаму, марсізму-ленінізму і адной з замежных моў у аб'ёме дзейчай праграмы для вышэйшых навучальных устаноў.

Асобам, дапушчаным да здачы ўступных экзаменаў, для падрыхтоўкі даецца дадатковы адпачынак у 30 календарных дзён з захаваннем заробковай платы па месцы працы. Дакументам, які пацвярджае права на адпачынак, з'яўляецца павадаўленне за подпісам рэктара пра допуск да здачы экзаменаў. Прыём дакументаў з 1 па 15 верасня. Уступныя экзамены праводзяцца з 1 па 15 кастрычніка, пачатак заняткаў — 1 лістапада.

Па даведкі звартацца на адрас: 220030, г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 30; тэл. 22-05-53.

сыпае ў кармавы фонд па 10,2 цэнтнера канцэнтратаў на кожны гектар сельгасугоддзяў. Другая — па 1,7 цэнтнера. У 6 разоў менш.

— Вось вам і на сваіх кармах. Усе гаспадаркі з буйнымі комплексамі жывяцца сакамі другіх. У дадатак ім і пераходныя сцягі і ордэны.

Лебядзюк называе гэта сацыяльнай несправядлівасцю, штучнай дыферэнцыяцыяй гаспадарак. З кармамі, вядома, беззваротна перапампоўваюцца ў прывілеяваныя гаспадаркі і спажывуныя рэчывы, якія назад не вернеш.

Нейкая частка вадкага гною скарыстоўваецца суседнімі з суперкомплексамі саўгасамі і калгасамі. Нагляданні паказваюць, што ў тых гаспадарках, у якіх вадкі гной уносіцца ў вялікай колькасці, пасевы ў мокрыя гады палягаюць і гніюць ад лішку азоту. У сухія — выгараюць усё ад таго ж лішку азоту.

— Але гэта яшчэ не ўсе беды, якія нясуць вёсцы гіганцкія комплексы. Варта звярнуць увагу на тое, колькі мільёнаў рублёў убухана ў манументальныя сцены гіганцкіх комплексаў, колькі выдаткавана будаўнічых матэрыялаў. Услед за ім Раман Якаўлевіч называе кошт будаўніцтва гіганцкіх комплексаў. Свінакомплекс на 108 тысяч галоў абыходзіцца не менш як у 45 мільёнаў рублёў. У п'яцідзесяцічатырохтысячны свінакомплекс укладваецца звыш 22 мільёнаў рублёў. Выдаткі на будаўніцтва комплексу па адкорме 15 тысяч бычкоў дасягаюць 20 мільёнаў рублёў.

— Прывяду і другія лічбы, — кажа Лебядзюк. — За васемнаццаці гадоў, якраз за той час, калі раслі суперкомплексы, якія прыбылі пасля дажджу, у вёсках Беларусі знікла 126 клубаў і 556 бібліятэк.

— Ну вось, а кажуць, у нас перспектыўных вёсак няма. Мана! Яны не толькі не зніклі, але нават павялічваюцца. Свіням і бычкам будуюцца палацы, а ў людзей культурнага прыпынку няма, — злосна каментуе Тамаш Макаравіч.

— А ўсё таму, дзядзька Тамаш, што нашы эканамісты даследуюць дзейнасць суперкомплексаў старымі метадамі. Сябекошт вызначаюць па старой схеме выдаткаў на вытворчасць, — слухна заўважае Раман Якаўлевіч.

Ён рытарычна пытае, чаму ж не ўлічваюцца ў сябекошт эканамічныя страты? Чаму не ўлічваюцца страты ад недабору прадукцыі ў тых гаспадарках, якія даюць кармы комплексам? Чаму не ўлічваюцца кошт вадцы, гэтай самай высокакаштоўнай сыравіны? Чаму не ўлічваюцца гной, якога пазбаўлены гаспадаркі, што даюць кармы комплексам, адарваным ад зямлі? Наогул, няма аб'ектыўнага даследавання гіганцкіх комплексаў. Ненавукова і тое, што пры даследаваннях зьяўляюцца ў адну кучу гіганцкія і сярэднія комплексы. Трэба і тут, на яго думку, карыстацца ленынскім метадам групавак па памерах комплексаў.

(Заканчэнне будзе).

вёлагадоўлі ад зямлі. І тут Тамаш Макаравіч мае рацыю. «Тэорыю» адрыву жывёлагадоўлі ад зямлі выдумалі тэхнакраты, яе падхапілі кіраўнікі-адміністратары планавых і ўпраўленчых ведамстваў і насіліся з ёй, як чорт з пісанай торбай. «Глыбокая спецыялізацыя!». «Жывёлагадоўля адрываецца ад зямлі!». «Ідзе працэс расчлянення галін сельскай гаспадаркі!». На жаль, паддаліся тэмаму псіхозу і некаторыя вучоныя.

«Тэорыя» гэта, а затым і практыка былі вельмі зручнымі для праекціроўшчыкаў, канструктараў, планавікоў, ведамасных кіраўнікоў. Адрыву жывёлагадоўлі ад зямлі скасоўвае ўсякае абмежаванне ў канцэнтрацыі пагалоў жывёлы на адным аб'екце. З'явіліся комплексы на 54, 108 тысяч свіней без адзінага гектара зямлі. Не трэба ламаць галаву над тым, як увязаць колькасць жывёлы на комплексе з кармавой базай. Забеспячэнне жывёлы кармамі было каменем спатыкнення і для праекціроўшчыкаў, і для планавікоў. Цяпер не трэба думаць аб кармах, іх прывзюць з суседніх гаспадарак, раёнаў, абласцей, рэспублік, з Амерыкі, Канады...

Кармы на комплексы можна прывезці з-за свету, а подсіцілу не прывязеш. Вось і ўзнікла беспадсіцілае ўтрыманне жывёлы са змывам эксскрэмантаў, з непазбежным забруджваннем прыроды...

— Ты, Раман, пытаў, які дурань прыдумаў змыў эксскрэмантаў, стварэнне ачышчальных збудаванняў? Бачыш, усё ішло лагічна. Прыпёрла — прыдумалі. А сапраўды, нашошта такі агарод гарадзіць, лішнія сродкі траціць, калі гной, падсіцілачны гной, найлепшы кандэнсатар і аміяк, і вадкай фракцыі эксскрэмантаў. Ніякіх табе сцёкаў. І ў дадатак — гной, найлепшае ўгнаенне. Збіліся з тэорыі ў такой важнай і патрэбнай справе, як індустрыялізацыя жывёлагадоўлі...

Лагічна дапусціць, што на зямлі, ад якой адарвана жывёлагадоўля, трэба ствараць гаспадаркі без жывёлагадоўлі. Такія спробы былі. Як прыклад можна назваць саўгас «Бор» Чаварудскага раёна. Па ідэі гэта павінна была быць гаспадарка па вытворчасці кармоў. Усю жывёлу збылі, кармы, якія вырошчваліся ў саўгасе, правалілі комплексам. Праз два гады ўраджаі паляцелі ўніз. Кармавая гаспадарка лопнула, як мыльны пухір. Зноў пачалі набываць жывёлу. Пашахоншчына самая непрыглядная...

Нельга парушаць непарушаемае, прырода створанае адзінаства. Прырода стварыла біяцэнозы — сукупнасці раслінных і жывёльных арганізмаў. Склаліся іх пэўныя суадносіны, розныя ў розных геаграфічных зонах, але непарушана адзіныя. На прынцыпах біяцэнозаў узнікла і развіваецца сельская гаспадарка. Тут склаліся свае суадносіны культур у земляробстве, пэўныя суадносіны жывёлагадоўлі і раслінаводства. У розных зонах свае. У гэтым устойлівасць сельскагаспадарчай вытворчасці. Гэта важнейшы біялагічны закон, які ў сельскай гаспадарцы спалучаецца з законам і эканамічнымі.

У нас індустрыялізацыя жывёлагадоўлі ў форме гіганцкіх комплексаў вядзецца не на аснове гэтых законаў, а пры поўным іх ігнараванні. Гэта вядзе да парушэння кругазвароту спажывуных рэчываў у сельскай гаспадарцы. Вядома, што ўраджаі выносяць з зямлі спажывуныя рэчывы, калі іх не вярнуць глебе, яна спустошыцца, перастане радзіць. Закон звароту па-сялянску гучыць так: поле — хлеў — поле. Ён быў зразумелы кожнаму сялянину, ад дзяцей да старых, і выконваўся з набожнай строгаасцю.

Вядома, гной не можа поўнасцю вярнуць глебе ўзятая ўраджаем. А калі імкнуцца да росту ўраджаю, то ўзятая спа-

жывуныя рэчывы трэба вярнуць ёй з копарам. Для гэтага карыстаюцца мінеральнымі тукамі. Але ж мінеральныя тукі не могуць цалкам замяніць гной. Празмерныя дозы іх вядуць, як вядома, да назапашвання нітрату ў глебе. Мінеральныя павінны ўносіцца ў глебу ў пэўнай прапарцыі з арганічнымі — гноем, торфам, сапрапельямі. У нашай краіне доля арганічных угнаенняў у агульным аб'ёме спажывуных рэчываў, якія ўносяцца ў глебу, складае ўсяго 27 працэнтаў. У ГДР — 45, у Англіі — 49, у Злучаных Штатах Амерыкі — 61 працэнт.

На гіганцкія комплексы завозіцца за дзiesiąкі і сотні кіламетраў вялікая колькасць кармоў. Адна пята частка, а то і менш вагавай колькасці іх засвойваецца жывёльным арганізмам, астатняя ідзе ў эксскрэменты, якія і змываюцца вадой. Такі гной, у якім звыш 92 працэнтаў вадцы, не вернеш на тыя палі, з якіх узяты кармы. Іх кампенсуюць мінеральнымі. Вядома, да чаго гэта вядзе.

Каб узяць маштабнасць парушэння кругазвароту спажывуных рэчываў, Раман Якаўлевіч падае такія разлікі. На 108-тысячны свінакомплекс штогод завозіцца 600 тысяч цэнтнераў канцэнтратаў, якія вынеслі з глебы каля 40 тысяч цэнтнераў азоту, 34 тысячы цэнтнераў фосфару і не менш 18 тысяч цэнтнераў калію. На тыя палі, з якіх узяты кармы, іх у выглядзе гною ніяк не вернеш... Гэта вельмі трывожыць не толькі спецыялістаў, але і сялян.

У Баранавіцкім раёне размешчаны тры буйныя комплексы: па адкорме 15 тысяч бычкоў у пасёлку Прыазёрнае, па адкорме 54 тысяч свіней у вёсцы Цепляводы і буйная птушкафабрыка ў вёсцы Русіна. Яны размешчаны так, што ўтвараюць трохкутнік у цэнтры раёна. Мне неаднойчы даводзілася чуць ад спецыялістаў і кіраўнікоў гаспадарак раёна, што гэту групу комплексаў называюць Бермудскім трохкутнікам. Што туды трапіла, назад не вернеш... У гэтым сэнсе кожны буйны комплекс можна назваць Бермудскім трохкутнікам.

Прыхільнікі гіганцкіх комплексаў сцвярджаюць, нібы гаспадаркі, якія маюць буйныя комплексы, адкормліваюць жывёлу на сваіх уласных кармах. У гэтым плане неаднойчы называўся, як прыклад, калгас-каміна «Памяць Ільіча» Брэсцкага раёна. Дасціпны Раман Якаўлевіч падаў нам такія звесткі. Калгас «Памяць Ільіча», гаспадарка выдатная, мае 11 тысяч гектараў зямлі, адкормлівае штогод 10 тысяч галоў буйной рагатай жывёлы. Атрымлівае высокай прыбыткі. Але тое, што ён адкормлівае жывёлу на ўласных кармах, не зусім адпавядае сапраўднасці.

Калгас «Памяць Ільіча» прадае дзяржаве па 0,86 цэнтнера збожжа з кожнага гектара пасаваў гэтых культур. Калгас імя Калініна, гэтага ж раёна, прадае дзяржаве па 5,6 цэнтнера. У 6,4 раза больш. Першая гаспадарка купляе ў дзяржавы па 2,25 цэнтнера канцэнтратаў на адзін гектар ворнай зямлі. Другая — па 0,36 цэнтнера. У 6,3 раза менш. Першая гаспадарка за-

**ПРЭМ'ЕРА
У НАРОДНЫМ**

Нядаўна афіша Баранавіцкага гарадскога Дома культуры паціклала гледачоў на абмеркаванне прэм'еры самадзейнага лялечнага тэатра па казцы-паеме В. Луішы «Чароўны камень». Гэта плён супольнай працы рэжысёра-пастаноўшчыка Л. Каданцавай і стваральнікаў музыкі В. Ждана, Г. Каралёвай, В. Пашкевіча. Ролі выконвалі вучні СШ № 11. № 2, навучэнцы ГПТВ-118. Паспех спектакля — заслуга артыста народнага тэатра М. Станчына, арганізатара Дома піянераў Г. Каралёвай.

Падводзячы вынікі абмеркавання прэм'еры, загадчык аддзела культуры — асветных устаноў Брэсцкага абласнога ўпраўлення культуры В. Гуляў падкрэсліў, што спектакль да-



падставы гаварыць аб творчым станаўленні ў Баранавічах пастаянна дзеючага народнага тэатра лялек, які варты пільнай увагі ў ўсебаковай падтрымцы. Творчыя здабыткі тэатральна-

га калектыву гарадскога Дома культуры пастаноўнай каліпазы «Чароўны камень» пацвердзілі яго права на званне народнага лялечнага тэатра.
М. БУСЬКО.

— Раман, супакойся, Васільва праўда. Забруджваюць прыроду і сярэднія комплексы. Тыя, дзе змыў эксскрэмантаў. Якая розніца, з буйнога змываюцца эксскрэменты ці з сярэдніх? Усё роўна паскудзяць, адзін больш, другі менш.

Тамаш Макаравіч даводзіць, што на комплекс са сярэдняй магутнасці лёгка ад гэтай хваробы пазбавіцца. Варта перавесці жывёлу на подсіцілу, як змыў не стане. А на гіганцкім комплексе жывёлу на подсіцілу не перавядзеш, не навозіцца подсіцілу за сотні кіламетраў...

— Вы, дзядзька Тамаш, перабольшаеце забруджванне прыроды сцёкамі. А Раман ледзь не б'е ў рэйку. Ёсць асобныя выпадкі. Вынік нядабайства. Працэс расцягнуты, павольны. Ад такой кроплі прырода сама ачышчаецца, — зноў запярэчыў Касцючок.

— Кропля? Павольны працэс? — зласліва перапытаў Лебядзюк і нагадаў параўнанне адно вучонага. Калі жабу ўкінуць у пасудзіну з гарачай вадой, яна адразу выскача і застаецца жывой. Калі ж яе ўкінуць у пасудзіну з халоднай вадой і паступова падаграваць, яна загіне. — Вось табе: павольна...

— Гэта параўнанне. Удалае. А вось гістарычная падзея, — і Тамаш Макаравіч расказаў нам пра далёкую быль, якую чуў ад акадэміка Яўгена Кузьміча Аляксеева ў час лекцыі для старшын калгасаў.

У старажытным Вавалоне, краі, як вядома, засушлівым, часта гінулі ўраджаі ад недахопу вільгаці. Тагачасная царыца, відаць, была з галавой, прыйшла думка паліваць пасевы вадой з Тыгра і Еўфрата праз каналы і арыкі. Паслухалі жыхары яе мудрай парады і праклалі ў палі каналы, правялі арыкі, пусцілі ваду. Ураджаі абралі адменны, хоць год быў засушлівы. Гэта спакусіла ваваланян на самае шырокае арашэнне. Вады з рэк забіралася ўсё больш і больш. Тыгр і Еўфрат сталі мялець, плынь іх запавольвалася. Зніжаўся напор вады і ў каналах. У арыках вада ледзь цякла, застоівалася, пранікала ў грунт, змыкалася з мінералізаванымі грунтавымі водамі. На паверхні зямлі стала выступаць соль. З часам працэс засалення дайшоў да такой ступені, што глебы ператварыліся ў сучальныя саланчакі, у пустыню, перасталі радзіць. Загінулі глебы — загінула і высокая вавалонская цывілізацыя.

— Ведаеш, Васіль, колькі доўжыўся гэты працэс? Восем стагоддзяў! Восемсот гадоў! А каб ваваланяне ў свой час, напачатку працэсу, ударылі ў рэйку, то, можа, пазбеглі б гібель, — заключае Тамаш Макаравіч.

— Ці не стаім мы, дзядзька Тамаш, з гэтымі гіганцкімі комплексамі ў пачатку нашага трэцінага васьмісотгоддзя? — больш прадрэкае, чым пытае Лебядзюк.

— Нам, Раман, калі не апамтаемся, гісторыя столькі часу не дасць. Мы і да сотні гадоў не дацягнем. Нас загубіць не засаленне, а нітраты.

Тамаш Макаравіч мае рацыю. У наш час, у час НТР, нагрузка на прыроду павялічылася непараўнальна з вавалонскай эпохай. Адмоўныя працэсы, працэсы экалагічнага крызісу працякаюць нашмат хутчэй.

— А комплексы са змывам эксскрэмантаў тым часам растуць і растуць, як грыбы пасля дажджу. Экалагічна, можа, яшчэ больш небяспечныя, чым грыбы атамныя, — сумна, як бы сам сабе прамовіў Раман Якаўлевіч.

Касцючок маўчаў, сцяўшы тонкія губы.

— Бачу, ты, Васіль, задумаўся. Задумацца і сапраўды ёсць над чым. Думаць, думаць, але май на ўвазе, мы казалі далёка не ўсё пра заганы комплексаў-гігантаў.

Змыў эксскрэмантаў, сцёкі з комплексаў, вадкі гной, забруджванне прыроды — гэта, на думку Гляка, праўдзенае глыбіннай прычыны — адрыву жы-

Вяртаючыся да надрукаванага

У «ЛіМе» за 12 мая г. г. быў змешчаны матэрыял «Бясмяцтва» — пра тое, што ў рэспубліцы, на наш сорама, ёсць «сотні забытых, закінутых брацкіх магіл, дзе плачуць аблезлай фарбай помнікі героям Вялікай Айчыннай вайны на сельскіх і гарадскіх аколках...»

У матэрыяле згадвалася пісьмо мінчаніна С. Шмурыгіна пра запустенне і недагляджанасць Козыраўскіх могілак у Мінску. Усяго дваццаць гадоў мінула з той пары, як тут перасталі хаваць людзей, але толькі пасабныя магілы даглядаюцца.

Але найбольшую горач і засмучэнне нашага чытача выклікала іншае. На Козыраўскіх могілках у гады вайны былі пахаваны многія савецкія ваеннапалонныя, а ў 1944 годзе — воіны Савецкай Арміі, што загінулі пры вызваленні Мінска ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Іх брацкія магілы таксама занятыя. «Сорак пяць гадоў назад ляглі тут у зямлю вызваліцелі нашы, — пісаў С. Шмурыгін. — Сорак пяць гадоў галосіць па іх памяць. Толькі самаробны плакатік заклікае: «Калі ласка, не кідайце смецце. Тут у 1941—44 гадах пахавана вельмі многа савецкіх салдат і ваеннапалонных». Ды ніхто гэтага закліку не чуе. Лепш ужо было б учыніць прамое кашчунства — прайсціся па гэтым месцы бульдозерам, зраўняць з зямлёй безыменныя магілы. Бо ў такім выглядзе, як сёння, яны толькі абражаюць памяць».

Ліст нашага чытача (разам з дасланымі ім здымкамі, на адным з якіх быў адлюстраваны і той згаданы самаробны плакатік) быў змешчаны ў «ЛіМе», паўтараем, 12 мая. А 22 мая рэдакцыя атрымала ліст ад мінчанкі, салдацкай удавы (так яна падпісалася) Дзіны Мікітаўны Петрачэнка. Прачыталі мы яго і засмуціліся: Дзіна Мікітаўна папракае газету за спазненне. Маўляў, «вот что значит спать и проснуться «вовремя» через сорок пять лет!» Аказваецца, за пяць дзён да выхаду таго нумара нашага штотыднёвіка, гэта значыць, 7 мая брацкая магіла на Козыраўскіх могілках добраўпарадкавана: на ёй пастаўлены помнік і агародка. І ў сувязі з гэтым Дзіна Мікітаўна робіць свой заклік у адрас штотыднёвіка: так і

так, маўляў, не трэба было выступаць пасля таго, як усё зроблена, а сказаць дзякуй намесніку дырэктара СШ № 29 Генадзю Іванавічу Герасімовічу, які быў ініцыятарам добраўпарадкавання магілы, і намесніку начальніка спецкампаніа Барысу Васільевічу Чарнову, які разам са сваімі работнікамі 7 мая паставіў на ёй помнік і агародку.

Прышоў ён з Мінскага гарадскога савета добраахвотнага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры і падпісаны выконваючай абавязкі старшыні савета А. Н. Лапацінай. Прывядзём яго цалкам:

«У Вашай газеце № 19 ад 12 мая 1989 года апублікаваны артыкул «Бясмяцтва» разам з фатаграфіямі, у якім утрымліваецца інфармацыя пра недахопы ва ўт-

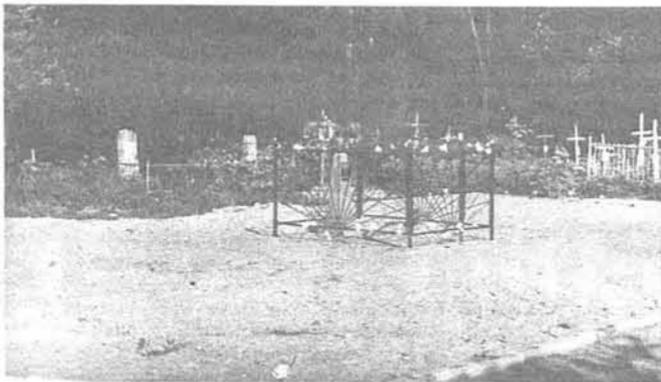
ШТО Ж АБВЯРГАЦЬ?

Праўда, далей Дзіна Мікітаўна піша: «Толькі памятник слишком незначительный, а надпись на нем несурезная: «Вечная память советским людям» погибшим в годы войны 1941—1945 гг.». Следовало бы сделать следующую надпись: «Вечная память солдатам Советской Армии, погибшим в годы Отечественной войны 1941—1944 гг.». 1945 год для Белоруссии не характерный, так как Белоруссия была освобождена в 1944 г.»

А канчае свой ліст у рэдакцыю салдацкай удавы ўжо і зусім нечакана: «В связи с этим прими просьбу, уважаемая редакция. Раз взяли вы благоустроить это святое место, так пожалуйста, чтобы вместо этого мизерного памятника встал здесь размеренный и содержанием величественный памятник, чтобы нам, взрослым людям, не было стыдно перед детьми, которые вчера, 19 мая, вступали в ряды юных ленинцев в Лошицком парке (это были дети из нашей 29-ой СШ)».

Што на ўсё гэта сказаць? Прыкра, вядома, што «ЛіМ» спазніўся з публікацыяй. Ды, з другога боку, выходзіць наша газета раз у тыдзень, так што спазненне на 5 дзён — і не спазненне, бадай. Галоўнае, наш чытач С. Шмурыгін турбаваўся пра тое ж самае, пра што турбаваліся і Генадзь Іванавіч Герасімовіч, і сама Дзіна Мікітаўна Петрачэнка. І клопат гэты, як бачым, пачуты, магіла добраўпарадкавана, хоць і не так, як след, тут заўвагі Д. М. Петрачэнка цалкам слушныя.

На гэтым можна было б паставіць, бадай, і кропку, калі б 31 мая рэдакцыя не атрымала яшчэ адзін водгук на гэтую ж публікацыю.



рыманні магіл Козыраўскіх могілак.

У 1988 годзе на аснове паказанняў жыхароў г. Мінска тт. Казловай Л. І., Кісялёвай Л. П., Маўчан С. Т., якія сцвярджалі, што на Козыраўскіх могілках праводзіліся пахаванні савецкіх ваеннапалонных, мірных жыхароў, што памерлі ў турмах горада ў перыяд нямецка-фашысцкай акупацыі, 25 студзеня 1989 года было накіравана пісьмо ў Кастрычніцкі райвыканком з просьбай стварыць камісію для пацвярджэння гэтага факта. Такая камісія была створана з уключэннем у яе склад прадстаўнікоў пракуратуры і раённай СЭС, ураўнення камунальнага абслугоўвання і таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры, аб чым сведчыць пісьмо Кастрычніцкага выканкома № 2-198 ад 15.02.89 года.

Для правядзення эксгумацыйных работ і ўстанавлення факта пахавання выканком Кастрычніцкага райсавета накіраваў пісьмо № 1-1237 ад 17.05.89 у УПКО Мінгарвыканкома з просьбай выдзеліць рабочую сілу.

Да 9 Мая месца пахавання было добраўпарадкавана прадпрыемствам камунальнага абслугоўвання Мінгарвыканкома і Кастрычніцкім РВК. Пастаўлена і пафарбавана агародка, збудаваны надмагільны помнік, праведзена ачыстка тэрыторыі.

У дзень памяці, 9 Мая кіраўніцтвам Кастрычніцкага райвыканкома, прадстаўнікі органаў раёна было наладжана ўскладанне кветак да магілы.

Вельмі шкада, што такая пажананая газета, як «ЛіМ», публікуе неправераныя ці даўнія факты.

Прэзідыум Мінскага гарадскога савета Таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры просіць апублікаваць у чарговым нумары газеты абвясненне неаб'яўлена выкладзеных фактаў у артыкуле.

Прыкладваем тры здымкі згаданага ў артыкуле месца пахавання, зробленыя 13 мая 1989 года».

Як бачым, ліст тав. Лапацінай зусім не падобны на шчыры па-чалавечаму ліст салдацкай удавы Д. М. Петрачэнка. Тут і папрок іншы (публікацыя неправераных ці даўніх фактаў), і патрабаванне даць абвясненне. Ніякавата ўсё гэта чытаць. Ну, скажам, якія неправераныя факты? Мы ўсяго толькі працывалі ў матэрыяле «Бясмяцтва» радкі

з ліста нашага чытача, падмацаваныя фотаздымкамі, зробленымі таксама ў маі сёлета года, але не пасля 7, а да 7 мая. І таму — што абвясненне?

Паглядзелі мы і на здымкі, дасланыя тав. Лапацінай. Адзін з іх друкуем — каб і чытачы нашы паглядзелі. Так, праўда, «пастаўлена і пафарбавана агародка, збудаваны надмагільны помнік, праведзена ачыстка тэрыторыі». Ну, а калі па вялікім рахунку? Тады і выходзіць, што зроблена ўсё гэта фармальна, абы зрабіць, дзеля ўсяго толькі той славаці ігушачкі, якая і сёння яшчэ ў вялікай пашане. Пагадзіцеся, дарагія чытачы, што і помнічак больш чым сціплы (Дзіна Мікітаўна, як памятаеце, назвала яго мизерным), хоць мы, паверце, зусім не за пампезную велічнасць, і надпіс на ім адчэпны, непрадуманы, абьяквы, і агародка такая, быццам тут не брацкая магіла, а магіла аднаго-адзінаго чалавека.

Ды, зрэшты, памаўчым. Абыдземся без папрокаў. Бо, урэшце, і тое, што ёсць, лепш, чым нічога. Чым бясмяцтва.

АДДЕЛ ПІСЬМАУ І ГРАМАДСКАЯ ДУМКА.



3 24 ПА 30 ЛІПЕНЯ
25 ліпеня, 21.45
«СПАДЧЫНА»
Мастацка-публіцыстычная праграма.
25 ліпеня, 23.55
«ПАЗНАННЕ ПРЫГАЖОСЦІ»
Перадача прысвечана заслужанаму дзеячу мастацтваў БССР Н. Шчаснай.
26 ліпеня, 20.05
«РОДНАЕ СЛОВА»

Ліпеньскі выпуск расказвае аб адкрыцці беларускіх школ у рэспубліцы і стане навучання роднай мове ў сталічных школах. Будзе таксама расказана пра рэспубліканскі ўстаноўчы з'езд Таварыства беларускай мовы. У перадачы бяруць удзел сакратар Мінскага гаркома партыі П. Краўчанка, пісьменнік Б. Сачанка, намеснік старшыні Рэспубліканскай рады Таварыства беларускай мовы Я. Цумараў і іншыя.

Вядучы — М. Станкевіч.
26 ліпеня, 21.50
«У ТЭАТРАХ КРАІНЫ»
А. Смірноў. «Дзень нараджэння ўнука».
Спектакль Харнаўскага дзяржаўнага акадэмічнага рускага драматычнага тэатра імя А. С. Пушкіна.
29 ліпеня, 15.00

«У ЖЫВАПІСЕ, ГРАФІЦЫ, СКУЛЬПТУРЫ»
«Мастак і заказ» — тэма гутаркі, якую вядуць мастакі С. Каткова, Г. Гаркунова, мастацтвазнаўца М. Салодкіна.
Пабываюць глядачы таксама на выстаўцы «Савецкі авангард 20—80 гадоў».

Вядучы — У. Сцепаненка.
29 ліпеня, 19.35
АДНАУЛІЮЧЫ ЗАБЫТЫЯ ІМЕНЫ.
Новае са спадчыны Напалеона Орды.
30 ліпеня, 15.40
«РОЗДУМ»
жывапіс У. Мудрогіна.
30 ліпеня, 16.40

«ЭКРАН: ПРАБЛЕМЫ, ГЕРОІ»
Знаёмства са студыяй «Дыялог» кінастудыі «Беларусьфільм».
Вядучы — крытык В. Ракіцін.
30 ліпеня, 19.20
«ПАЗІІ РАДОК ЧАРОУНЫ...»
Баладу Ф. Шылера чытае артыст А. Падабед.
30 ліпеня, 20.10

«БАЦЬКАУ ДАР»
Беларускія народныя песні са збору Р. Р. Шырмы. Купальскія песні.
30 ліпеня, 23.10
«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ»
Інфармацыйна-музычная праграма.

У «КНИГАРНІ ПІСЬМЕННІКА»

Л. ЗУБАРАУ. Максім Багдановіч. Мн., «Універсітэцкае», 1989. — 3 р. 00 к.
М. ЕРМАЛОВІЧ. Па слядах аднаго міфа. Мн., «Навука і тэхніка», 1989. — 60 к.

У. КАРАТКЕВІЧ. Збор твораў у васьмі тамах. Том 5. Каласы пад сярпом тваім. Раман. Кніга 2. Мн., «Мастацкая літаратура», 1989. — 2 р. 00 к.

В. МАКАРЭВІЧ. Суменюка. Вершы і пазмы. Мн., «Мастацкая літаратура», 1989. — 1 р. 90 к.

Р. ТАРМОЛА. Справеднасць. Вершы і пазмы. Мн., «Мастацкая літаратура», 1989. — 1 р. 50 к.

Хацелася б удакладніць...

У свой час з цікавасцю прачытала ў кнізе В. П. Грыцкевіча «Нашы славытыя землякі» (Мн., 1984 г.) нарыс «Сябар Кабзара па ссыльцы», прысвечаны Браніславу Залескаму. Гісторык дакладна называе дату і месца яго нараджэння — 9 чэрвеня 1820 г., мястэчка Вызна (зараз г. п. Чырвоная Слабада Салігорскага раёна Мінскай вобласці). Праз нейкі час чытаю ў «ЛіМе» (1986 г., 31 кастрычніка) матэрыял Р. Пастрона «Родам з Рачкавіча» — пра таго ж Б. Залескага. Звяртаюся да Бе-

ларускай Савецкай Эцыклапедыі — таксама ўспамінаюцца Рачкавічы. Год не дакладны: 1819 ці 1820 (т. 4, с. 482). Аўтар артыкула ў БелСЭ Л. Н. Дробаў спасылкаецца на інту С. Александровіча «Старонкі братняй дружбы» (Мн., 1960 г.) Сапраўды, там на старонцы 174 падаюцца наступныя звесткі з «Польскага географічнага слоўніка»: «Рачкавічы, маёнтак, Слуцкі павет, Чапліцкая воласць, досыць даўня ўласнасць Залескіх... У Рачкавічах нарадзіўся ў 1819 г. і жыў пасля Брані-

слаў Залескі, пісьменнік і філантроп...» (том 9, с. 372).

Мы звярнуліся да Валяціна Патронева Грыцкевіча, каб даведацца пра тую крыніцу, якой ён карыстаўся ў сваёй працы. Ён назваў Матрыкул Дарэцкага ўніверсітэта, які захоўваецца ў Цэнтральным дзяржаўным гістарычным архіве Эстонскай ССР (фонд 402, вопіс 7, адз. захоўвання 67, стар. 62 об. 63). Тады мы даслалі ліст у архіў з просьбай зрабіць для нашага музея фотакопію гэтай старонкі. І вось праз пэўны час мы маем дакумент, у якім дакладна пазначана: 9 чэрвеня 1820 г., м. Вызна, Рачкавічы — месца пражывання бацькоў у

1837 г., калі Браніслаў Залескі паступіў ва ўніверсітэт. Так, менавіта сюды ён вярнуўся пасля ссылькі, адсюль слаў лісты да Тараса Шаўчэнка, але гэта зусім не азначае, што тут ён і нарадзіўся. Матрыкул захоўвае дакладныя звесткі, атрыманыя ў свой час, як навука, з першых рук, у адрозненне ад крыніц пазнейшага часу, у якіх з'явіліся ўжо недакладнасці і супярэчнасці.

Але ці не пара ўдакладніць звесткі пра Браніслава Залескага ў адпаведнасці з архіўнымі дакументамі?

Ларыса БОЙКА.
г. Салігорск.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і праваўлення Саюза пісателёў БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.
АТ 07613 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Індэкс 63856 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЕДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.
ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела пісьмаў і грамадскай думкі — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і пазэі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фоталюстрацый — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэры — 23-73-37.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛіМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксандр АСІПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСкі, Аляксандр ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕЎ, Нічыпяр ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАЎ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОЎ.